

Een positieve groei in de groep...!?

*Een onderzoek naar de verbetering van de onderlinge leerling-
relaties.*

Groepsafspraken van groep 6a

- In onze groep is iedereen even belangrijk
 - In onze klas wordt niet gepest
 - Wij sluiten niemand buiten
 - Wij werken samen
 - Wij scheiden niemand uit
- Wij gaan op een respectvolle manier met elkaar om
- Wij maken geen ruzie met elkaar, niet in de klas en niet buiten
- Wij blijven van elkaar en van elkaars spullen af
 - Wij spelen op een leuke manier met elkaar
- Wij proberen altijd rustig te werken, zodat we niemand storen
- Wij gaan op een leuke, gewone, goede manier met elkaar om
 - Wij helpen elkaar zoveel mogelijk
- Wij werken soms in groepjes en soms met tweetallen

Josine Pinckaers 2191219

Master Special Educational Needs (M SEN)

Fontys Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg

Leerroute: *remedial teacher*

Begeleid door: Jan Schrurs

18 juni 2012

Inhoudsopgave

<i>Samenvatting</i>	5
<i>Inleiding</i>	7
<i>Hoofdstuk 1 Aanleiding en probleemstelling</i>	10
1.1 Aanleiding.....	10
1.2 Doelstelling van het onderzoek.....	10
1.3.Onderzoeksvraag en de deelvragen.....	11
1.4 Verwachtingen.....	11
1.5 Huidige situatie en gewenste situatie.....	11
1.6 Hoever denk ik te komen.....	13
<i>Hoofdstuk 2 Theoretisch kader</i>	14
2.1 De groep.....	14
❖ 2.1.1 De negatieve groep.....	17
2.2 De werkwijze.....	17
2.3 De rol van de leerkracht.....	19
<i>Hoofdstuk 3 Onderzoeksmethodologie</i>	20
3.1 Onderzoeksvorm.....	20
3.2 Verzameling van gegevens.....	21
❖ 3.2.1 Vragenlijst.....	21
3.2.1.1 Klimaatschaal.....	21
3.2.1.2 Sociogram.....	22
3.2.1.3 Quicksan positieve of negatieve groep.....	22
3.2.1.4 Checklist rolherkenning.....	22
❖ 3.2.2 Observaties.....	22
❖ 3.2.3 Interview.....	23
3.3 Werkwijze voor de interventieperiode.....	23
3.4 Triangulatie, validiteit en betrouwbaarheid.....	24
3.5 Ethische verantwoording.....	25

<i>Hoofdstuk 4 Data-analyse en resultaten</i>	26
4.1 Hoe zien de huidige onderlinge leerling-relaties eruit in groep 6a van basisschool de C.....	26
4.2 Welke interventies hebben effect bij groep 6a om de onderlinge leerling-relaties te verbeteren.....	29
4.3 Het effect van de interventies meten door de resultaten van groep 6a met de resultaten van groep 6b te vergelijken.....	33
<i>Hoofdstuk 5 Conclusie</i>	37
5.1 Conclusies deelvragen.....	37
❖ 5.1.1 Hoe zien de huidige onderlinge leerling-relaties eruit in groep 6a van basisschool de C.....	37
❖ 5.1.2 Welke interventies hebben effect bij groep 6a om de onderlinge leerling-relaties te verbeteren.....	38
❖ 5.1.3 Het effect van de interventies meten door de resultaten van groep 6a met de resultaten van groep 6b te vergelijken.....	39
5.2 Antwoord op de onderzoeksvraag.....	39
5.3 Aanbevelingen.....	41
<i>Hoofdstuk 6 Evaluatie onderzoek</i>	43
6.1 Evaluatie op het onderzoek.....	43
6.2 Reflectie op mijzelf.....	44
<i>Nawoord</i>	48
<i>Literatuurlijst</i>	49
<i>Bijlagen</i>	52
Bijlage 1 Rollen in een positieve groep.....	52
Bijlage 2 Rollen in een negatieve groep.....	53
Bijlage 3 Checklist rolherkenning.....	54
Bijlage 4 Quickscan positieve of negatieve groep.....	55
Bijlage 5 Uitleg 'zessporenaanpak'.....	56
Bijlage 6 Vragenlijst algemeen gedeelte Klimaatschaal.....	57

Bijlage 7 Observatielijst.....	58
Bijlage 8 Interviewvragen voor de leerkrachten.....	59
Bijlage 9 Actieplan.....	62
Bijlage 10 Resultaten Klimaatschaal voormeting 21 oktober 2011.....	100
Bijlage 11 Resultaten Quickscan positieve en negatieve groep, 21 december 2011.....	102
Bijlage 12 Checklist rolherkenning groep 6a, 21 december 2011.....	103
Bijlage 13 Sociogram 17 november 2011.....	105
Bijlage 14 Observatie 8 februari 2012.....	106
Bijlage 15 Observatielijst knutselles 8 februari 2012.....	110
Bijlage 16 Groepsafspraken van groep 6a (spoor 2).....	112
Bijlage 17 Resultaten Klimaatschaal tussenmeting 25 februari 2012.....	113
Bijlage 18 Resultaten Klimaatschaal nameting 3 april 2012.....	115
Bijlage 19 Resultaten Quickscan positieve of negatieve groep 19 april 2012.....	117
Bijlage 20 Interview leerkracht 1.....	118
Bijlage 21 Interview leerkracht 2.....	121
Bijlage 22 Observatie knutselles 19 april 2012.....	124
Bijlage 23 Observatielijst knutselles 19 april 2012.....	127
Bijlage 24 Verwerkte interviews leerkrachten groep 6a en groep 6b.....	129
Bijlage 25 Gezamenlijk logboek Marleen van der Sangen en Josine Pinckaers.....	132
Bijlage 26 Individueel logboek.....	135

Samenvatting

Op basisschool de C. zijn er in beide groepen zes problemen met het pedagogisch klimaat. Die problemen hebben betrekking op de onderlinge leerling-relaties waardoor er een negatieve sfeer in de groep heerst. Voor de leerlingen, maar ook voor de leerkrachten is dat geen fijne sfeer om in te werken. Samen met mijn medestudent Marleen van der Sangen gaan we het pedagogisch klimaat in de groepen zes onderzoeken, met als hoofddoel om de onderlinge leerling-relaties te verbeteren. Marleen van der Sangen en ik zullen beide een afzonderlijke groep zes begeleiden in dit proces. Ik begeleid groep 6a van basisschool de C.

In dit onderzoek wordt getracht om antwoord te krijgen op de vraag op welke manier de huidige onderlinge leerling-relaties van groep 6a van basisschool de C., die als negatief worden ervaren door de leerkrachten kunnen worden verbeterd. Zodat er positievere interacties en een positievere sfeer ontstaan in de groep.

In de huidige situatie van groep 6a van basisschool de C. gaan leerlingen negatief met elkaar om. Het is belangrijk dat er in groep 6a van basisschool de C. een positieve sfeer gaat heersen, waarin leerlingen zich op een positieve manier kunnen ontwikkelen en op een positieve manier kunnen deelnemen aan het onderwijsproces. Volgens Bakker-De Jong en Mijland (2009) en Van Engelen (2007) zal een groep met een positieve sfeer, een positieve invloed hebben op het leer- en leefklimaat. In elke groep, of deze nu positief of negatief is, bestaan er regels die bepalen welk gedrag er in de groep “normaal” of “abnormaal” wordt gevonden; de groepsnormen. Groepsnormen zijn ongeschreven groepsregels die gelden voor iedereen in de groep (Remmerswaal, 2006; Van Engelen, 2007; Johnson & Johnson, 2011). Naast de groepsnormen ontstaan er in elke groep, ongeacht of deze nu positief of negatief is, rollen die typerend zijn voor de groep (Van Engelen, 2007).

De leerkrachten van groep 6a spreken over een negatieve groep, een preventieve aanpak is niet meer mogelijk. Daarom wordt er gebruik gemaakt van een curatieve aanpak die de onderlinge leerling-relaties kan verbeteren; de “zessporenaanpak”. Het doel van deze aanpak is om leerlingen bewust te laten

werken aan nieuwe groepsnormen die positief zijn geformuleerd en die de groep zelf heeft samengesteld (Van Engelen, 2011). In het onderzoek worden alleen de eerste drie sporen uitgevoerd. Voor de interventieperiode “spoor 3” hebben Marleen van der Sangen en ik een speciale werkwijze ontwikkeld: het actieplan. In het actieplan zullen de leerlingen gedurende zes weken door middel van groepsbevorderende oefeningen bewust worden gemaakt van de nieuwe groepsnormen.

Om antwoord te krijgen op de onderzoeksvraag is het van belang een goed plan te maken dat zich richt op het verzamelen van gegevens. Er is gekozen voor de volgende methoden: vragenlijsten (Klimaatschaal, sociogram, Quickscan positieve of negatieve groep en checklist rolherkenning), observaties in de groep en interview met de leerkrachten van groep 6 van basisschool de C.

Wanneer er wordt gekeken naar de resultaten van groep 6a kan geconcludeerd worden dat het bespreekbaar maken van het probleem (spoor 1), het maken van nieuwe groepsafspraken (spoor 2) en het actieplan met groepsbevorderende oefeningen voor het inslijpen van de groepsafspraken (spoor 3) zowel een positief effect hebben op de leerlingen als de leerkrachten van groep 6a van basisschool de C. Ondanks een nieuwe leerkracht zijn de onderlinge leerling-relaties positief gestegen (+9%), dit heeft zowel volgens de leerkracht als voor mij als onderzoeker een zichtbaar effect op de groep. Terwijl de sfeer in de groep tijdens de tussenmeting flink gedaald was (-13,24%), heeft de interventieperiode met het actieplan gezorgd voor een stijging van 13%. De resultaten sfeer in de groep van de voor- en nameting zijn daardoor vergelijkbaar.

Inleiding

In juli 2011 behaalde ik, Josine Pinckaers, mijn bacheloropleiding leerkracht basisonderwijs (PABO) gevolgd op Hogeschool Zuyd te Maastricht. Tijdens het verdiepen in dit vak heb ik gedurende deze vier jaar steeds meer passie voor het vak gekregen. Ik wil het beste uit kinderen halen, kinderen laten schitteren door het verkrijgen van succeservaringen en gebruik te maken van hun kwaliteiten en talenten. Door te differentiëren probeer ik elk kind uitdagingen en kansen te bieden, elk kind moet zich veilig en competent voelen in de groep en in de school. Het geeft me dan ook voldoening als kinderen met plezier naar school komen en aan het einde van de dag de school met een lachend gezicht verlaten. Ik geniet hier dan ook met volle teugen van en haal hier mijn energie vandaan om dagelijks met kinderen te werken.

In september 2011 ben ik begonnen aan de Master Special Educational Needs (SEN) Remedial Teaching aan de Hogeschool Fontys te Sittard. Mijn belangrijkste drijfveer is dat tijdens de PABO een stuk verdieping over de specifieke onderwijsbehoeften van leerlingen ontbrak. Ik voelde me als bevoegd leerkracht namelijk niet competent genoeg om vragen op het terrein van speciale onderwijs- en ondersteuningsbehoeften aan te passen aan de onderwijsbehoeften van de individuele leerling. Door deze opleiding te volgen wil ik me op persoonlijk en professioneel vlak ontwikkelen in allerlei aspecten van de speciale onderwijszorg.

Op de leerwerkplek heb ik het afgelopen jaar voor verschillende groepen gestaan, inclusief groepen waarbij het positief met elkaar omgaan voor leerlingen een moeilijke opgave was. Tevens heb ik ervaren dat het orde houden, maar tegelijkertijd plezier houden in lesgeven aan deze groepen een uitdaging was. Ik heb hier dan ook veel van geleerd. Toen ik het verhaal van een leerkracht op school hoorde over de negatieve relaties tussen leerlingen en de negatieve sfeer in de groep zag ik dit direct als een uitdaging voor mij als remedial teacher. Voor de afronding van mijn studie Master SEN, leerroute Remedial Teaching heb ik dan ook een onderzoek gedaan op het gebied van verbetering op de onderlinge leerling-relaties van leerlingen in groep zes van een reguliere basisschool. Samen met mijn

medestudent Marleen van der Sagen die op dezelfde leerwerkplek een vergelijkbare situatie heeft zal ik een werkwijze ontwikkelen voor de interventieperiode met als doel om de onderlinge leerling-relaties te verbeteren.

Dit onderzoek is een uitdaging om als remedial teacher een begeleidende rol in te vullen ten aanzien van leerkrachten die al jaren werkzaam zijn in het onderwijs. Als pas afgestudeerd bevoegd leerkracht heb ik de ervaring dat ik begeleid wordt, nu zal ik degene zijn die begeleid. Dit onderzoek zet de eerste stap voor een begeleidende rol in een onderwijsleersituatie in de groep. De tendens als remedial teacher is namelijk de afgelopen jaren veranderd van buiten de groep begeleiden naar meer binnen de groep begeleiden van zowel leerlingen als leerkrachten. Daarom is het van belang dat ik als toekomstig remedial teacher leerkrachten op een effectieve manier kan begeleiden in een onderwijsleersituatie. Gelukkig doen leerkrachten tegenwoordig veel sneller beroep op een remedial teacher als er problemen zijn met de huidige onderwijsleersituatie op zorgniveau I en II. Tevens zie ik door de invoering van het passend onderwijs dat mijn rol in de groep op een reguliere basisschool steeds belangrijker wordt. Ik ben dan ook van mening dat mijn vakbekwaamheid en ervaringen als remedial teacher onmisbaar zijn op een reguliere basisschool.

Naast het ontwikkelen van een begeleidende rol wil ik me op een professionele manier orthopedagogisch ontwikkelen. Ik wil namelijk een effectieve werkwijze ontwikkelen die aansluit op de onderwijsbehoeften van de groep.

Deze twee belangrijke ontwikkelpunten in dit onderzoek zorgen dat ik veel aandacht kan schenken aan eigen ervaringen en opvattingen over de praktijksituatie en in theoretische inzichten. Het is van belang om deze opvattingen met elkaar te verbinden zodat ik me als professional in de onderwijszorg kan ontwikkelen. Bijkomend voordeel is dat ik een bijdrage kan leveren in groep 6a van basisschool de C. op het gebied van de onderlinge leerling-relaties en de sfeer in de groep.

In hoofdstuk 1 beschrijf ik de aanleiding en huidige situatie van het onderzoek. Tevens worden in dit hoofdstuk de onderzoeksvraag en deelvragen beschreven. In hoofdstuk 2 wordt de theorie beschreven die relevant is voor dit onderzoek. De methodieken en werkwijze van het onderzoek worden in hoofdstuk 3 beschreven. In hoofdstuk 4 worden de resultaten gepresenteerd en geanalyseerd. In hoofdstuk 5

worden de conclusies van het onderzoek beschreven. Ten slotte wordt er in hoofdstuk 6 geëvalueerd over het onderzoeksproces van de onderzoeker, waarbij ook de evaluatie van de samenwerking met Marleen van der Sangen wordt weergegeven.

Hoofdstuk 1 Aanleiding en probleemstelling

1.1 Aanleiding

Het is 10.00 uur 's morgens en de leerlingen van basisschool de C. hebben pauze en mogen buitenspelen. Één voor een komen de leerkrachten de teamkamer binnen om een kopje koffie of thee te drinken. Even ontspannen en los komen van het werk in de klas. In een team met bijna alleen vrouwen wordt er flink gebabbeld en gelachen over alledaagse dingen, maar er wordt ook gepraat over de gang van zaken in school. Al gauw kom ik in gesprek met een leerkracht van groep zes die haar gevoel deelt over haar moeilijke groep. De leerkracht geeft aan dat ze veel moeite doet om de sfeer in de klas te verbeteren en om leerlingen te betrekken in wat er in de klas gebeurt, maar toch is er een negatieve sfeer in de groep. “Normaal gesproken haal ik mijn energie uit de leerlingen, maar deze groep kost me veel energie. Dit zorgt voor minder werkplezier”.

Het gesprek met de leerkracht wekte mijn nieuwsgierigheid. Ik ben daarom in gesprek gegaan met de intern begeleider (IB-er) van de school. Zo kwam ik erachter dat er op basisschool de C. in beide groepen zes problemen zijn met het pedagogisch klimaat. Die problemen hebben betrekking op de onderlinge leerling-relaties waardoor er een negatieve sfeer in de groep heerst. Deze twee groepen zijn na groep vijf, schooljaar 2010 – 2011, opnieuw samengesteld. Dit kwam voornamelijk doordat de beide groepen in de huidige samenstelling niet meer handelbaar waren vanwege: pesterijen, agressief gedrag, groepjes vorming, discriminatie, enz.. De nieuwe samenstelling leidt er nog steeds niet toe, dat leerlingen op een positieve manier met elkaar om gaan. Voor de leerlingen, maar ook voor de leerkrachten is het geen fijne sfeer om in te werken. Het probleem is door de nieuwe samenstelling niet opgelost.

1.2 Doelstelling van het onderzoek

Samen met mijn medestudent Marleen van der Sangen wil ik het pedagogisch klimaat in de groepen zes gaan onderzoeken, met als hoofddoel om de onderlinge leerling- relaties te verbeteren. Ik wil gaan onderzoeken of de onderlinge leerling-relaties in groep zes worden beïnvloed door het maken van eigen groepsafspraken

en het toepassen van groepsbevorderende oefeningen in een interventieperiode van zes weken. Dit komt ten goede aan de leerlingen en de leerkrachten van de groepen zes. Marleen van der Sangen en ik zullen beide één groep zes begeleiden in dit proces. Ik begeleid groep 6a van basisschool de C.

1.3 Onderzoeksvraag en de deelvragen

Op basis van de probleemverkenning leidt het bovenstaande tot de volgende onderzoeksvraag: *“Op welke manier kunnen de huidige onderlinge leerling-relaties van groep 6a van basisschool de C., die als negatief worden ervaren door de leerkrachten worden verbeterd, zodat er positievere interacties en een positievere sfeer ontstaan in de groep.”*

Met behulp van twee deelvragen zal de onderzoeksvraag worden beantwoord:

- Hoe zien de huidige onderlinge leerling-relaties eruit in groep 6a van basisschool de C.
- Welke interventies hebben effect bij groep 6a om de onderlinge leerling-relaties te verbeteren.

Daarnaast worden de resultaten van het effect van de interventies in groep 6a vergeleken met de resultaten van groep 6b van basisschool de C.

1.4 Verwachtingen

De verwachting is dat er door een interventieperiode van zes weken met behulp van groepsbevorderende oefeningen een positieve verandering zal plaatsvinden in het gedrag van de leerlingen. De leerlingen zullen zich bewust worden van hun eigen rol en gedrag in de groep. Hierdoor zullen de onderlinge leerling-relaties geoptimaliseerd worden en dus ook de sfeer in de groepen zes van basisschool de C. Verder verwacht ik dat de leerkrachten door de interventieperiode gestimuleerd worden om verder te gaan met het bevorderen van de onderlinge leerling-relaties en de sfeer in de groep.

1.5 Huidige situatie en gewenste situatie

In de huidige situatie van groep 6a van basisschool de C. gaan de leerlingen negatief met elkaar om; pesterijen, geen respect voor elkaar, elkaar lichamelijk en geestelijk pijn doen, elkaar geen ruimte gunnen, geen rekening houden met elkaar,

orde problemen, negatief op elkaar reageren. De leerkrachten van groep 6a zitten met hun handen in het haar en weten niet hoe ze ervoor kunnen zorgen dat de leerlingen op een positieve manier met elkaar omgaan. De negatieve omgang met elkaar zorgt voor een negatieve sfeer in de groep. Hierdoor gaat er veel onderwijstijd verloren aan het oplossen van problemen en conflicten en het orde houden in de groep.

Het is belangrijk dat er in de groep 6a van basisschool de C. een positieve sfeer gaat heersen, waarin leerlingen zich op een positieve manier kunnen ontwikkelen en op een positieve manier kunnen deelnemen aan het onderwijsproces. Volgens Bakker-De Jong en Mijland (2009) en Van Engelen (2007) zal een groep met een positieve sfeer, een positieve invloed hebben op het leer- en leefklimaat. Leerlingen zullen positiever met elkaar omgaan; Er zal minder gepest worden en leerlingen zullen aardiger tegen elkaar zijn. Verder zorgt een positieve groep voor veiligheid. Leerlingen zullen zich op hun gemak voelen en kunnen meer zichzelf zijn dan in een negatieve groep (Van Engelen, 2007). Hierdoor wordt er meer energie overgehouden voor het leren. Didactisch is er meer opbrengst in minder tijd (Bakker-De Jong & Mijland, 2009).

In bovenstaande tekst heb ik het belang van een positieve sfeer in de groepen zes van basisschool de C. uitgelegd, maar om een positieve sfeer te creëren zullen de leerlingen eerst onderling op een positieve manier met elkaar om moeten gaan. Daarom zullen in dit onderzoek de onderlinge leerling-relaties centraal staan.

Om het doel, de onderlinge leerling-relaties optimaliseren, te bereiken zullen er groepsafspraken worden gemaakt. Daarnaast zal er een interventieperiode met groepsbevorderende oefeningen van zes weken plaats vinden. Aan het eind van deze interventieperiode is het de bedoeling dat de leerlingen zich bewust zijn van hun rol en gedrag in de groep. Leerlingen krijgen respect voor elkaar en durven elkaar aan te spreken op hun negatief gedrag. De leerkrachten zien en merken een verbetering in de groep met betrekking tot de onderlinge leerling-relaties en daardoor ook een verbetering met betrekking tot de sfeer in de groep. Het gevolg hiervan is dat er een positief leer- en leefklimaat in de groep gaat heersen. Hierdoor kunnen de leerlingen en leerkrachten effectiever gebruik maken van de onderwijsleertijd.

Het ontwerpen van de interventieperiode met de groepsbevorderende oefeningen zorgt ervoor dat ik me als remedial teacher op een professionele manier ontwikkel op de “competentie orthopedagogisch”. Door me te verdiepen in positieve en negatieve groepen en groepsbevorderende oefeningen, zal ik de leerlingen en leerkrachten begeleiden om inzicht te krijgen op hun eigen functioneren in de groep. Daarnaast zal ik mijzelf, door het begeleiden van leerkrachten in dit proces, als remedial teacher verder ontwikkelen in de “competentie samenwerken met collega’s”. Ik werk samen met Marleen van der Sangen om in de groepen zes een adequate pedagogische begeleiding te realiseren om de onderlinge leerling-relaties te optimaliseren. Dit is in overleg met de leerkrachten van de groepen zes en de intern begeleide gebeurd. De begeleiding wordt daar op afgestemd.

1.6 Hoever denk ik te komen

Aan het eind van de interventieperiode van zes weken met groepsbevorderende oefeningen zal er een beginnende verandering te zien zijn in het gedrag bij leerlingen. Verder zal het denken over elkaar op een positieve manier worden beïnvloed. De interventieperiode van zes weken is niet genoeg om het pedagogisch klimaat op de lange termijn te optimaliseren. De leerkrachten van de groep 6a zullen na de interventieperiode verder moeten gaan met groepsbevorderende oefeningen om ervoor te zorgen dat waarden en normen worden ingeslepen bij de leerlingen. Als hier geen aandacht aan wordt besteed, zal het effect van de groepsbevorderende oefeningen niet van lange duur zijn.

Hoofdstuk 2 Theoretisch kader

In dit hoofdstuk ga ik na welke theorieën aansluiten bij mijn onderzoek. De theorie gebruik ik om gericht naar de praktijk te kijken (Harinck, 2009), maar ook om toe te passen in de praktijk. Zo wil ik eerst nader ingaan op de theorie van positieve en negatieve groepen, zodat duidelijk wordt hoe je een groep kunt begeleiden in de ontwikkeling van het vormen naar een positieve groep. Vervolgens zal ik me verder verdiepen in de werkwijze voor het ontwikkelen van een positieve groep.

2.1 De groep

Als mens hoor je bij verschillende groepen: vriendengroep, familie, sportclub, de klas, kookclub. Je hebt dus verschillende rollen. In de ontwikkeling van kinderen en jongeren spelen groepen dan ook een belangrijke rol. De mening van andere kinderen wordt als belangrijk ervaren. Hoor ik er bij? Wat denkt de ander van mij (Van Engelen, 2007)? De vraag of groepen bestaan zal iedereen met 'ja' beantwoorden, maar bij het definiëren van de term *groep* ontstaan er verschillende meningen.

Johnson & Johnson (2011, pp. 5-7) omschrijven een groep als twee of meer individuen die contact met elkaar hebben, die streven naar gemeenschappelijke doelen, die bewust zijn van hun positieve wederzijdse afhankelijkheid, die zich bewust zijn van hun lidmaatschap van de groep en die zich bewust zijn van de anderen die deel uitmaken van de groep. Van Engelen (2007, p.15) zegt dat er sprake van een groep is, als er een gezamenlijk belang of taak is die om samenwerking vraagt. Volgens Remmerswaal (2008) bestaat er geen echte definitie van een groep, maar zijn er wel een aantal belangrijke kenmerken die overeenkomen met de definities van Johnson & Johnson (2011) en van Engelen (2007). Namelijk: meerdere individuen, gemeenschappelijk doel en betrokkenheid.

Over de definitie "groep" zijn onderzoekers het nog niet eens; het is een complexe betekenis. Toch zijn er drie kenmerken die een groep moet vertonen om te kunnen spreken van een groep (Van Engelen, 2007): relaties, rollen en groepsnormen. Deze zullen later aan bod komen. Naast de kenmerken van een groep beschrijft Tuckman (1965) dat een groep zich ontwikkelt volgens een basismodel dat bestaat uit vier fases:

1. Forming: de groep komt voor het eerst bij elkaar;
2. Storming: verdeling van de rollen binnen de groep;
3. Norming: mening van leerkrachten over de groep komen overeen en
4. Performing: de groep houdt zich aan de groepsnormen.

Dit onderzoek spits zich toe op een groep van een reguliere basisschool. Als er in het vervolg gesproken wordt over “groep”, wordt één groep op een reguliere basisschool bedoeld.

Er zijn grote verschillen tussen groepen. Waar in de ene groep alles vanzelf lijkt te gaan (problemen worden opgelost, leerlingen tonen interesse in de les van de leerkracht, leerlingen ondernemen activiteiten met elkaar, leerlingen komen met plezier naar school) gaat in de andere groep veel mis (leerlingen die niet graag naar school gaan, die niet worden uitgenodigd, leerlingen die nergens bij betrokken worden) (Van Engelen, 2007). Dit zijn grote verschillen tussen een positieve groep en een negatieve groep.

In elke groep, of deze nu positief of negatief is, bestaan er regels die bepalen welk gedrag er in de groep “normaal” of “abnormaal” worden gevonden: de groepsnormen. Groepsnormen zijn ongeschreven groepsregels die gelden voor iedereen in de groep (Remmerswaal, 2006; Van Engelen, 2007; Johnson et al, 2011). Deze ongeschreven groepsregels zijn in de groep goed waarneembaar wanneer de directe controle, de leerkracht, weg is (Van Engelen, 2007). Door de groepsnormen weten leerlingen wat er van hun wordt verwacht en wat ze van elkaar kunnen verwachten. Hierdoor is er een beter samenwerking en een betere omgang met elkaar. Daarnaast zorgen groepsnormen voor gemeenschappelijkheid. Bij de meeste groepen is het namelijk niet toegestaan om af te wijken van de groepsnormen (Remmerswaal, 2006). Volgens Van Engelen (2011) zijn er een viertal kenmerken van een positieve groep:

- Leerlingen zijn eensgezinds en gemotiveerd om groepsdoelen te behalen;
- Leerlingen voelen zich mede verantwoordelijk voor de groep;
- Leerlingen tonen respect voor de mening en het karakter van een ander groepslid en
- Leerlingen zijn bereid samen te werken.

Volgens Van Engelen (2011) wordt een negatieve groep ook getypeerd door een viertal kenmerken:

- Continue strijd om het doel te bereiken (harmonie ontbreekt);
- Leerlingen voelen zich niet medeverantwoordelijk;
- Leerlingen tonen geen respect voor de mening en het karakter van andere groepsleden en
- Bepaalde rollen in de groep ontbreken.

Naast de groepsnormen ontstaan er in elke groep, ongeacht of deze nu positief of negatief is, rollen die typerend zijn voor de groep. Iedere leerling vervult binnen een groep één of meerdere rollen. De mate waarin een leerling een rol vervult kan verschillen (Van Engelen, 2007). Dit onderzoek richt zich op de rolverdeling van Van Engelen (2011), omdat deze toegespitst is op een groep van een basisschool. Binnen een positieve groep zijn er een zevental rollen die in twee groepen worden verdeeld. De eerste groep is de leidinggevende, dit zijn leerlingen die vaak het initiatief nemen, organiseren, en bewaken over de goede gang van zaken. De tweede groep zijn de overige groepsleden (Van Engelen, 2011). De positieve groep kent de volgende zeven rollen:

<u>Leidinggevende:</u>	<u>Overige groepsleden:</u>
1. Gezagsdrager	4. Verkenner
2. Sociaal werker	5. Volger
3. Organisator	6. Appellant
	7. Joker
(Zie bijlage 1: uitvoerige beschrijving van de rollen die horen bij een positieve groep.)	

Tabel 1: Rollen in een positieve groep

Binnen een negatieve groep zijn een viertal rollen die ook worden onderverdeeld in dezelfde twee groepen als bij de positieve groep, namelijk de leidinggevende en de overige groepsleden (Van Engelen, 2011):

<u>Leidinggevende:</u>	<u>Overige groepsleden:</u>
1. Dictator	2. Intrigant
	3. Meeloper
	4. Zondebok
(Zie bijlage 2: uitvoerige beschrijving van de rollen die horen bij een negatieve groep.)	

Tabel 2: Rollen in een negatieve groep

Groepsnormen worden volgens Remmerswaal (2006) vaak verward met de groepsrollen, maar er is een duidelijk verschil. Bij groepsrollen gaat het om de verwachting naar enkele leerlingen en bij groepsnormen gaat om de verwachting naar álle leerlingen. Groepsnormen en groepsrollen zijn beide belangrijke onderdelen van de structuur in een groep (Remmerswaal, 2006).

Om een groep in kaart te brengen, wordt in dit onderzoek gebruik gemaakt van een tweetal meetinstrumenten van Van Engelen (2011): *Checklist rolherkenning* (zie bijlage 3) en de *Quickscan positieve of negatieve groep* (zie bijlage 4). In hoofdstuk 3 wordt hier verder op ingegaan.

2.1.1 De negatieve groep

De leerkrachten van groep 6a spreken over een negatieve groep. Dit is hetgeen waaraan er in de volgende alinea extra aandacht wordt besteed. In een negatieve groep letten leerlingen veel op elkaar en zijn ze op hun hoede. De druk van de groep kan groot zijn. De opdracht van de groep, bijvoorbeeld ongehoorzaam zijn, lijkt in een negatieve groep sterker te zijn dan de individuele keuze van de leerling (Bakker-De Jong et al, 2009). Er gaat daardoor veel energie verloren aan de gebeurtenissen in de groep. Daarnaast gaan leerlingen in een negatieve groep op een manier met elkaar om die leerlingen kunnen beschadigen. Verder wordt er in een negatieve groep niet tegemoetgekomen aan de drie basisbehoeften die door Stevens (1997) zijn ingevoerd: relatie, autonomie en competentie. Dit zijn de voorwaarden om tot leren te komen (Van Engelen, 2007). De drie basisbehoeften samen bepalen het pedagogisch klimaat dat aan adaptief onderwijs ten grondslag ligt (Dijkstra, 2011).

Geconcludeerd kan worden dat er in een negatieve groep een slecht leer- en leefklimaat heerst. Het gevaar is dat het onderwijsproces vastloopt doordat alle energie opgaat in het negatieve groepsproces. Het is belangrijk om dit te veranderen naar een positief groepsproces.

2.2 De werkwijze

Hoe negatiever de groep, des te moeilijker om deze positief te krijgen. Van Engelen (2011) heeft een keuze gemaakt voor een viertal waarden die

geïmplementeerd zouden kunnen worden om een positieve groep te laten ontstaan.

Het gaat om de volgende vier waarden:

1. *Iedereen voelt zich veilig in de groep;*
2. *We respecteren elkaar;*
3. *We communiceren positief met elkaar en*
4. *We werken samen en helpen elkaar.*

De vier waarden horen bij een positieve groep en zorgen ervoor dat leerlingen met plezier naar school komen en geen energie kwijt zijn aan negatieve zaken. Op basis van de aspecten van een positieve groep (waarbij de leerlingen elkaar respecteren en bereid zijn tot samenwerking), de mening van leerlingen én de drie basisbehoeften zijn deze vier waarden tot stand gekomen (Van Engelen, 2011).

Wanneer de groep al negatief is en de preventieve maatregelen niet meer mogelijk zijn, zal er een curatieve aanpak worden ingezet. Eén bepaalde curatieve aanpak is de “zessporenaanpak” (Van Engelen, 2011). Het doel van deze aanpak is om leerlingen bewust te laten werken aan nieuwe groepsnormen die positief zijn geformuleerd en die de groep zelf heeft samengesteld. De zes sporen moeten naast elkaar gevolgd worden om een negatieve groep positief te krijgen (Van Engelen, 2011). Het gaat om de volgende zes sporen:

Tabel 3: Zessporenaanpak (Van Engelen, 2010, p. 146)

Per groep moet er gekeken worden hoe intens ieder spoor gevolgd moet worden. Naast het “zessporenaanpak” is het belangrijk dat ouders en collega’s betrokken worden in dit proces (Van Engelen, 2011).

2.3 De rol van de leerkracht

Naast de rol van de leerlingen in het veranderingsproces dat op gang wordt gebracht door de “zessporenaanpak” is de rol van de leerkracht erg belangrijk. Leiding geven aan een groep is een uitdagende, maar moeilijke taak (Bakker-De Jong et al, 2009). Volgens Covey (2010) kun je alleen invloed uitoefenen op de groep en dus veranderingen teweegbrengen als je van binnen naar buiten werkt. Hier bedoeld Covey mee dat je eerst zelf moet veranderen, om de omgeving mee te laten veranderen. Om te zorgen dat de groep verandert in een positieve groep boek je volgens Bakker-De Jong & Mijland (2009) op deze manier het meeste resultaat.

Hoofdstuk 3 Onderzoeksmethodologie

In dit hoofdstuk wordt de onderzoeksmethodologie beschreven die gebruikt wordt om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden. Zo wordt achtereenvolgens ingegaan op de onderzoeksvorm, het verzamelen van gegevens, werkwijze voor de interventieperiode en tenslotte hoe omgegaan is met validiteit, betrouwbaarheid, triangulatie en ethische aspecten.

3.1 Onderzoeksvorm

Het onderzoek richt zich op de praktijk en dient tot kwaliteitsverbetering van een praktijksituatie, ook wel praktijkonderzoek genoemd (Harinck, 2006). Zo wordt er namelijk gezocht naar antwoord op de vraag op welke manier de huidige onderlinge leerling-relaties in groep 6a geoptimaliseerd kunnen worden. In de beginsituatie van het onderzoek is er een bepaald doel geformuleerd. Het doel van het onderzoek is om de onderlinge leerling-relaties te optimaliseren door middel van de “zessporenaanpak”. Door gebruik te maken van een voor-, tussen- en nameting wordt gemeten of de werkwijze van de zessporenaanpak effect heeft gehad op de onderlinge leerling-relaties van groep 6a. Deze terugkoppeling gaat na in hoeverre de beginsituatie, de zessporenaanpak en de gebruikte methodes hebben bijgedragen om het doel van het onderzoek te bereiken. Wanneer de doelen niet zijn bereikt wordt nagegaan waar dit aan ligt. Deze manier van onderzoek wordt een evaluatieonderzoek genoemd (de Lange, Schuman & Montesano Montessori, 2011). Om het onderzoek op deze manier uit te voeren is er gebruik gemaakt van het *model van de didactische analyse* (van Gelder, Peters, Oudkerk Pool, & Sixma, 1973).

Een ander aspect in het onderzoek is het vergelijken van de resultaten en de meningen van de leerkrachten van groep 6a met groep 6b. Deze vergelijkingen zorgen ervoor dat het dit deel van het onderzoek behoort tot een benchmarkonderzoek. Deze vorm van onderzoek binnen de praktijksituatie is een geschikte vorm om een bepaalde praktijksituatie kritisch te onderzoeken en om aan te zetten tot verbetering. Een benchmarkonderzoek is op de eerste plaats niet gericht op de resultaten, maar op het proces dat deze resultaten mogelijk heeft gemaakt (de Lange et al, 2011).

3.2 Verzameling van gegevens

Om antwoord te krijgen op de onderzoeksvraag is het van belang een goed plan te maken dat zich richt op het verzamelen van gegevens. Bij het maken van de opzet van het onderzoek is er gekeken op welke manier de gegevens verzameld konden worden en welke instrumenten en bronnen hiervoor gebruikt konden worden. Er is gekozen voor de volgende methoden: vragenlijsten, observaties en interview.

3.2.1 Vragenlijst

Het voordeel van een vragenlijst is dat er op een efficiënte manier onderzoeksgegevens worden verzameld en op een makkelijke manier een analyse gemaakt kan worden van de gegevens. Daarnaast is een voordeel bij het gebruik van een vragenlijst dat de betrouwbaarheid groot is. De validiteit is daarentegen relatief laag (de Lange et al, 2011). In het onderzoek zijn verschillende vragenlijsten gebruikt om een goed beeld te krijgen van de beginsituatie van groep 6a van basisschool de C. en tevens ook om te meten wat het effect is geweest van de interventieperiode.

3.2.1.1 Klimaatschaal

De Klimaatschaal ontwikkeld door Donkers & Vermulst (2011) is een genormeerd instrument dat dient om het pedagogisch klimaat in de klas in beeld te brengen. De leerlingen geven aan welk klimaat er in de klas heerst in relatie tot elkaar en tot de docent. De vragen richten zich op de volgende vier clusters (Donkers, 2011, februari, p. 17):

1. Kwaliteit van de onderlinge leerling-relaties
2. Sfeer in de groep
3. Orde in de groep
4. Interactie leerkracht en leerling

Dit onderzoek richt zich op de eerste twee clusters. Daarom is ervoor gekozen dat de leerlingen alleen de eerste zestien vragen invullen van het algemeen gedeelte dat zich richt op onderlinge leerling-relaties en de sfeer in de groep (zie bijlage 6). De vragenlijst die ontwikkeld is door Donkers & Vermulst (2011) maakt gebruik van gesloten vragen. De vragen zijn multiple-choice met een 4-puntschaal: (bijna) nooit, soms, regelmatig en vaak. De leerlingen vullen de vragen digitaal in. Een groot voordeel is dat er direct een overzicht wordt verkregen van de resultaten van de

individuele leerling voor de clusters “onderlinge leerling-relaties” en sfeer in de groep. Daarnaast wordt er nog een overzicht met de gemiddelde scores van de groep op dezelfde clusters gegeven. Dit vergemakkelijkt het analyseren van de gegevens. De Klimaatschaal zal drie keer worden afgenomen: voor-, tussen- en nameting.

3.2.1.2 Sociogram

Om vast te stellen of de groep positieve of negatieve signalen heeft, wordt er in de voormeting gebruik gemaakt van een sociogram. Met behulp van een sociogram kan de sociale positie van de leerlingen in de groep bepaald worden en wordt er gekeken of er in de groep meerdere subgroepjes aanwezig zijn. Een sociogram geeft dus de relaties binnen de groep weer (Jeninga, 2004, p. 77). De leerlingen beantwoorden de vragen met behulp van het programma ‘Sometics’ dat te vinden is op www.sometics.nl. Sometics geeft inzicht in de groepsstructuur op grond van gerichte vragen (Sometics, 2012).

3.2.1.3 Quickscan positieve of negatieve groep

De “Quickscan positieve of negatieve groep” wordt gebruikt om op een snelle manier te kunnen zien of een groep positief of negatief is. De quickscan is een genormeerde test, maar geeft slechts een indicatie (van Engelen, 2011). De leerkracht vult de vragenlijst twee keer in voor de voor- en nameting. De vragenlijst bestaat uit tien vragen die met ja (positief) of nee (negatief) beantwoord kunnen worden.

3.2.1.4 Checklist rolherkenning

De “Checklist rolherkenning” wordt in dit onderzoek gebruikt om in de voormeting de rollen in de groep te inventariseren. Zijn er bepaalde rollen in een groep aanwezig, dan is dit een signaal van een positieve of negatieve groep. De checklist is geen wetenschappelijk meetinstrument (Van Engelen, 2011). De leerkracht van groep 6a vult voor elke leerling de vragen in.

3.2.2 Observaties

Een observatie wordt gebruikt om gedragingen en gebeurtenissen in één bepaalde situatie te registreren en te analyseren (de Lange et al, 2011). Daarom wordt er voor- en nameting tijdens een vrije les, de knutselles geobserveerd. Een van de moeilijkste zaken bij het observeren is het scheiden van waarnemingen en

interpretatie. Als observator moet je beschrijven wat je ziet en niet wat je denkt of hoopt te zien. Daarom is ervoor gekozen om de observatiemomenten vast te leggen met een videocamera. Het opnemen van de beelden biedt voor de beschrijving en analyse achteraf een waardevolle ondersteuning (de Lange et al, 2011). In verband met de privacy van de leerlingen en de leerkrachten wordt het beeldmateriaal na de analyse vernietigd. De gegevens van de observaties worden verwerkt in een bewerkte observatielijst “Analyse van het groepsklimaat” van Donkers (2008, 3 december) (zie bijlage 7). Doordat er gebruik wordt gemaakt van een vooraf bepaalde observatielijst is dit een gestructureerd interview (de Lange et al, 2011).

3.2.3 Interview

Bij het interview gaat het om een diepgaand, doelgericht gesprek tussen, de leerkracht en interviewer die de vragen stelt. Een interview heeft altijd een structuur en een doel (Kvale, 1996, p. 6). Het doel van het interview is om antwoord te krijgen op de vraag hoe de leerkrachten denken over de implementatie en de opbrengsten van het actieplan. Tevens zullen de leerkrachten sterke punten en aandachtspunten over de remedial teacher geven die hen in dit proces heeft begeleid. Om deze antwoorden met de andere groep zes, 6b, te kunnen vergelijken zijn de interviewvragen samen met Marleen van der Sangen opgesteld (zie bijlage 8).

3.3 Werkwijze voor de interventieperiode

Voor de interventieperiode hebben Marleen van der Sangen en ik een speciale werkwijze ontwikkeld voor de groepen zes om de onderlinge leerling-relaties te optimaliseren, het actieplan (zie bijlage 9). In het actieplan zullen de leerlingen door middel van groepsbevorderende oefeningen bewust worden gemaakt van het belang van de vier waarden die horen bij een positieve groep: veiligheid, respect, positieve communicatie en samenwerking binnen de klas. Deze zullen tevens een positieve bijdrage leveren aan de onderlinge leerling-relaties en sfeer in de groep. Voor het inslijpen van deze waarden wordt gebruik gemaakt van de “zessporenaanpak” (Van Engelen, 2011). In het onderzoek worden alleen de eerste drie sporen uitgevoerd. Het onderzoek richt zich namelijk op de gehele groep, terwijl de andere drie sporen (spoor 4,5 en 6) zich voornamelijk richten op de individuele leerling. Daarom is er gekozen om alleen de eerste drie sporen op te nemen in het onderzoek. Op het gebied van onderlinge leerling-relaties zijn er behoorlijke

verschillende meningen. Door dit bespreekbaar te maken met de groep (spoor 1), zijn er nieuwe normen geformuleerd; de groepsafspraken (spoor 2). De leerlingen dienen zich bewust te worden van deze afspraken. Hiervoor is het actieplan opgesteld met groepsbevorderende activiteiten. Door deze activiteiten gedurende zes weken toe te passen in de groep, zullen de leerlingen de normen tot hun eigen normen maken (spoor 3). Na de interventieperiode wordt er door middel van de gebruikte methoden getest of de werkwijze, het actieplan, effect heeft gehad op de onderlinge leerling-relaties van de groepen zes van basisschool de C.

3.4 Triangulatie, validiteit en betrouwbaarheid

Bij praktijkonderzoek is het van belang om gebruik te maken van meerdere bronnen. Er is gekeken vanuit verschillende invalshoeken (praktijk, theorie en persoon), de triangulatie (Harinck, 2006). De triangulatie heeft in dit onderzoek betrekking op verschillende informanten namelijk de leerkrachten en de leerlingen van groep 6a. Tevens heeft de triangulatie betrekking op de verschillende methodes die gebruikt zijn om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden, zoals de voor- en nameting met behulp van de vragenlijst voor de leerlingen (de Klimaatschaal), de vragenlijst voor de leerkracht, de observatie in de groep en het interview met de leerkrachten. Volgens de Lange et al (2011) en Harinck (2006) zorgt het gebruik van triangulatie ervoor dat een onderzoek betrouwbaarder en nauwkeuriger is.

In dit onderzoek is getracht om onderzoeksinstrumenten te gebruiken die ook daadwerkelijk antwoord geven op de onderzoeksvraag. Volgens de Lange et al (2011) wordt voldaan aan de validiteit als de onderzoeksinstrumenten die worden gebruikt nodig zijn om antwoord te kunnen geven op de onderzoeksvraag. Daarnaast is er voor de validiteit gebruik gemaakt van critical friendship (Harinck, 2006). De digitale vragenlijst van Donkers & Vermulst (2011), de Klimaatschaal, is betrouwbaar omdat de antwoordmogelijkheden helder zijn omdat er antwoord gegeven op de onderzoeksvraag als er gebruik wordt gemaakt van de klimaatschaal. Verder is de Klimaatschaal onderzocht op betrouwbaarheid en een validiteit. Deze lieten goede resultaten zien (Donkers, 2011, februari, p. 17). Voor het interview met de leerkrachten zijn de vragen neutraal en simpel gehouden. Bij de observaties in de groep heeft de onderzoeker onderscheid gemaakt tussen waarnemingen en interpretaties. Deze aspecten zorgen volgens Harinck (2006) tevens voor een hogere betrouwbaarheid.

3.5 Ethische verantwoording

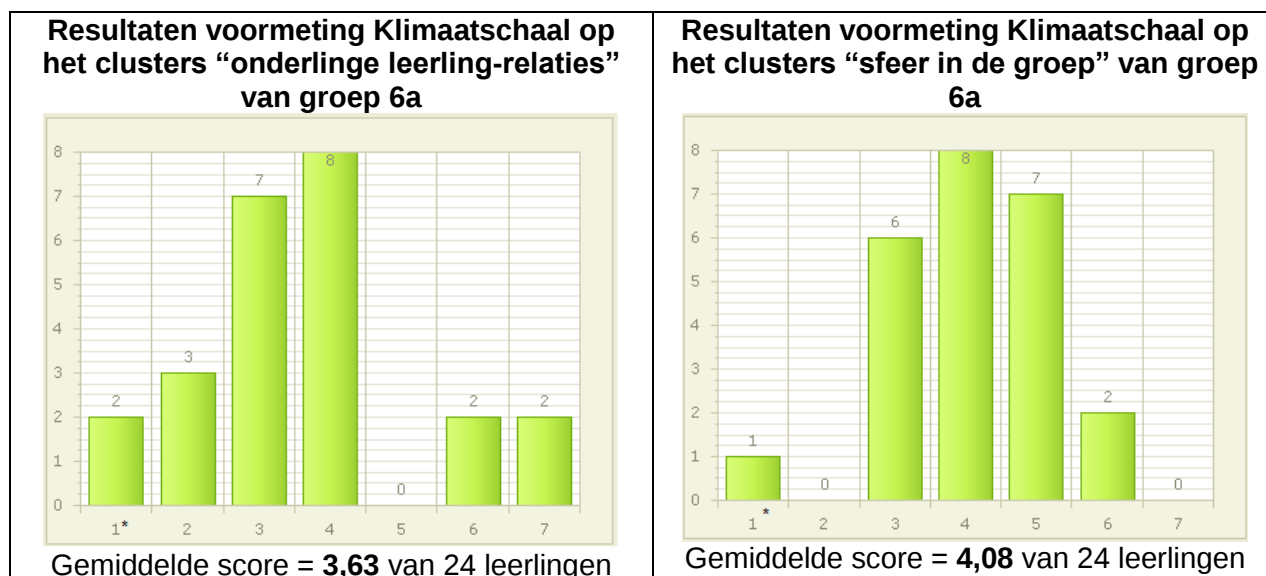
De leerkrachten van groep 6a, de IB'er en de directie van basisschool de C. hebben toestemming gegeven om deel te nemen aan het onderzoek en om de verzamelde gegevens en resultaten in dit onderzoek te verwerken. Hierbij blijft de anonimiteit van leerlingen, leerkrachten en de naam van de school gewaarborgd. Leerkrachten worden transparant en duidelijk geïnformeerd over de opzet van het onderzoek en het verkrijgen en verwerken van de resultaten. Een open en duidelijke communicatie is hierbij van belang. De resultaten worden besproken met de leerkrachten en tevens wordt er toestemming gevraagd om de onderzoeksresultaten aan het team van basisschool de C. te presenteren.

Hoofdstuk 4 Data-analyse en resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek gepresenteerd. Om te onderzoeken op welke manier de huidige onderlinge leerling-relaties van groep 6a van basisschool de C. kunnen worden verbeterd, is het van belang te weten hoe de huidige onderling leerling-relaties eruit zien en welke interventies effect hebben op de onderlinge leerling-relaties. Daarom worden eerst de resultaten van de voormeting van huidige groep 6a van basisschool de C. gepresenteerd. Daarna wordt in gegaan op de resultaten van de tussenmeting. Vervolgens worden de resultaten van na de interventieperiode gepresenteerd. Om te vergelijken of de werkwijze van het actieplan effect heeft in een andere groep die ook problemen heeft met de onderlinge leerling-relaties, vergelijken Marleen van der Sangen en ik ten slotte de resultaten van groep 6a met de resultaten van groep 6b van basisschool de C.

4.1 Hoe zien de huidige onderlinge leerling-relaties eruit in groep 6a van basisschool de C.

De leerlingen hebben aan het begin van het onderzoek de digitale vragenlijst van de Klimaatschaal ingevuld. In dit onderzoek wordt in gegaan op de twee clusters. Namelijk de onderlinge leerling-relaties en de sfeer in de groep. In de onderstaande figuur zijn de resultaten van de voormeting weergegeven.

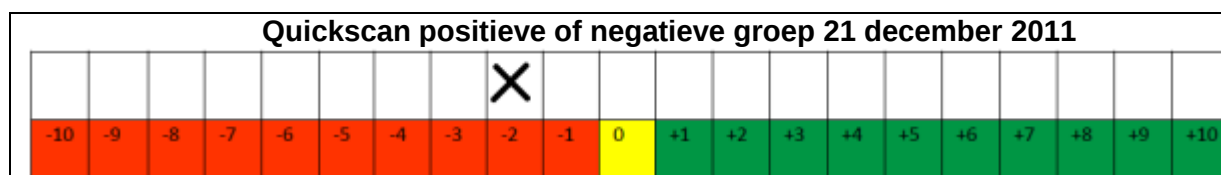
Figuur 1:

* De Klimaatschaal maakt hierbij gebruik van de scores 1 t/m 7. Deze betekenen het volgende: 1 = zeer laag, 2 = laag, 3 = benedengemiddeld, 4 = gemiddeld, 5 = bovengemiddeld, 6 = hoog en 7 = zeer hoog.

Groep 6a van basisschool de C. scoort op de onderlinge leerling-relaties benedengemiddeld en op sfeer in de groep gemiddeld. De onderlinge leerling-relaties zijn daarom een aandachtspunt voor deze groep (Donkers, zie bijlage 10).

Van de 24 leerlingen beoordeelt 50% de onderlinge leerling-relaties benedengemiddeld of lager. Het aantal jongens en meisjes is gelijk. Verder is er een gemiddelde score van 33,33% en is er een score bovengemiddeld of hoger van 16,67% op de onderlinge leerling-relaties. De sfeer in de groep wordt door 4,17% van de 24 leerlingen beoordeeld met benedengemiddeld of lager, 33,33% gemiddeld en 37,5% bovengemiddeld of hoger.

Naast de Klimaatschaal die door de leerlingen is ingevuld, heeft de leerkracht een vragenlijst ingevuld die aangeeft of de groep positieve of negatieve kenmerken vertoont. In de volgende figuur is dit weergegeven.

Figuur 2: zie bijlage 11 voor de totale Quickscan positieve of negatieve groep.

In figuur 2 is te zien dat er een score is van -2. Dit betekent dat de groep volgens de leerkracht meer negatieve kenmerken vertoont dan positieve kenmerken. De leerkracht heeft namelijk zes van de tien vragen negatief beantwoord (zie bijlage 11). De groep vertoont volgens de leerkracht de volgende negatieve kenmerken: moedigen elkaar niet aan, respecteren geen verschillen, een continue strijd tussen bepaalde leerlingen en de rol van de sociaal werker is niet aanwezig. De score van -2 is dicht bij het nulpunt, daarom kan niet met zekerheid worden bepaald of de groep nu positief of negatief is. Om een beter beeld te krijgen van de groep is besloten om de checklist rolherkenning en het sociogram af te nemen.

In bijlage 12 zijn de resultaten van de checklist rolherkenning opgenomen. Er is duidelijk te zien dat er bepaalde positieve rollen aanwezig zijn. Namelijk: gezagsdrager, sociaal werker, organisator, verkenner en volger. Tevens scoort een aantal leerlingen hoog op een negatieve rol: dictator en zondebok. Dit duidt er op dat

er sprake is van deviant gedrag in de groep. Leerlingen die deviant gedrag vertonen, vertonen gedrag dat afwijkt van de groepsnorm (Van Engelen, 2007). Gesteld kan worden dat groep 6a van basisschool de C. een positieve groep is, met vier leerlingen die een negatieve rol scoren, deviant gedrag.

Om het beeld van de huidige onderlinge leerling-relaties in de groep nog duidelijker in beeld te krijgen, hebben de leerlingen van groep 6a van basisschool de C. voorafgaand het onderzoek de vragen van het sociogram ingevuld. Het sociogram zorgt voor een grafische weergave van de onderlinge leerling-relaties binnen de groep. De leerlingen werd verplicht om zowel bij de positieve als negatieve vraag drie namen in te vullen. In onderstaande figuur zijn de resultaten van het sociogram weergegeven.

Resultaten van het sociogram Sometics																									
	Namen van de leerlingen	C	D	F	J	J	L	M	M	P	R	R	S	Y	C	C	K	M	M	N	N	N	R	T	
		W	B	S	M	H	M	B	F	D	W	H	H	B	T	S	G	W	C	C	D	V	J	T	B
	Totaal positief	4	3	1	0	4	3	6	4	6	1	0	4	3	1	1	3	5	3	3	2	2	5	3	5
	Totaal negatief	0	8	5	3	1	0	0	2	3	2	13	1	6	5	4	1	1	2	11	0	2	1	0	0

Figuur 3: Voor totale sociogram zie bijlage 13.

In figuur 2 is te zien dat vijf leerlingen in de groep populair zijn. Dit zijn leerlingen die meer dan vier keer positief zijn uitgekozen. Een van deze leerlingen is de dictator van de groep, deze krijgt zes positieve stemmen. Er zijn in totaal zes leerlingen die door de groep worden verstoten. Dit zijn leerlingen die meer dan vier keer negatief zijn uitgekozen. Twee van deze leerlingen vertonen kenmerken van de zondebok. Eén leerling krijgt acht negatieve stemmen en de ander krijgt dertien negatieve stemmen. Een van de leerlingen heeft gedragsmatige problemen en krijgt elf negatieve stemmen. Er zijn twee leerlingen die geen één keer positief zijn gekozen. Bij deze leerlingen behoort ook de zondebok die dertien negatieve stemmen heeft gekregen. Leerlingen die geen één keer positief zijn gekozen worden marginalen genoemd. Hoe meer marginalen er in een groep zijn, hoe minder hecht de groep een geheel vormt. Verder zijn er zes leerlingen die geen enkele keer negatief zijn gekozen. Dit zijn leerlingen die kenmerken vertonen van rollen (gezagsdrager, sociaal werker en

volger) die voorkomen in een positieve groep. In de groep zijn er verschillende subgroepjes. Dit zijn leerlingen die onderling met elkaar bevriend zijn.

De observatie in groep 6a van basisschool de C. in een vrije situatie laat zien dat de groep geen eenheid vormt. Dit is te zien aan hoe de leerlingen met elkaar omgaan. De belangrijkste elementen van de observatie worden in de volgende tabel weergegeven.

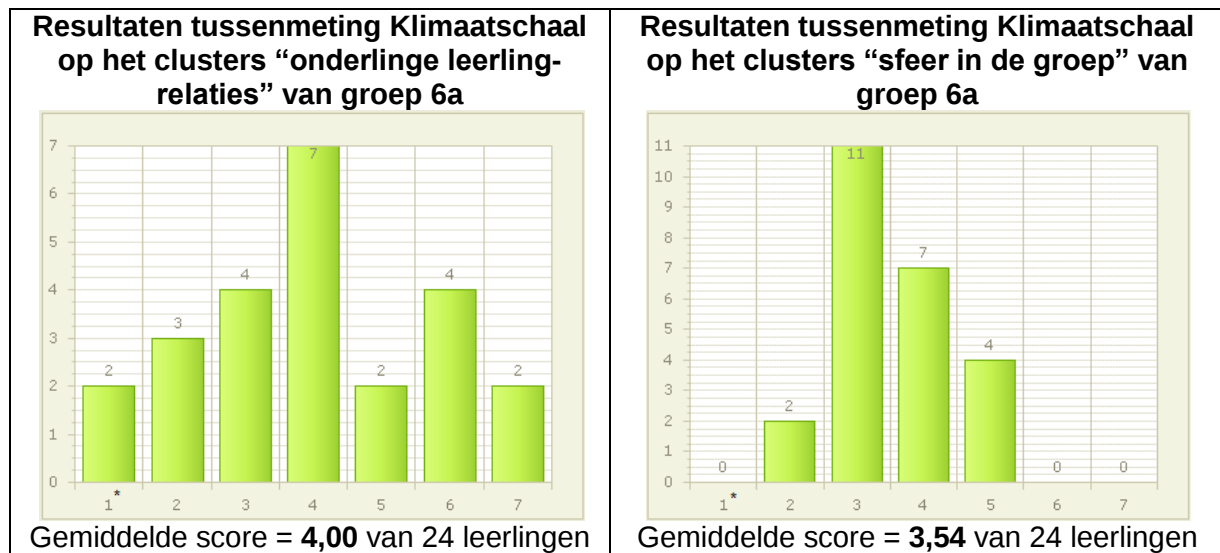
De leerlingen komen niet voor elkaar op wanneer er iemand wordt uitgelachen of fysiek wordt pijn gedaan.
De leerlingen uiten hun mening vooral op een negatieve manier; negatieve complimenten geven op de gemaakte werkjes.
Er wordt niet gelijk geluisterd naar de leerkracht. De leerkracht moet lang wachten als het stilteteken is gegeven. Als de leerkracht aan het woord is zijn er leerlingen die toch nog met andere dingen bezig zijn; non-verbaal communiceren, verbaal communiceren, verder gaan met het werk waar ze mee bezig zijn.
Als de leerkracht niet in de groep is, is er veel lawaai, lopen leerlingen door de groep, wordt er door de klas geroepen, zijn er leerlingen die elkaar uitdagen en zijn er leerlingen die erg fysiek zijn (slaan, schoppen en duwen voor de grap).
Leerlingen luisteren vaak niet naar elkaar; praten er over heen of lopen tijdens het verhaal van iemand gewoon weg.
Als de leerkracht in de groep is gaat het werken een stuk beter; er is minder lawaai en de leerlingen werken beter aan de taak. In het algemeen zijn de leerlingen niet taakgericht.
Er zijn leerlingen die zich afzijdig houden van wat er allemaal in de groep gebeurt. Zij werken goed aan de taak en communiceren op een positieve manier met elkaar.

Tabel 4: De belangrijkste elementen van de observatie knutselles in groep 6a voor de voormeting
Voor de gehele observatie voormeting zie bijlage 14 en voor de observatielijst voormeting zie bijlage 15.

De leerlingen van groep 6a van basisschool de C. weten niet hoe ze op een positieve manier met elkaar kunnen omgaan. Dit zorgt dan ook gelijk voor problemen op het clusters “onderlinge leerling-relaties” en “sfeer in de groep”.

4.2 Welke interventies hebben effect bij groep 6a om de onderlinge leerling-relaties te verbeteren.

In oktober 2011 is de voormeting van de Klimaatschaal gedaan. Donkers (zie bijlage 10) adviseert om na drie maanden de Klimaatschaal opnieuw af te nemen om te zien of er een verbetering heeft plaatsgevonden. In deze drie maanden zijn de eerste twee sporen (bespreekbaar maken van het probleem en groepsafspraken zie bijlage 16) van de zessporenaanpak aan bod gekomen. Voordat het actieplan van zes weken van start ging, hebben de leerlingen in februari voor de tweede keer de Klimaatschaal ingevuld. In de volgende figuur worden de resultaten van deze tussenmeting weergegeven.

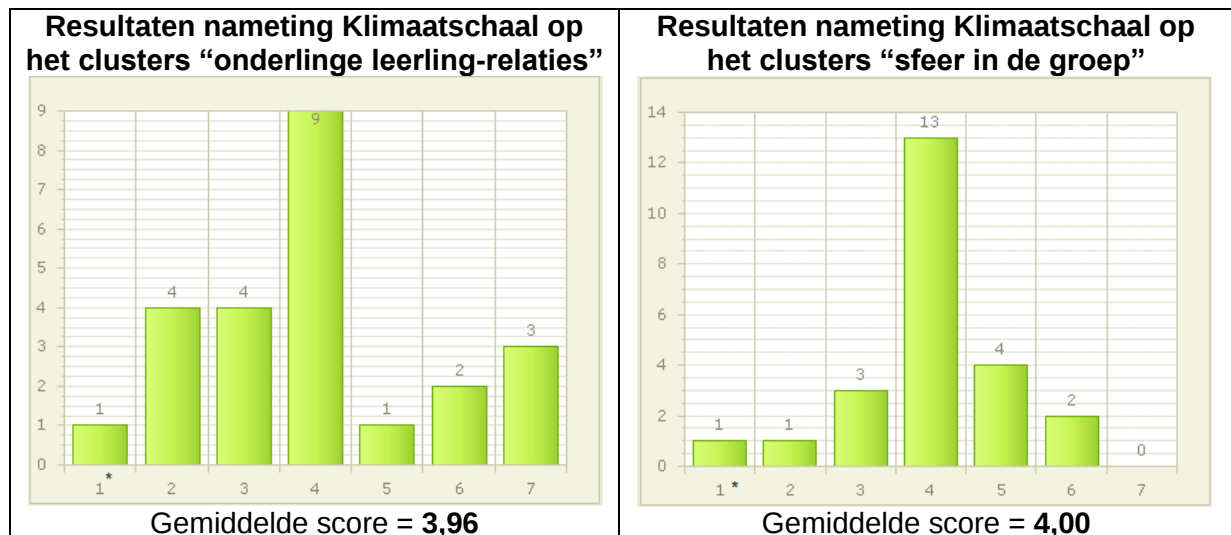
Figuur 4:

* De Klimaatschaal maakt hierbij gebruik van de scores 1 t/m 7. Deze betekenen het volgende: 1 = zeer laag, 2 = laag, 3 = benedengemiddeld, 4 = gemiddeld, 5 = bovengemiddeld, 6 = hoog en 7 = zeer hoog.

Groep 6a van basisschool de C. scoort op onderlinge leerling-relaties gemiddeld en op het clusters “sfeer in de groep” benedengemiddeld. De sfeer in de groep is anders dan bij de voormeting een aandachtspunt voor deze groep geworden (Donkers, zie bijlage 17).

Het opstellen van de groepsafspraken heeft mogelijk effect gehad op de onderlinge leerling-relaties. Er is namelijk een stijging van 10% ten opzichte van de voor- en tussenmeting. In de periode van de voor- en tussenmeting is de vaste leerkracht van groep 6a door ziekte is vervangen door een nieuwe leerkracht. Dit kan verklaren dat er een daling is van 13% op het clusters “sfeer in de groep”.

Na de tussenmeting in februari zijn leerkrachten en leerlingen van groep 6a aan de slag gegaan met het actieplan dat zes weken zou duren (spoor 3). In plaats van zes weken heeft de interventieperiode van het actieplan vijf weken geduurd. Deze keuze is gemaakt omdat een nieuwe vervanger in groep 6a die intrad in de zesde week van het actieplan de resultaten mogelijk beïnvloedt. De resultaten van de nameting worden in de volgende figuur weergegeven.

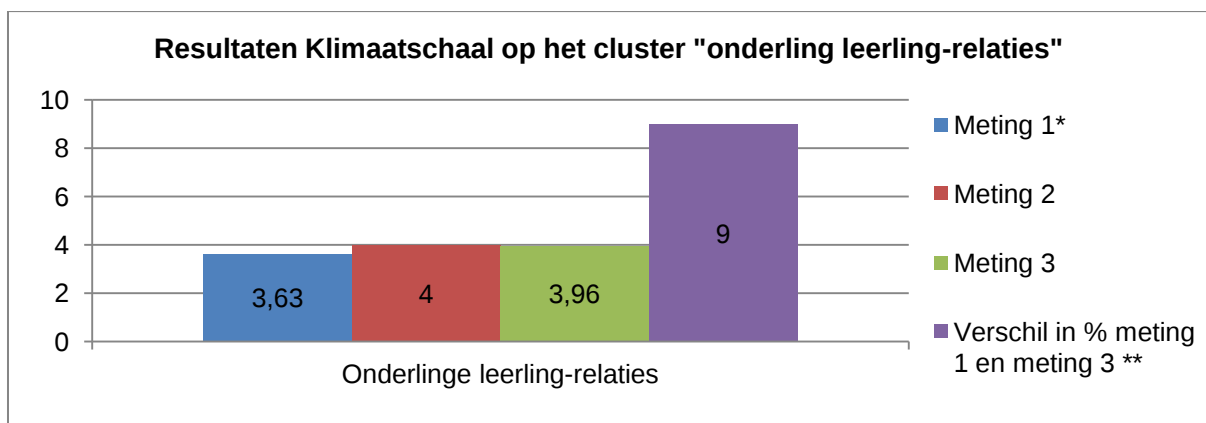

Figuur 5:

* De Klimaatschaal maakt hierbij gebruik van de scores 1 t/m 7. Deze betekenen het volgende: 1 = zeer laag, 2 = laag, 3 = benedengemiddeld, 4 = gemiddeld, 5 = bovengemiddeld, 6 = hoog en 7 = zeer hoog.

Groep 6a van basisschool de C. scoort zowel op het clusters "onderlinge leerling-relaties" als het clusters "sfeer in de groep" gemiddeld (zie bijlage 18). Van de 24 leerlingen beoordeelt 37,5% de onderlinge leerling-relaties benedengemiddeld of lager. Verder is er een gemiddelde score van 37,5% en een score bovengemiddeld of hoger van 25%. Op alle fronten is er een stijging ten opzichte van de voormeting op het cluster onderlinge leerling-relaties.

Om een duidelijk overzicht te geven van de resultaten op het clusters "onderlinge leerling-relaties" worden de gemiddelde scores van de drie meetmomenten van groep 6a in de volgende figuur weergegeven.

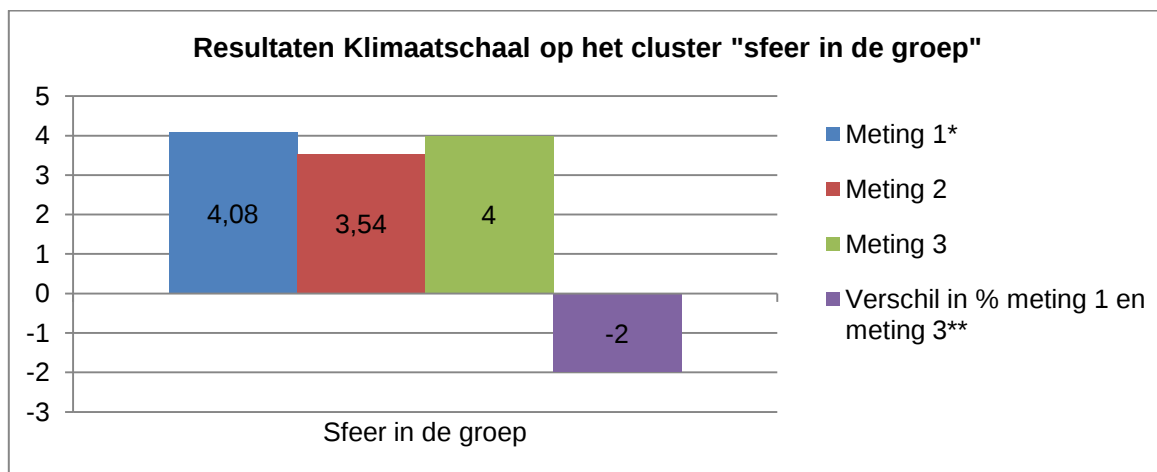

Figuur 6:

* De Klimaatschaal maakt hierbij gebruik van de scores 1 t/m 7. Deze betekenen het volgende: 1 = zeer laag, 2 = laag, 3 = ondergemiddeld, 4 = gemiddeld, 5 = bovengemiddeld, 6 = hoog en 7 = zeer hoog.

** In de laatste kolom wordt het verschil in procenten weergegeven op het clusters "onderlinge leerling-relaties".

De interventieperiode die groep 6a van basisschool de C. heeft doorlopen, heeft zichtbaar effect gehad op de onderlinge leerling-relaties. Er is namelijk een stijging van 9% van de voormeting ten opzichte van de nameting. Op het clusters “sfeer in de groep” is er een daling van 2% van de voormeting ten opzichte van de nameting, maar dit kan verwaarloosd worden. Om een duidelijk overzicht te geven van de resultaten op het clusters “sfeer in de groep” worden de gemiddelde scores van de drie meetmomenten van groep 6a in de volgende figuur weergegeven.

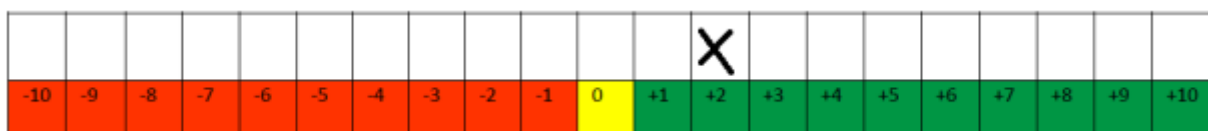
Figuur 7:

* De Klimaatschaal maakt hierbij gebruik van de scores 1 t/m 7. Deze betekenen het volgende: 1 = zeer laag, 2 = laag, 3 = ondergemiddeld, 4 = gemiddeld, 5 = bovengemiddeld, 6 = hoog en 7 = zeer hoog.

** In de laatste kolom wordt het verschil in procenten weergegeven op het clusters “sfeer in de groep”.

Tussen de eerste en tweede meting is er een daling van 13,24%. Dit kan toegeschreven worden aan het feit dat in deze periode de vaste leerkracht door ziekte vervangen is door een nieuwe leerkracht. De interventieperiode die tussen de tweede en derde meting heeft plaatsgevonden, het actieplan met groepsbevorderende oefeningen, zorgt voor zichtbaar effect op het clusters “sfeer in de groep”. Er is in deze periode een stijging van 13%.

Verder is er een positieve verandering bij de “Quickscan positieve of negatieve groep”. Leerlingen werken samen, helpen elkaar spontaan, respecteren verschillen, werken taakgericht en nemen het voor elkaar op. Verder heerst er een harmonische sfeer in de groep. Dit zorgt voor een verandering van -2 bij de voormeting naar +2. Dit wordt in de volgende figuur weergegeven.

Figuur 8: voor de volledige “Quickscan positieve of negatieve groep” zie bijlage 19.

In het interview met de leerkrachten (zie bijlage 20 en 21) kwam naar voren dat de interventieperiode met het actieplan een proces is geweest van bewustwording van het belang van de sociaal emotionele ontwikkeling. De leerkrachten hebben nieuwe ervaringen opgedaan en ervaren nu meer plezier en rust in groep 6a van basisschool de C. Daarnaast zijn de leerkrachten van groep 6a zelf opzoek gegaan naar groepsbevorderende oefeningen om uit te voeren in de groep. De leerlingen hebben zich door de groepsbevorderende oefeningen beter leren kennen en geven nu gerichter complimenten. Dit zijn belangrijke opbrengsten volgens de leerkrachten. De leerkrachten van groep 6a willen de vooruitgang voortzetten. Dit is een van de belangrijkste zaken die bereikt zijn.

Ten aanzien van de observaties is er een duidelijk verschil te zien in de voormeting ten opzichte van de nameting. In de volgende tabel worden de belangrijkste verschillen weergegeven.

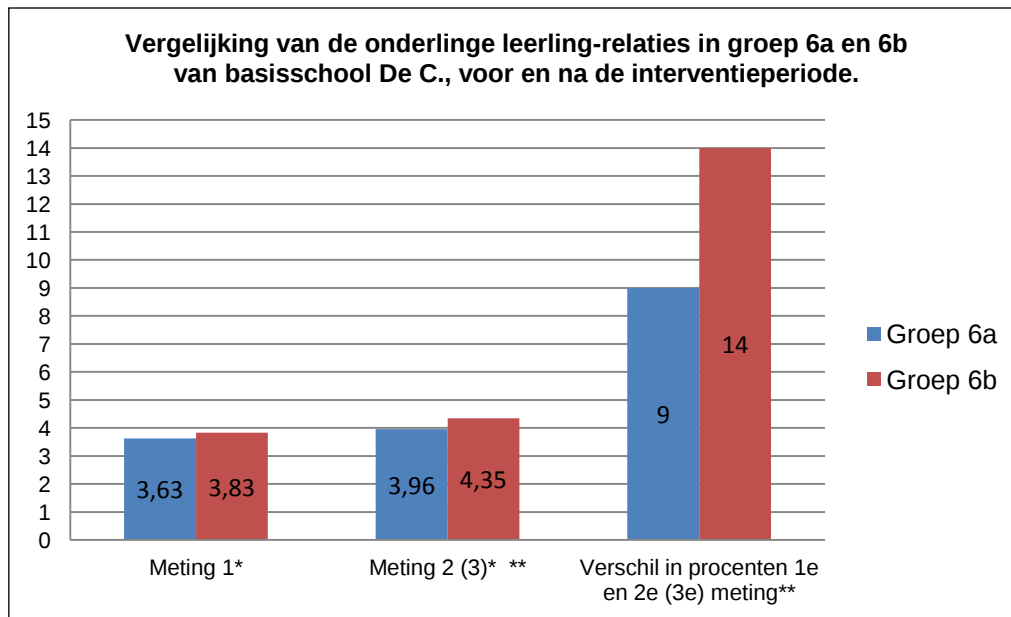
Voormeting	Nameting
De groep vormt geen eenheid	De groep wordt nu meer gezien als een echte groep
De leerlingen uiten hun mening vooral op een negatieve manier.	De leerlingen communiceren nu positiever met elkaar.
Er wordt niet gelijk geluisterd naar de leerkracht. De leerkracht moet lang wachten als het stilteteken is gegeven	Er wordt geluisterd als de leerkracht hier naar vraagt.
Leerkracht is veel uit de groep.	Leerkracht blijft in de groep en observeert wat er in de groep gebeurt.
Het is onrustig en er is veel lawaai in de groep leerlingen werken niet taakgericht.	Er is meer rust in de groep daardoor werken leerlingen taakgericht

Tabel 5: Verschil observatie tijdens de knutselles voor- en nameting. Voor de gehele observatie nameting zie bijlage 22 en voor de observatielijst nameting zie bijlage 23.

Wanneer de verschillen met elkaar worden vergeleken is te zien dat de leerlingen in de observatie van de nameting op een positieve manier met elkaar omgaan. Verder is de rol van de leerkracht veel duidelijker aanwezig in de groep. Deze twee aspecten zorgen voor meer rust in de groep, positieve communicatie en taakgerichtheid.

4.3 Het effect van de interventies meten door de resultaten van groep 6a met de resultaten van groep 6b te vergelijken.

Om daadwerkelijk te weten of de interventies effect hebben, worden de resultaten van het clusters “onderlinge leerling-relaties” van groep 6a met de resultaten van groep 6b in de volgende figuur met elkaar vergeleken.

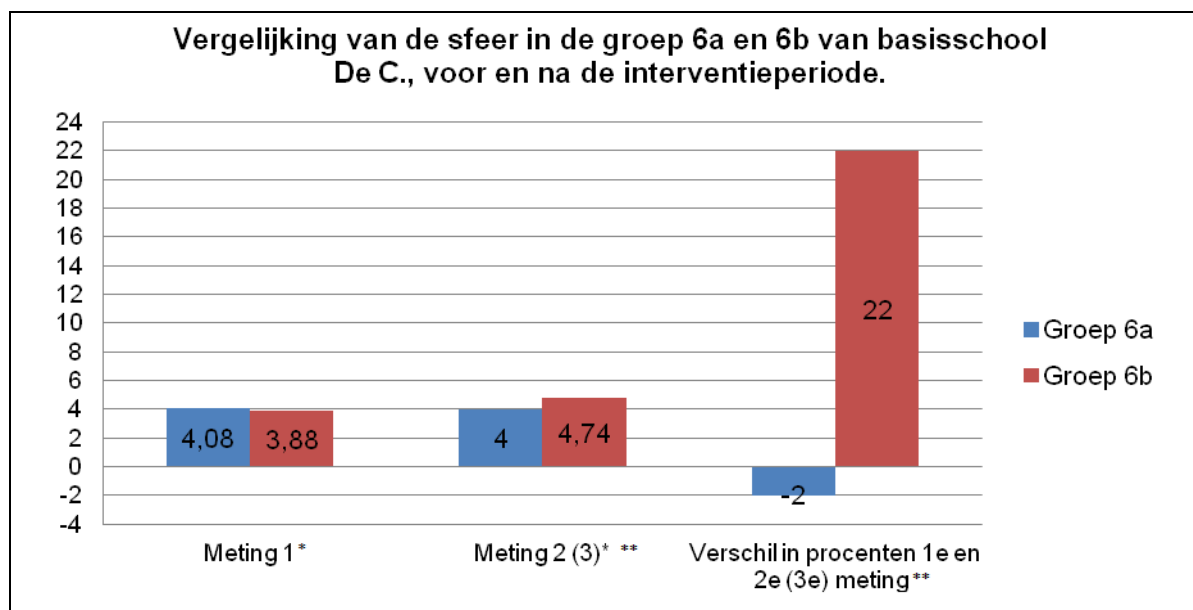
Figuur 9:

* Bij de staafdiagrammen van meting 1 en meting 2 zijn de gemiddelde beoordelingen van de leerling op het cluster onderling leerling-relaties weergegeven, waarin 0= zeer laag is en 7= zeer hoog is.

** Bij de groep 6a is de Klimatschaal drie keer afgenomen. Bij deze groep worden daarom de gegevens van de eerste en derde meting met elkaar vergeleken.

Wanneer we de voor- en nameting met elkaar vergelijken is er verbetering zichtbaar voor beide groepen op het clusters “onderlinge leerling-relaties”. Er is sprake van een procentuele stijging van 9% (groep 6a) en 14% (groep 6b). Dit verschil in procenten tussen beide groepen is echter te verwaarlozen.

In de volgende figuur worden de resultaten van het clusters “sfeer in de groep” van groep 6a vergeleken met de resultaten van groep 6b.

Figuur 10:

- * Bij de staafdiagrammen van meting 1 en meting 2 zijn de gemiddelde beoordelingen van de leerling op het clusters "sfeer in de groep" weergegeven, waarin 0= zeer laag is en 7= zeer hoog is.
- ** Bij de groep 6a is de Klimaatschaal drie keer afgenomen. Bij deze groep worden daarom de gegevens van de eerste en derde meting met elkaar vergeleken.

Wanneer de voor- en nameting met elkaar wordt vergeleken, is er een verbetering zichtbaar voor groep 6b (+22%) en een vergelijkbare score voor groep 6a (-2%) op het clusters "sfeer in de groep".

Naast de vergelijking van de resultaten van de Klimaatschaal zijn de interview gegevens van de leerkrachten van groep 6a en 6b met elkaar vergeleken. Deze resultaten staan in de volgende tabel.

Vergelijking meningen van de leerkrachten van groep 6a en 6b van basisschool de C. over de implementatie en opbrengst van het actieplan	
<u>Implementatie actieplan</u>	
1. Is het doel van het actieplan voldoende duidelijk gemaakt? *	De meningen van de vier leerkrachten komen overeen. Zij geven aan dat het actieplan zowel mondeling als schriftelijk goed is uitgelegd (++).
2. Welke verwachtingen had u voorafgaand aan het uitvoeren van het actieplan?	De verwachtingen van de vier leerkrachten komen grotendeels overeen. Ze verwachtten dat het actieplan een positieve invloed op de groep zou hebben. Echter gingen zij vanwege de korte interventieperiode uit van een minimale vooruitgang.
Waardering voor het actieplan: ** 3. Wat zijn de sterke punten van het actieplan?	De leerkrachten beoordelen het actieplan goed tot zeer goed (+/++).
4. Wat zijn de zwakke punten van het actieplan?	De sterke punten volgens alle leerkrachten zijn: duidelijkheid van de groepsbevorderende oefeningen; opbouw van het actieplan; bevorderend voor de groep. De volgende aspecten werden ook genoemd: gevarieerd aanbod; fijne handreiking voor de verbetering van de sociaal-emotionele ontwikkeling.
	De leerkrachten laten verschillende antwoorden zien. De volgende aspecten worden genoemd: in plannen in het rooster (tijdgebrek); ontbreken van illustraties; interventieperiode te kort voor een blijvend effect.
<u>Opbrengst actieplan</u>	
5. Komt de uitslag van de Klimaatschaal overeen met uw eventuele verwachtingen? *	De meningen van de vier leerkrachten verschillen onderling te veel om een eenduidig antwoord te kunnen geven (-/+/++).
6. Wat heeft het actieplan voor u als leerkracht opgeleverd?*	De leerkrachten van groep 6a ervaren een proces van bewustwording van het belang van de sociaal-emotionele ontwikkeling. Echter is er een groot verschil zichtbaar in de waardering van beide leerkrachten (+/- / ++). De leerkrachten van groep 6b ervaren meer rust en plezier tijdens het lesgeven (+).

7. Wat heeft het actieplan volgens u voor de klas opgeleverd?*	De leerkrachten van 6a geven aan dat leerlingen aan elkaar gericht complimenten geven. De waardering van de leerkrachten komt overeen (+/-). De leerkrachten van 6b geven aan dat de communicatie tussen leerlingen nu positiever verloopt. Er is een klein verschil in waardering zichtbaar (+/++).
8. Heeft het actieplan ervoor gezorgd dat u nu verder kunt met het optimaliseren van de onderlinge leerling relaties?*	De waardering die de leerkrachten hebben gegeven is goed tot zeer goed. Zij gaan allen verder met het optimaliseren van de onderlinge leerling-relaties door gebruik te maken van het actieplan.
* -- = heel weinig - = weinig +/- = gemiddeld + = veel ++ = heel veel ** -- = zeer zwak - = zwak +/- = gemiddeld + = goed ++ = zeer goed	

Tabel 6: Beknopte vergelijking groep 6a en groep 6b wat betreft implementatie en opbrengsten van het actieplan. De uitgebreide vergelijking is weergegeven in een matrix (zie bijlage 24).

De meningen van de vier leerkrachten komen grotendeels overeen wat betreft de implementatie van het actieplan. Echter op de vraag welke zwakke punten het actieplan kent worden door de leerkrachten verschillende antwoorden gegeven. Door de verschillende opbrengsten per groep wordt er door de leerkrachten van groep 6a en groep 6b verschillende antwoorden gegeven. Zij gaan echter wel op dezelfde wijze verder met het optimaliseren van de onderlinge leerling-relaties.

Hoofdstuk 5 Conclusies en aanbevelingen

In dit hoofdstuk zijn de conclusies van het onderzoek opgenomen. Dit wordt gedaan door de verwerkte literatuur in het theoretisch kader en de onderzoeksresultaten met elkaar te vergelijken. Eerst zullen de conclusies van de deelvragen aan bod komen. Daarna zal de onderzoeksvraag beantwoord worden. Ten slotte worden aanbevelingen gegeven naar aanleiding van het onderzoek.

5.1 Conclusies deelvragen

5.1.1 Hoe zien de huidige onderlinge leerling-relaties eruit in groep 6a van basisschool de C.

De voormeting bij groep 6a laat op het cluster “onderlinge leerling-relaties” een benedengemiddelde score zien (zie figuur 1). Uit de resultaten van de “Quickscan positieve of negatieve groep” die de leerkracht heeft ingevuld, vertoont de groep meer negatieve kenmerken dan positieve kenmerken. Deze negatieve kenmerken zijn voornamelijk gericht op de onderling leerling-relaties van de groep. Namelijk geen respect voor verschillen, voortdurend strijd tussen leerlingen, moedigen elkaar niet aan. Toch is groep 6a van basisschool de C. geen negatieve groep, want als er wordt gekeken naar de rolverdeling zijn er binnen de groep veel positieve rollen aanwezig (zie bijlage 12). Vier leerlingen in de groep scoren een negatieve rol (zie bijlage 12) namelijk de dictator en de zondebok. Dit zijn leerlingen die deviant gedrag vertonen, ze wijken op een negatieve manier af van de groepsnormen die in de groep zijn gesteld. Het sociogram (figuur 3) laat zien dat de dictator ondanks zijn negatieve rol erg populair is in groep 6a van basisschool de C. Dit kan veroorzaakt worden doordat de mening van deze dictator door veel jongens in de groep als belangrijk wordt ervaren. De zondebok echter krijgt veel negatieve stemmen en wordt door geen enkele leerling positief verkozen. Deze leerling kenmerkt zich in de groep als een buitenbeentje die nergens bij hoort. Dit resulteert in pesten, buitengesloten worden en geen vriendjes of vriendinnetjes in de groep hebben.

De benedengemiddelde score op het cluster “onderlinge leerling-relaties” van groep 6a van basisschool de C. vertaalt zich in de groep in de volgende kenmerken:

mening geven op een negatieve manier, niet voor elkaar opkomen, niet naar elkaar luisteren, elkaar fysiek en mentaal pijn doen, geen rust in de groep en geen respect voor de leerkracht. Kortom de leerlingen van groep 6a van basisschool de C. weten niet hoe ze op een positieve manier met elkaar om kunnen gaan.

Groep 6a van basisschool de C. scoort ondanks alle negatieve kenmerken op het cluster “onderlinge leerling-relaties” gemiddeld op het cluster “sfeer in de groep”. Zeventien leerlingen (71%) van groep 6a scoort gemiddeld tot zeer hoog. Dit kan toegeschreven worden aan het feit dat in de groep de meeste leerlingen een positieve rol in de groep vertonen en dus de sfeer ook als positief ervaren.

5.1.2 Welke interventies hebben effect bij groep 6a om de onderlinge leerling-relaties te verbeteren.

De tussenmeting bij groep 6a van basisschool de C. laat op het cluster “onderlinge leerling-relaties” een stijging van 10% zien. De groep scoort op dit cluster gemiddeld waar het voorheen benedengemiddeld scoorde. Het bespreekbaar maken van het probleem middels een klassengesprek en het opstellen van de groepsafspraken (spoor 1 en 2) heeft mogelijk effect gehad op de onderlinge leerling-relaties. Echter is er bij de voormeting en tussenmeting op het cluster “sfeer in de groep” een duidelijk verschil zichtbaar, op dit cluster is er namelijk een daling van 13%. Deze daling kan verklaard worden door het feit dat de vaste leerkracht van groep 6a door ziekte is vervangen door een nieuwe leerkracht.

De nameting bij groep 6a van basisschool de C. laat op het cluster “onderlinge leerling-relaties” een vergelijkbare score zien ten aanzien van de tussenmeting. Ondanks de verkorte periode van één week scoort de groep evenals de tussenmeting als bij de nameting gemiddeld. De interventieperiode met groepsbevorderende oefeningen (spoor 3); het actieplan, laat bij de nameting op het cluster “sfeer in de groep” wel een zichtbaar effect zien. Er heeft in deze periode een stijging van 13% plaatsgevonden. Daarnaast zien de leerkrachten een positief verschil in vergelijking met het begin van het onderzoek. Namelijk: leerlingen werken samen, helpen elkaar spontaan, respecteren verschillen werken, taakgericht en nemen het voor elkaar op. Dit zijn elementen die voorheen niet aanwezig waren in groep 6a van basisschool de C. De leerkrachten van groep 6a ervaren daardoor in de groep meer rust en plezier. Naast de positieve aspecten op het gebied van

onderlinge leerling-relaties en sfeer in de groep is de interventieperiode met het actieplan (spoor 3) voor de leerkrachten van groep 6a een bewustwording van het belang van de sociaal-emotionele ontwikkeling van de leerlingen.

Wanneer de verschillen van de observaties tussen de voormeting en nameting met elkaar worden vergeleken is te zien dat de leerlingen tijdens de observatie van de nameting op een positieve manier met elkaar omgingen. Verder is de rol van de leerkracht veel duidelijker aanwezig in de groep. Deze twee aspecten zorgen voor meer rust in de groep, positieve communicatie en taakgerichtheid.

5.1.3 Het effect van de interventies meten door de resultaten van groep 6a met de resultaten van groep 6b te vergelijken.

De nameting laat zien dat er in beide groepen een verbetering heeft plaatsgevonden op het cluster “onderlinge leerling-relaties” (zie figuur 9). Echter is er bij de nameting een verschil zichtbaar op het cluster “sfeer in de groep”; alleen in groep 6b is een vooruitgang te zien. Een mogelijke verklaring hiervoor is het feit dat groep 6b meer ontwikkelingsperspectief had op dit gebied, aangezien groep 6b een lager gemiddelde behaalde dan groep 6a. De uitgangspositie van groep 6a op het gebied van sfeer in de groep was zodoende beter dan die van groep 6b (zie figuur 10).

Een andere verklaring zou kunnen zijn dat in groep 6b de oefeningen structureel werden aangeboden waardoor de groepsbevorderende oefeningen grotendeels zijn uitgevoerd. In groep 6a echter zijn de oefeningen door tijdgebrek niet structureel aan bod gekomen, waardoor er minder groepsbevorderende oefeningen hebben plaatsgevonden. Bovendien heeft groep 6a tijdens de uitvoering van het onderzoek te maken gehad met verschillende vervangers en werd de interventieperiode voor deze groep verkort met één week. Deze aspecten hebben mogelijk invloed gehad op de mate van groei op het cluster “onderlinge leerling-relaties”, die weer van invloed zijn op de sfeer in de groep.

5.2 Antwoord op de onderzoeksvraag

In hoofdstuk 1 is op basis van de probleemverkenning de volgende onderzoeksvraag ontstaan:

“Op welke manier kunnen de huidige onderlinge leerling-relaties van groep 6a van basisschool de C., die als negatief worden ervaren door de leerkrachten worden verbeterd, zodat er positievere interacties en een positievere sfeer ontstaan in de groep.”

Groep 6a van basisschool de C. bevindt zich bij het begin van het onderzoek in de laatste fase van de ontwikkeling van een groep, namelijk de “performing fase” (Tuckman, 1965). In deze fase liggen de groepsnormen al vast en zal de groep zich niet of moeilijk op andere gedachten laten brengen (Van Engelen, 2007). Wanneer de groep zich heeft gevormd (performing fase) is het volgens van Engelen (2007) te laat om als leerkracht de groepsnormen te beïnvloeden. In de eerste drie fasen, forming, storming en norming, kan de leerkracht wel invloed uitoefenen omdat de groepsnormen nog niet vast staan (Van Engelen, 2007). Hiervan uitgaande was het onderzoek vooraf al gedoemd te mislukken. In dit onderzoek is getracht om wel degelijk invloed uit te oefenen op de groepsnormen die een negatief effect hebben op de onderlinge leerling-relaties. De leerkracht neemt een prominente rol aan om sturing te geven aan het groepsproces (Van Engelen, 2011). De leerkracht fungeert namelijk als rolmodel en kan in een groep dagelijks het groepsproces begeleiden. Wanneer de leerkracht het groepsproces niet (voldoende) begeleid, is de kans groot dat de groep groepsnormen ontwikkelt die een negatieve invloed hebben op de groep (Bakker- De Jong et al, 2009). Volledige medewerking van de leerkrachten van groep 6a is daarom in dit onderzoek van belang geweest. De leerkrachten van groep 6a hebben bewust gekozen voor een veranderingsproces in de groep.

Concluderend is groep 6a van basisschool de C. een positieve groep met deviant gedrag. Een aantal leerlingen vertonen namelijk negatieve rollen in de groep (Van Engelen, 2011). Deze hebben dergelijk invloed op de groep dat de groep gedurende het jaar negatieve groepsnormen heeft ontwikkeld. In de groep uit zich dit bij de leerlingen tot negatieve omgang met elkaar. Dit komt niet ten goede aan de sfeer in de groep. Daarom is gekozen voor een grondige aanpak; de zessporenaanpak (Van Engelen, 2011). De eerste drie sporen zijn onderleiding van de leerkracht tijdens dit onderzoek uitgevoerd. Wanneer er wordt gekeken naar de resultaten van groep 6a kan geconcludeerd worden dat het bespreekbaar maken van het probleem (spoor 1), het maken van nieuwe groepsafspraken (spoor 2) en het

actieplan met groepsbevorderende oefeningen voor het inslijpen van de groepsafspraken (spoor 3) zowel een positief effect heeft op de leerlingen als de leerkrachten van groep 6a van basisschool de C. Ondanks een nieuwe leerkracht zijn de onderlinge leerling-relaties positief gestegen (+9%). Dit heeft zowel volgens de leerkracht als volgens mijzelf als onderzoeker een zichtbaar effect op de groep. Terwijl de sfeer in de groep tijdens de tussenmeting flink gedaald was (-13,24%), heeft de interventieperiode met het actieplan gezorgd voor een stijging van 13%. De resultaten sfeer in de groep van de voor- en nameting zijn daardoor vergelijkbaar.

Dit onderzoek heeft aangetoond dat een leerkracht, voor een groep die zich bevindt in de performing fase, de onderlinge leerling-relaties en de sfeer in de groep positief kan beïnvloeden door gebruik te maken van een gerichte aanpak: de zessporenaanpak. Daarnaast heeft dit onderzoek aangetoond dat de interventieperiode met het actieplan, de werkwijze voor het inslijpen van de waarden (spoor 3) die door Marleen van der Sangen en mijzelf ontwikkeld is, van groot belang is geweest voor de positieve verandering op de onderlinge leerling-relaties en de sfeer in de groep. Het actieplan is een werkwijze dat daadwerkelijk effect heeft op het groepsproces.

5.3 Aanbevelingen

Naar aanleiding van dit onderzoek zijn er aanbevelingen op microniveau leerkrachten met hun groep 6a en op mesoniveau het team van basisschool de C. (Alkema, Van Dam, Kuipers, Lindhout & Tjerkstra, 2006). Eerst zullen de aanbevelingen op microniveau aan bod komen. Deze worden gevolgd door de aanbevelingen op mesoniveau.

De interventies in groep 6a van basisschool de C. hebben effect gehad op de onderlinge leerling-relaties en sfeer in de groep. De opbrengsten die de groep nu heeft bereikt, zijn veranderingen voor een korte termijn. Willen de leerkrachten van groep 6a een blijvende verandering op de onderlinge leerling-relaties en sfeer in de groep realiseren, dan zal hier door de leerkrachten en leerlingen gedurende het schooljaar aan gewerkt moeten blijven. Groepsbevorderende oefeningen zijn het beste als hulpmiddel hiervoor. Verder kan de leerkracht gebruik maken van

samenwerkingsopdrachten tijdens de lessen. Zo worden de waarden en normen ook geïntegreerd in de dagelijkse schoolsituatie.

Daarnaast is het van belang dat de leerkracht aandacht schenkt aan de leerling met de dictator rol. Voor deze leerling is het moeilijk om zich nieuwe normen aan te leren. De dictator is namelijk onzeker en zal daardoor snel terugvallen op zekerheden, de 'oude' groepsnormen. Deze oude groepsnormen boden hem namelijk veiligheid en duidelijkheid (Van Engelen, 2011). Dit kan ervoor zorgen dat hij door zijn dominante rol in de groep ook andere leerlingen ervan overtuigd om terug te vallen op de oude groepsnormen. Deze leerling kan geholpen worden door een individuele aanpak die hem inzicht geeft in wat er in de groep gebeurt (Van Engelen, 2011).

Naast de hiervoor beschreven aanpak in groep 6a van basisschool de C. zou ik de schoolleiding willen adviseren om het belang van het groepsproces over te brengen op de leerkrachten. Overall waar zich nieuwe groepen vormen, hoort veel aandacht te zijn voor het groepsproces, ook wanneer de groep vrijwel ongewijzigd blijft in het nieuwe schooljaar. Er wordt vaak vanuit gegaan dat een groep die ongewijzigd is elkaar al goed kent en het groepsproces dus geen aandacht meer vraagt. Toch zijn er veranderingen in een groep. Tijdens de vakantie gebeurt er van alles met deze leerlingen, dat van invloed kan zijn op het groepsproces. Een vakantie van twee weken kan al effect hebben op het groepsproces (Bakker- De Jong et al, 2009). Daarom is het van belang dat iedere leerkracht aan het begin van het schooljaar inzet op het begeleiden van het groepsproces bij zijn eigen groep. Het groepsproces zal worden begeleid door het uitvoeren van groepsbevorderende oefeningen. Op het rooster zal er tijd vrij gemaakt moeten worden, maar deze tijdsinvestering betaalt zich terug (Van Engelen, 2011). Belangrijk is dat het een keuze is waar het hele schoolteam achter staat en dat ook daadwerkelijk schoolbreed wordt gedragen. Het zal namelijk om verandering vragen zowel in de structuur als in de cultuur van basisschool de C. (Van Engelen, 2011). Hierdoor zal er in plaats van curatief, preventief gehandeld worden aan het groepsproces. Voorkomen is beter dan genezen!

Hoofdstuk 6 Evaluatie

In dit hoofdstuk wil ik terugblikken op het onderzoek. Eerst wordt er beschreven hoe ik het onderzoek heb ervaren. Vervolgens reflecteer ik wat het onderzoek voor mij betekend heeft. Voor deze reflectie maak ik gebruik van de vragen die worden gebruikt bij het “Reflectie formulier bijeenkomsten” (Fontys Opleidingscentrum speciale Onderwijszorg, 2011).

6.1 Evaluatie van het onderzoek

Onderzoek doen is net als bergbeklimmen. Wil je de top van de berg bereiken moet je je goed voorbereiden door vooraf een route uit te stippelen. Daarnaast is het van belang dat je de juiste materialen samenstelt, je aan de uitgestippelde route houdt en eventueel een alternatieve route hebt om de top te bereiken. Al vrij snel had ik een geschikt onderwerp gevonden dat bij me past. Regelmatig hoor je in de wandelgangen van een school “Dit jaar heb ik echt een moeilijke groep”. Als beginnend leerkracht en remedial teacher heb ik me regelmatig afgevraagd of een ‘moeilijke’ groep wel bestaat en of je als leerkracht daar iets aan kan veranderen. Wanneer het in een groep niet lekker loopt kunnen leerlingen zich op sociaal-emotioneel gebied niet optimaal ontwikkelen ondanks dat leerlingen juist tijdens de basisschoolperiode een grote ontwikkeling door maken op dit gebied (Blok, 2005, maart, pp. 29-32). De sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen staat voor mij als leerkracht en als remedial teacher voorop. Toen een leerkracht mij vroeg voor een oplossing voor haar moeilijke groep waar leerlingen op een negatieve manier met elkaar omgingen greep ik deze kans direct met beide handen aan. Ik wilde mijn expertise op het gebied van groepsprocessen vergroten om in de toekomst als remedial teacher leerkrachten te coachen met dit probleem. Daarnaast zullen leerkrachten door de invoering van het passend onderwijs steeds meer te maken krijgen met leerlingen met leer- en gedragsproblemen, het begeleiden van groepsprocessen wordt daardoor essentieel. Ik ben dan ook van mening dat mijn rol als remedial teacher met betrekking tot het begeleiden van leerkrachten met als doel te zorgen voor positieve groepsprocessen onmisbaar is.

Bij het opzetten en uitvoeren van het praktijkgericht onderzoek heb ik gebruik gemaakt van Harinck (2006;2009) en Lange et al (2011). De onderzoeksmethodieken die worden beschreven door Harinck (2006;2009) en Lange et al (2011) in combinatie met de literatuurstudie heeft mij een goed beeld gegeven hoe ik het onderzoek in de praktijk kon uitvoeren. Tevens waren het denkwerk, bestudering van de literatuur en het vormgeven voorafgaand aan de uitvoering en schrijven van het onderzoek waardevolle activiteiten. Hierdoor heb ik samen met Marleen van der Sangen, die in de andere groep zes een vergelijkbare situatie heeft, een goed plan kunnen opstellen voor de interventieperiode onderbouwd door de gelezen literatuur. Het was leerzaam en interessant om samen met Marleen van der Sangen de gelezen literatuur te koppelen aan de praktijk. Tevens stimuleerde zij mij om door te gaan met het onderzoek, waardoor ik mijn deadlines telkens heb gehaald. Ik heb de samenwerking met Marleen van der Sangen als zeer prettig ervaren.

Ik heb veel geleerd van het uitvoeren en schrijven van het onderzoek echter ging dit niet altijd even soepel. Als voltijd studente moest ik namelijk het onderzoek binnen een jaar afronden. Naast de andere modules zorgde dit regelmatig voor een grote druk, het maken van een goed opgesteld plan en me hier aanhouden was dan ook essentieel. In het verleden heeft het plannen regelmatig voor problemen gezorgd, dit was dan ook een uitdaging. Als ik terugkijk naar het onderzoek heeft de goede planning ervoor gezorgd dat ik genoeg tijd heb gehad om alle stappen in het onderzoek grondig te doorlopen. Er was veel literatuur beschikbaar over groepsprocessen. Om het doel van het onderzoek centraal te houden moest ik bij het schrijven van het theoretisch kader hoofd- en bijzaken gescheiden houden. Dit was niet altijd even gemakkelijk. Door feedback te vragen aan mijn critical friends en onderzoeksbegeleider is me dit gelukt. Het weergeven van de resultaten, data-analyse en de conclusie heb ik zonder problemen kunnen verwoorden.

6.2 Reflectie op mijzelf

Welke onderdelen van het onderzoek waren voor mijn ontwikkeling belangrijk?

Met een voldaan gevoel kan ik terugkijken op mijn onderzoek. Het lezen van de literatuur en de uitvoering van het onderzoek hebben ervoor gezorgd dat mijn professioneel handelen veranderd is ten aanzien van groepsprocessen. Ik ben me

bewust geworden van het feit dat bij elke groep aan het begin van het schooljaar ingezet moet worden op de begeleiding van het groepsproces.

Het oplossingsgericht denken vind ik daarin belangrijk. Ik ben als remedial teacher niet uitgegaan van de problemen in de groep, maar heb gekeken naar de mogelijkheden en kansen van de groep. Achter een probleem zit een verhaal; “Kijk naar het grote plaatje” (Jutten, 2008). Dit vind ik als remedial teacher een van de belangrijkste aspecten van mijn vak.

Verder is mijn instrumentele dimensie gegroeid (WOSO & SBL, 2004). Ik heb mijn repertoire aan instrumenten uitgebreid en ik heb me verder verdiept in deze instrumenten. De belangrijkste signalerings- en diagnostische instrumenten voor het vaststellen van het groepsproces in een groep vind ik: Klimaatschaal (Donkers & Vermulst, 2011), Quickscan positieve of negatieve groep (Van Engelen, 2011), sociogram (Sometics, 2012) en Checklist rolherkenning (Van Engelen, 2011).

Dit onderzoek heeft ervoor gezorgd dat mijn interesse voor groepsprocessen nog meer gegroeid is. Ik zal me blijven ontwikkelen op het gebied van groepsprocessen en mijn passie overbrengen op collega's.

Welke competenties stonden centraal en hoe heb ik deze verder ontwikkeld?

Tijdens het uitvoeren van dit onderzoek heb ik voornamelijk gewerkt aan mijn “orthopedagogische competentie”. Zo heb ik de onderzoeksbevindingen vertaald naar onderwijsbehoeften van de groep. Voor de interventieperiode heb ik als remedial teacher gebruik gemaakt van pedagogische werkvormen en heb ik maatregelen getroffen op het gebied van instructie en pedagogisch handelen die afgestemd zijn op de hulpvraag van de leerlingen en de leerkracht. De zessporenaanpak die in de groep is uitgevoerd voor de interventieperiode is een gedegen aanpak onderbouwd vanuit de literatuur, die gezorgd heeft voor een adequate pedagogische begeleiding. Daarnaast is het actieplan dat ik samen met Marleen van der Sangen ontwikkeld heb voor spoor 3 een werkwijze dat daadwerkelijk effect heeft op het groepsproces.

Naast de orthopedagogische competentie stond de competentie “samenwerken met collega's” centraal. Als remedial teacher heb ik de leerkrachten van groep 6a begeleid in het proces om de onderlinge leerling-relaties in de groep te verbeteren. Daarbij vond ik de volgende aspecten van belang: goede planning,

duidelijke afspraken, afspraken nakomen, eerlijkheid, vertrouwen, goede communicatie en openheid. De goede communicatie, de open houding en de samenwerking met de leerkrachten van groep 6a hebben ervoor gezorgd dat ik me op een professionele manier heb kunnen ontwikkelen op het gebied van begeleiding. Mijn communicatie verliep via de e-mail, via het logboek en mondeling, dit werkte erg goed. De mondelinge communicatie vond plaats door het veelvuldig voeren van gesprekken. Met behulp van gesprekken is het belangrijk om elkaar te triggeren om open en eerlijk informatie te geven en elkaars mening en gevoelens naar voren te brengen (Jansen, Steehouder & Gijsen, 2004, p. 103). Daarbij vind ik veiligheid en vertrouwen erg belangrijk. De kwaliteit van een gesprek gaat namelijk omhoog als er vertrouwen is tussen de gesprekspartners (Delfos, 2000, p. 84-88). De belangrijkste taak voor mij als gespreksleidster was het in goede banen leiden van een gesprek (Dochy, Heylen & Mosselaer, 2005). Om de gesprekken goed te laten verlopen heb ik gebruik gemaakt van de basisstructuur van een feedbackgesprek. Deze bestaat uit vijf fases: aanloopfase, contractfase, feedbackfase, reflectiefase en afrondingsfase (Brand, 2010). Dit zorgde voor duidelijke en goed gestructureerde gesprekken met de leerkrachten van groep 6a. De leerkrachten van groep 6a zien mijn sterke kanten in de volgende aspecten: positieve uitstraling, behulpzaamheid, goede betrokkenheid, goede overdracht en openhouding. Zij zien echter in de begeleiding nog verbeterpunten door meer een aanspreekpunt te zijn voor de leerkracht en vaker in de groep de vorderingen te peilen (zie bijlage 24). Naast de samenwerking met de leerkrachten van groep 6a heb ik veel samengewerkt met Marleen van der Sangen, samen hebben we feedback op de samenwerking gegeven:

Wanneer we terugkijken op het samenwerkingsproces gedurende het onderzoek zijn wij van mening dat er sprake was van een plezierige en leerzame tijd (zie bijlage 25). Een aantal sterke punten van de samenwerking zijn: elkaar in waarde laten; nakomen van afspraken; gebruik maken van elkaars expertise; elkaar aanvullen; feedback geven, accepteren en toepassen; en niet te vergeten gerichte communicatie. Door naar elkaars ideeën en meningen te luisteren en deze ook mee te nemen in de vorm en de inhoud, is het meesterstuk duidelijk, gestructureerd, compleet en krachtig geworden. De meerwaarde van samenwerken is hierdoor duidelijk naar voren gekomen.

Op 24 mei 2012 heb ik samen met Marleen van der Sangen de werkwijze en de resultaten van het meesterstuk gepresenteerd aan het gehele team van basisschool de C. We kregen veel complimenten over ons degelijk onderzoek. Na de presentatie vermeldde de directrice aan het team dan ook de meerwaarde van de nieuwe inbreng van Marleen en mij. We werden bedankt voor het vele werk van het afgelopen jaar op de school. Dit zorgde ervoor dat ik me gewaardeerd voelde door het team.

Wat betekent het bovenstaande voor mijn professionele handelen in de toekomst?

Als remedial teacher zie ik het als mijn taak om leerkrachten het belang van het groepsproces te laten inzien, zodat het proces structureel een plek krijgt op het rooster. Ik wil mijn expertise op het gebied van groepsprocessen dan ook delen met collega's. Daarnaast ben ik me ervan bewust dat ik als leerkracht het groepsproces in de groep in goede banen moet leiden. Ik zal hier dan ook bewust mee bezig zijn en opzoek blijven gaan naar vernieuwingen en verbeteringen op het gebied van groepsprocessen die ten goede komen aan de leerlingen, kortom een leven lang leren!!

Ik heb gezien dat mijn rol in de toekomst door de invoering van het passend onderwijs belangrijker gaat worden. Daarom wil ik me binnen de school meer gaan profileren en mijn expertise toepassen op het gebied van groepsprocessen. Leerkrachten zullen door deze ontwikkeling nuttig gebruik gaan maken van mijn adviserende en begeleidende rol binnen de groep.

Terugblikkend vond ik het onderzoek uitdagend en zeer interessant. De tijd die ik in de uitvoering en het schrijven van het onderzoek gestoken heb, is zeker de moeite waard geweest (zie bijlage 26). Verder heb ik me professioneel ontwikkeld op het gebied van groepsprocessen. Ik kan concluderen dat ik de top van de berg succesvol bereikt heb.

Nawoord

Graag wil ik de mensen bedanken die bij hebben gedragen aan dit onderzoek. Allereerst wil ik de leerlingen en de leerkrachten van beide groepen zes van basisschool de C. bedanken. Dankzij hen heb ik dit onderzoek in de praktijk kunnen uitvoeren.

Ik bedank Marleen van der Sagen waarmee ik samen het onderzoek heb gerealiseerd. De samenwerking heb ik als zeer prettig ervaren en heeft ervoor gezorgd dat het een goed onderbouwd onderzoek is geworden.

In het bijzonder wil ik Jan Schrurs bedanken die mij heeft begeleid bij dit onderzoek. Ik heb zijn begeleiding als positief en nuttig ervaren. Zijn kritische opmerkingen hebben mij aangezet tot dieper onderzoek en om eventuele meningen te herzien. Daardoor is dit een bruikbaar en doordacht onderzoek geworden. Hier ben ik dan ook erg trots op.

Josine Pinckaers

Eijsden, 18 juni 2012

Literatuurlijst

Artikelen

Blok, H. (2005). Is school echt zo belangrijk voor de sociaal-emotionele ontwikkeling? *JSW*, 89 (1), 29-32.

Donkers, A. (2011). Durft u als leerkracht de uitdaging aan...? *Zorgbreed*, 8(30), 15-20.

Tuckman, B. (1965). Developmental sequence in small groups. *Psychological Bulletin* 63 (6), 384-399.

Boeken

Alkema, E., Dam, E. van, Kuipers, J., Lindhout, C., & Tjerkstra, W. (2006). *Meer dan onderwijs*. Assen: Van Gorcum.

Bakker-de Jong, M., & Mijland, I. (2009). *Handboek positieve groepsvorming*. Esch: Quirijn.

Covey, S.R. (2010). *De zeven eigenschappen van effectief leiderschap*. Amsterdam: Uitgeverij Business Contact.

Delfos, M. (2000). *Luister je wel naar mij?* Amsterdam: Uitgeverij SWP.

Dochy, F., Heylen, L., & Mosselear, H. van den (2005) *Coöperatief leren in een krachtige leeromgeving: handboek om probleemgestuurd leren in de praktijk*. Leuven: Acco.

Donkers, A., Vermulst, A.A. (2011). *Klimaatschaal. Meetinstrument voor het vaststellen van het klimaat in de klas voor de bovenbouw van het basisonderwijs, het voortgezet onderwijs en het middelbaar onderwijs*. Eindhoven/Tilburg: Opleidingscentrum voor Speciale Onderwijszorg.

Engelen, R. van (2007). *Grip op de groep*. Baarn: Uitgeverij Bekadidact.

Engelen, R. van (2011). *Bouwen aan je groep*. Amersfoort: ThiemeMeulenhoff.

Gelder, L. van, Peters, J.J., Oudkerk Pool, Th., & Sixma, J. (red) (1973). *Didactische analyse*. Groningen: Wolters-Noordhoff.

Harinck, F. (2006). *Basisprincipes praktijkonderzoek*. Antwerpen- Apeldoorn: Garant.

Harinck, F. (2009). *Basisprincipes praktijkonderzoek*. Antwerpen - Apeldoorn: Garant.

Jansen, C., Steehouder, M., & Gijsen, M. (2004). *Professioneel communiceren*. Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff.

Jeninga, J. (2004) *Professioneel omgaan met gedragsproblemen (p.77)*. Baarn: HBoekhouders

Johnson, D.W., & Johnson, F.P. (2011). *Groepsdynamica: theorie en vaardigheden*. Amsterdam: Pearson Education Benelux.

Jutten, J. (2008). *Ont-moeten. Boeiend onderwijs in een lerende school*. Schinnen: Natuurlijk Leren B.V.

Kvale, S. (1996). *Interviews: An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. Thousand Oaks: Sage Publications.

Lange, R. de, Schuman, H., & Montesano Montessori, N. (2011). *Praktijkgericht onderzoek voor reflectieve professionals*. Antwerpen - Apeldoorn: Garant.

Remmerswaal, J. (2006). *Begeleiden van groepen: Groepsdynamica in de praktijk*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

Remmerswaal, J. (2008). *Handboek groepsdynamica*. Amsterdam: Uitgeverij Boom/Nelissen.

Stevens, L. (1997). *Overdenken en doen, een pedagogische bijdrage aan adaptief onderwijs*. Veghel: Faces Reclame & Communicatie.

WOSO & SBL (2004). *Bekwaam & Speciaal. Generiek competentieprofiel speciale onderwijszorg*. Antwerpen - Apeldoorn: Garant.

Internetpublicaties

Brand, A. van den (2010). *Gesprekscommunicatie: extra hoofdstuk 3 feedback*.

Geraadpleegd op 19 januari 2012 op het World Wide Web:

http://www.coutinho.nl/fileadmin/documenten/brand/Brand_extra_H3.pdf

Donkers, A. (2008, 3 december). *Analyse van het groepsklimaat*. Geraadpleegd op 5 maart 2012 op het World Wide Web:

<https://portal.fontys.nl/instituten/oso/praktijkonderwijsleerwegondersteunendonderwijs/Materiaal%20PL03/GV03%20thema%20%20pedagogisch%20klimaat/Analyse%20van%20het%20groepsklimaat.doc>

Dijkstra, R. (2011, 30 augustus). *Krachtig leren; adaptief onderwijs*. Geraadpleegd op 2 mei 2012 op het World Wide Web:

<http://www.onderwijsmaakjesamen.nl/thema/leren/krachtig-leren-adaptief-onderwijs/?output=pdf>

Fontys Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg (2011, september). *Reflectie formulier bijeenkomsten*. Geraadpleegd op 20 oktober 2011 op het World Wide Web:

<https://portal.fontys.nl/instituten/oso/Remedial%20Teaching%20Primair%20Onderwijs/GLSittard20112012-2/Documenten/Forms/AllItems.aspx>

Sometics (2012). *Sometics maak een sociogram in een handomdraai!* Geraadpleegd op 23 mei 2012 op het World Wide Web: <http://www.sometics.com/nl/sociogram.html>

Bijlage 1 Rollen in een positieve groep

De positieve groep kent de volgende zeven rollen:

Leidinggevend

1. Gezagsdrager

Dit is vaak niet de opvallendste persoon in een klas, niet de haantje de voorste of degene met de grote mond. Wat de gezagsdrager zegt of aangeeft wordt echter wel direct opgepakt door de rest van de groep. Een gezagsdrager vormt de mening van de groep en bewaakt het groepsdoel. Als een ander groepslid met een voorstel komt dat indruist tegen het groepsdoel, dan grijpt de gezagsdrager in. De gezagsdrager kan niet gewoon zijn gang gaan, hij moet zich houden aan de gevestigde opvattingen binnen de groep.

2. Sociaal werker

Diegene die deze rol vervult heeft vooral interesse in mensen en relaties. Hij bewaakt de sfeer in de groep en het welzijn van de groepsleden. Bij conflicten grijpt de sociaal werker op een positieve wijze in, de sociaal werker komt met compromissen aan wanneer de groep er niet uitkomt. De sociaal werker heeft gezag in de groep, al is het niet het hoogste gezag. Ze zetten hun gezag in om de sfeer in de groep te bewaken en positief te houden.

3. Organisator

Een organisator regelt alles. Dit wordt aanvaard zolang hij een bijdrage levert aan wat de groep, via de gezagsdrager, wil. De organisator zorgt ervoor dat de hiërarchie binnen de groep in stand wordt gehouden. Binnen de positieve groep kan er onderlinge concurrentie zijn, maar deze is niet bedreigend. De verschillen tussen de groepsleden worden geaccepteerd. De organisator is duidelijk te herkennen bij samenwerkingsopdrachten. Hij verdeelt taken en bewaakt of ze gedaan worden.

Overige groepsleden

4. Verkenner

Verkenners nemen vaak initiatieven op het moment dat het duidelijk is wat de bedoeling is. De verkenner is daardoor de directe concurrent van de organisator. Als de organisator fouten maakt of wegvalt, neemt de verkenner deze positie over.

5. Volger

Volgers doen wat van hun wordt gevraagd. De organisator is afhankelijk van de loyaliteit van de volgers. Een organisator behandelt hierdoor zijn volgers altijd goed.

6. Appellant

De appellant is de laagste in de hiërarchie van de groep. Toch kan deze rol essentieel voor de groep. Hij appelleert aan gevoelens van zorgzaamheid en mededogen, van verantwoordelijkheid voor de groep. Dit kan door een mentale of fysieke zwakte of handicap. Hierdoor kan hij gevoelens van mededogen van de andere groepsleden oproepen omdat hij in een verdrietige situatie zit.

7. Joker

De rol van de joker is heel belangrijk. Hij zorgt voor een grote mate van relativering in de groep. Als er spanningen zijn in de groep, kan de joker met een relativerende opmerking de groeiplaten lachen. Hij doorbreekt de regels en de hiërarchie. De joker doorbreekt de regels van de groep en de groepshiërarchie. De leerling die aan het begin van het jaar een grap maakt, krijgt vaak voor het hele jaar deze rol toebedeeld.

Bron: Engelen, R. van (2007, pp. 25-28). *Grip op de groep*. Baarn: Uitgeverij Bekadidact.

Bijlage 2 Rollen in een negatieve groep

Rollen in een negatieve groep:

Leidinggevend

1. Dictator

De dictator wordt niet door de groep ondersteund en heeft erkend gezag op een natuurlijke wijze. Hij stelt negatieve doelen en probeert daardoor de groep bijeen te houden en zo een soort saamhorigheid te creëren. Hierdoor creëert hij een gezamenlijke vijand door leerlingen uit de groep als slachtoffer van zijn negatieve doelen te maken. De dictator moet constant op zijn hoede zijn; zijn positie is niet natuurlijk en er zijn continue aanvallen op zijn positie. Deze aanvallen komen van de intriganten.

Overige groepsleden

2. Intrigant

Zij proberen onder de overige groepsleden (meelopers) voldoende aanhang te verwerven om een leidinggevende positie te verwerven. De middelen die gebruikt worden zijn negatief (roddelen, intrigeren, pesten, omkoping).

3. Meeloper

De meelopers wanen zich veilig zolang ze maar een intrigant en/of dictator ondersteunen. Zolang dat gebeurt, zullen zij niet het slachtoffer worden.

4. Zondebok

De zondebok is diegene die constant wordt gepest. Het slachtoffer van de gezamenlijke vijand van de dictator, intrigant en meeloper.

In een negatieve groep is de hiërarchie erg sterk. Het vervullen van verschillende rollen is veel minder aan de orde dan in een positieve groep.

Bron: Engelen, R. van (2007, p. 35). *Grip op de groep*. Baarn: Uitgeverij Bekadidact.

Bijlage 3 Checklist rolherkenning

[illegible]

Bron: Engelen, R. van (2012). *Checklist rolherkenning*. Geraadpleed op 14 mei 2012 op het World Wide Web: <http://www.gripopdegroep.nl/binaries/content/assets/standaardsites/gripopdegroep/tools/checklist-rolherkenning.pdf>

Bijlage 4 Quikscan positieve of negatieve groep

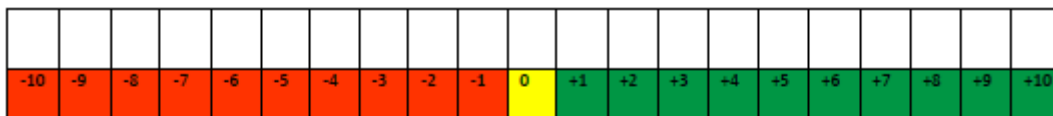
Toelichting

Deze quickscan is bedoeld als hulpmiddel om te zien of de groep positief of negatief is. Het is niet zo dat een kenmerk continu moet voorkomen. Het gaat er om of het 'in het algemeen' geldt voor de groep. Je kunt de quickscan toepassen op de hele groep en op subgroepen.

Het kan prettig zijn om snel te kunnen kijken of een groep (meer) positief of (meer) negatief is. Aan de hand van 10 vragen is dit te bepalen. Beantwoord de vragen met een JA of een NEE.

Iedere JA geeft een score van +1. Iedere NEE geeft een score van -1.

Tel de scores op en zet de eindscore af op onderstaande lijn met behulp van een kruisje.

Het is geen genormeerde test. Het is slechts een indicatie. Ligt de score nog dicht rond het nulpunt, dan is het aan te bevelen om een beter beeld te krijgen van de groep met behulp van de 'Checklist rollen' en het open sociogram.

Wat u moet verstaan onder bijvoorbeeld 'Joker' en andere zaken uit de Quicksan, vindt u in het boek 'Grip op de groep'.

Kenmerk positieve en negatieve groep		Pos. JA	Neg. NEE
1	Kinderen werken samen.		
2	Kinderen helpen elkaar spontaan (zonder dat de leerkracht het heeft opgelegd).		
3	Kinderen moedigen elkaar aan, bij bijvoorbeeld buitenspel, maar ook bij bijvoorbeeld een boekenbeurt.		
4	Kinderen respecteren verschillen. Ze accepteren bijvoorbeeld dat een kind dyslectisch is, slim is of niet zo goed kan meekomen.		
5	Er heerst een harmonische sfeer in de klas (dus geen continue strijd tussen bepaalde kinderen).		
6	Er wordt regelmatig taakgericht gewerkt. Kinderen communiceren regelmatig over een leertaak.		
7	De rol van de 'Joker' is aanwezig.		
8	De rol van de 'Sociaal werker' is aanwezig.		
9	De kinderen nemen het voor elkaar op.		
10	Alle kinderen worden door de groep betrokken bij werk en spel (uitzondering kan een kind zijn dat deviant gedrag vertoont). Er wordt niet buitengesloten.		

Bron: Engelen, R. van (2012). *Quickscan positieve of negatieve groep*. Geraadpleegd op 14 mei 2012 op het World Wide Web:

<http://www.gripopdegroep.nl/binaries/content/assets/standaardsites/gripopdegroep/tools/quickscan-positieve-of-negatieve-groep.pdf>

Bijlage 5 Uitleg “Zessporenaanpak”

In het volgende worden de zes sporen besproken. Het is van belang dat deze sporen naast elkaar gevolgd moeten worden om een negatieve groep positief te krijgen.

Spoor 1: Opengooien en bespreekbaar maken

Het proces met de groep begint met het benoemen van het probleem. Wat gaat er niet goed? Wat speelt er nu eigenlijk? Deze onderwerpen komen aan bod door middel van een klassengesprek. De gespreksleider (dit kan iemand anders zijn dan de leerkracht) gooit de knuppel in het hoenderhok en benoemt direct wat er niet goed gaat. Laat vooral de ‘zwijgende meerderheid’ aan bod.

Spoor 2: Nieuwe waarden en normen

De groep zal nieuwe waarden en normen moeten eigen maken. Het is belangrijk dat dit intensief gebeurt. In het begin moeten er veel oefeningen worden gedaan, minstens twee per dag. Hierbij kunnen ook gemakkelijk lessen uit de methoden als oefening worden gebruikt, bijvoorbeeld door samenwerkingsopdrachten. Welke oefeningen de groep nodig heeft, hangt af van de specifieke problematiek. Spoor 2 kan pas starten als spoor 1 is afgerond. De groep heeft dan het besef wat er mis is en wat er moet veranderen.

Spoor 3: Internationalisering van normen

Spoor 3 trekt gelijk op met spoor 2. Het probleem bij negatieve groepen is dat met name de dictators snel terugvallen in hun oude, voor hen veilige, gedrag. Daarom is internationalisering van normen van groot belang. Hierbij maken de leerlingen de normen tot hun eigen normen. Een norm die in spoor 2 is benoemd zal in regelmatig moeten terugkeren. De leerlingen moeten echt ervaring opdoen met dit nieuwe gedrag. Dit spoor loopt door tot het einde van het jaar.

Spoor 4: Geen schuld

Om er een groep van te maken, mogen er geen leerlingen zijn die buiten de boot vallen. Er mogen dan ook geen leerlingen zijn die de schuld krijgen van de problemen van de groep. Wat er is gebeurd, mag benoemd worden (zie spoor 1), maar een situatie is vaak te complex om één iemand verantwoordelijk te stellen. De ‘no-blame’- aanpak is van groot belang. Het helpt de leerlingen niet alleen in te zien dat ze allemaal een rol hebben, het is ook de enige kans om er een groep van te maken waarin niemand wordt buitengesloten.

Spoor 5: Individuele aanpak

Er zijn leerlingen in de negatieve groep die nog een apart traject nodig hebben. De dictator bijvoorbeeld is een leerling met een negatief zelfbeeld; deze leerling is onzeker. Voor deze leerling is het moeilijk om zich nieuwe normen aan te leren; oude normen boden namelijk veiligheid en duidelijkheid. In spoor 1 zal de dictator zich zwaar aangesproken voelen; hij zal zich dit erg aantrekken en zichzelf de schuld geven, ook al zegt hij misschien wat anders. Daarom is het van belang dat de dictator voordat spoor 1 start, een gesprek heeft met een volwassene die hij vertrouwt en die ook het klassengesprek zal leiden. Daarnaast zullen er ook gesprekken zijn met groepjes. Zo zijn negatieve subgroepjes geneigd om, als ze bij elkaar zitten, te vervallen in hun standaard negatieve gedrag. Er zijn verder nog vele andere individuele trajecten te bedenken. Het hangt af van de situatie in de groep.

Spoor 6: Iedereen hoort er bij

Iedereen hoort er bij in een positieve groep. Groepsopdrachten versterken voor de gehele groep het groepsgevoel. Door leerlingen te laten merken dat ze elkaar allemaal nodig hebben om een groepsdoel te halen, ontstaat er een natuurlijke samenwerking.

Bron: Engelen, R. van (2011). *Bouwen aan je groep (145-150)*. Amersfoort: ThiemeMeulenhoff.

Bijlage 6 Vragenlijst algemeen gedeelte Klimaatschaal

Algemeen gedeelte over je klas		(bijna) nooit	soms	regel- matig	vaak
1	Ik vind mijn klas leuk	1	2	3	4
2	Leerlingen in deze klas maken ruzie met elkaar	1	2	3	4
3	Ik kan goed met de meeste klasgenoten opschieten	1	2	3	4
4	Er zijn leerlingen in onze klas die spullen van anderen kapot maken	1	2	3	4
5	Bij moeilijkheden word ik door klasgenoten geholpen	1	2	3	4
6	Er zijn leerlingen uit onze klas die elkaar buiten schooltijd lastig vallen	1	2	3	4
7	Er zijn leerlingen in deze klas die elkaar uitschelden	1	2	3	4
8	In deze klas worden leerlingen gepest	1	2	3	4
9	In deze klas roddelen leerlingen over elkaar	1	2	3	4
10	Er zijn leerlingen in onze klas die elkaar wel eens slaan of schoppen	1	2	3	4
11	Ik voel me in deze groep op mijn gemak	1	2	3	4
12	Ik voel dat ik bij deze groep hoor	1	2	3	4
13	Ik werk graag samen met een klasgenoot aan een opdracht	1	2	3	4
14	Ik vind de leerlingen in mijn klas aardig	1	2	3	4
15	In deze klas word je uitgelachen als je een verkeerde vraag stelt	1	2	3	4
16	Ik denk dat mijn klasgenoten mij wel aardig vinden	1	2	3	4

Bron: Donkers, A., Vermulst, A.A. (2011). *Klimaatschaal. Meetinstrument voor het vaststellen van het klimaat in de klas voor de bovenbouw van het basisonderwijs, het voortgezet onderwijs en het middelbaar onderwijs*. Oss/Uden.

Bijlage 7 Observatielijst

Hoe functioneert de groep	Ja	beetje	nee	Toelichting
<u>Groepsverantwoordelijkheid</u> 1. Komen leerlingen regelmatig voor elkaar opkomen? 2. Is de groep een eenheid?				
<u>Respect voor klasgenootjes en leerkracht</u> 3. Uiten de leerlingen in het algemeen gemakkelijk hun mening? 4. Laten leerlingen elkaar uitpraten? 5. worden klasgenootjes vaak uitgelachen? 6. Wordt de leerkracht met respect behandeld?				
<u>Beslissingen</u> 7. Drukken enkele leerlingen door als de groep iets moet beslissen? 8. Houdt de meerderheid van de groep vaak zijn mond? 9. Wordt er door de klas geschreeuwd als iets besloten moet worden?				
<u>Zelfstandig werken</u> 10. Kan er rustig gewerkt worden? 11. Wordt er naar elkaar geluisterd? 12. Werken de leerlingen taakgericht? 13. Zijn er leerlingen die ondergesneeuwd raken in de drukte?				
<u>Opmerkingen:</u>				

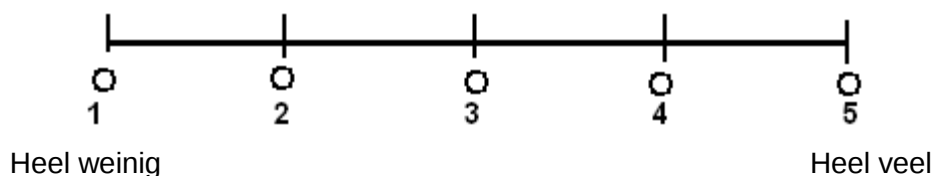
Bewerking uit: Donkers, A. (2008, 3 december). *Analyse van het groepsklimaat*. Geraadpleegd op 5 maart 2012 op het World Wide Web:
<https://portal.fontys.nl/instituten/oso/praktijkonderwijsleerwegondersteunendonderwijs/Materiaal%20PL03/GV03%20thema%20%20pedagogisch%20klimaat/Analyse%20van%20het%20groepsklimaat.doc>

Bijlage 8 Interviewvragen voor de leerkrachten

Interview voor de leerkrachten van de groepen zes van basisschool C. aan het eind van de interventieperiode.

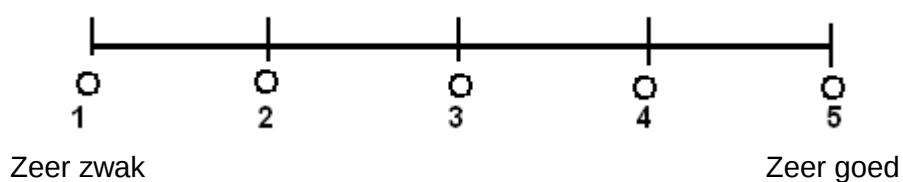
Implementatie van het actieplan

1. Is het doel van het actieplan duidelijk gemaakt? Kleur het bolletje in dat past bij uw waardering.

2. Welke verwachtingen had u voorafgaand aan het uitvoeren van het actieplan?

Geef een waardering voor het actieplan. Kleur het bolletje in dat past bij uw waardering.

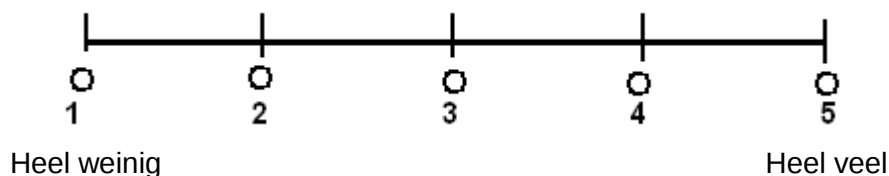

3. Wat zijn de sterke punten van het actieplan?

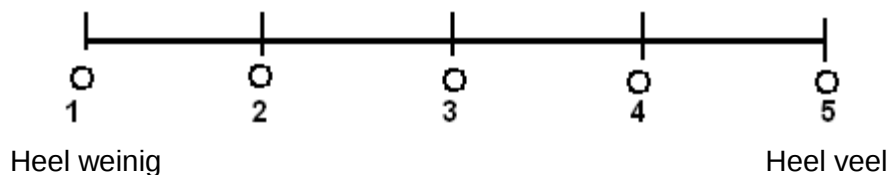
4. Wat zijn de zwakke punten van het actieplan?

Opbrengsten van het actieplan

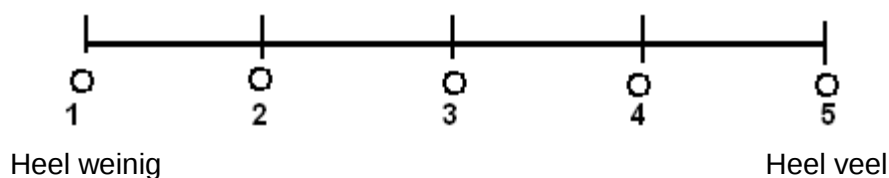
5. Komt de uitslag van de Klimaatschaal overeen met uw eventuele verwachtingen? Kleur het bolletje in dat past bij uw waardering.

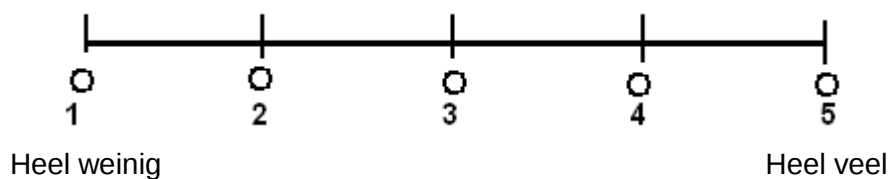
6. Wat heeft het actieplan voor u als leerkracht opgeleverd? Kleur het bolletje in dat past bij uw waardering.

7. Wat heeft het actieplan volgens u voor de klas opgeleverd? Kleur het bolletje in dat past bij uw waardering.

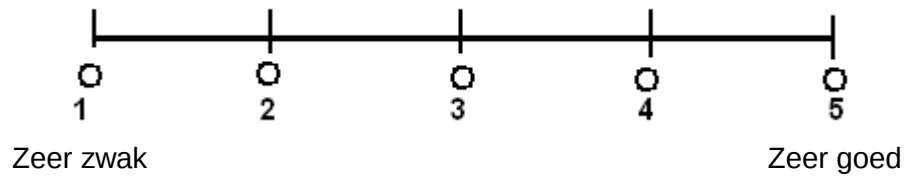

8. Heeft het actieplan ervoor gezorgd dat u nu verder gaat met het optimaliseren van de onderlinge leerling relaties? Kleur het bolletje in dat past bij uw waardering.

Leerpunten voor de remedial teacher

Geef een waardering voor de remedial teacher die u heeft begeleid in het proces. Kleur het bolletje in dat past bij de waardering van de remedial teacher.

9. Wat zijn de sterke kanten van de remedial teacher die u heeft begeleid in het proces?

10. Waarin kan de remedial teacher die u heeft begeleid in het proces nog groeien?

ACTIEPLAN

Werken aan de onderlinge leerling-relaties in groep 6

Josine Pinckaers

Marleen van der Sangen

Schooljaar: 2011-2012

18 juni 2012

INHOUDSOPGAVE

Inleiding	Pagina 3
Rol van de leerkracht	Pagina 5
Waarde: we communiceren positief met elkaar	Pagina 6
1. Smileys	
2. Wat hoor ik?	
3. Codes	
4. Puzzel leggen	
5. Evaluatie met de groep	
Waarde: we werken samen en helpen elkaar	Pagina 12
1. Op één lijn staan	
2. Menselijke knoop	
3. Potlodenketting	
4. Een kring van knieën	
5. Groepsteken	
6. Beste maatjes	
7. Evaluatie met de groep	
Waarde: we respecteren elkaar	Pagina 20
1. Schoolbord	
2. Wat zie je aan mij	
3. Je mag niet meedoen	
4. Laat zien wat je voelt!	
5. Broodje aap verhalen	
6. Evaluatie met de groep	
Waarde: iedereen voelt zich veilig in de groep	Pagina 27
1. Blindemannetje	
2. In balans	
3. Groepsfoto	
4. Wie is dit?	
5. Namenbingo	
6. Een kaartje schrijven	
7. Evaluatie met de groep	
Bronnen	Pagina 35
Bijlage 1: Evaluatieformulier	Pagina 36
Bijlage 2: Spiegelverhaal	Pagina 37
Bijlage 3: Bingokaart	Pagina 38

INLEIDING

In het boek van Van Engelen (2010) wordt een keuze gemaakt voor een viertal waarden die geïmplementeerd zouden kunnen worden om een positieve groep te laten ontstaan. Het gaat om de volgende vier waarden:

5. *Iedereen voelt zich veilig in de groep;*
6. *We respecteren elkaar;*
7. *We communiceren positief met elkaar en*
8. *We werken samen en helpen elkaar.*

De vier waarden horen bij een positieve groep en zorgen ervoor dat leerlingen met plezier naar school komen en geen energie kwijt zijn aan negatieve zaken. Op basis van de aspecten van een positieve groep (waarbij de leerlingen elkaar respecteren en bereid zijn tot samenwerking), de mening van leerlingen én de drie basisbehoeften zijn deze vier waarden tot stand gekomen (Van Engelen, 2010).

Door middel van groepsbevorderende oefeningen willen we de leerlingen bewust maken van het belang van veiligheid, respect, positieve communicatie en samenwerking binnen de klas. Voor het inslijpen van deze waarden maken we gebruik van de zogenaamde ‘zessporenaanpak’ (Van Engelen, 2011). Naar aanleiding van de resultaten op de Klimatschaal (Donkers, Jeninga, & Vermulst, 2009) blijkt dat er op het gebied van ‘onderlinge leerling-relaties’ behoorlijk verschillende meningen bestaan. Door dit bespreekbaar te maken met de groep (spoor 1), zijn er nieuwe normen geformuleerd; de groepsafspraken (spoor 2). De leerlingen dienen zich bewust te worden van deze afspraken. Hiervoor hebben wij dit actieplan opgesteld met groepsbevorderende activiteiten. Door deze activiteiten gedurende zes weken toe te passen in de groep zullen de leerlingen de normen tot hun eigen normen maken (spoor 3). Op deze manier hopen we dat er een verandering van gedrag zal plaatsvinden bij de leerlingen (Cozijnsen, & Vrakking, 2008, p. 189). Hierbij is het van belang dat er na deze zes weken aandacht blijft bestaan voor het inslijpen van deze normen, waardoor het nieuwe gedrag wordt behouden. Wanneer er niet voldoende aandacht wordt geschonken aan het inslijpen van deze normen, zal het actieplan niet het gewenste effect hebben (Van Ramshorst, 2002). Wegens onvoldoende tijd in het kader van de uitvoering van het onderzoek, maken wij geen gebruik van spoor 4, 5 en 6.

Het actieplan zal lopen vanaf eind februari tot en met begin april. Een concrete planning van de uitvoer van het plan volgt hieronder.

Week 1 (27 februari tot en met 2 maart): werken aan waarde 1

Week 2 (5 t/m 9 maart): werken aan waarde 2

Week 3 (12 t/m 16 maart): werken aan waarde 3

Week 4 (19 t/m 23 maart): werken aan waarde 4

Week 5 en 6 (26 maart t/m 6 april): werken aan de verschillende waarden

De oefeningen zullen in deze volgorde worden aangeboden: communicatie, samenwerken, respect en veiligheid.

Hieronder komen de vier waarden achtereenvolgens aan bod. Per waarde zijn telkens een aantal oefeningen geselecteerd. Deze worden toegelicht in dit actieplan. Daarnaast is er voor iedere waarde één evaluatieformulier beschikbaar. De leerkracht kan aan het einde van iedere week met de leerlingen reflecteren (Fontys Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg, 2011, 7 september). In week 5 en 6 zijn de leerkrachten vrij in het kiezen van de activiteiten uit het actieplan. In samenspraak met de leerlingen kunnen zij bepalen welke activiteiten nog eens aan bod komen. Na deze twee weken wordt eveneens geëvalueerd aan de hand van het formulier (bijlage 1).

Wij wensen jullie veel plezier en succes bij de uitvoer van dit actieplan!

Josine Pinckaers

Marleen van der Sangen

ROL VAN DE LEERKRACHT

De leerkracht speelt een cruciale rol bij de uitvoering van dit actieplan. Deze rol kan getypeerd worden als *sturend* en *ondersteunend*. Aan het begin van de week maakt de leerkracht duidelijk welke waarde die week centraal staat. Bij iedere activiteit geeft de docent uitleg en -waar nodig- extra instructie. De activiteit kan pas starten wanneer alle leerlingen de oefening hebben begrepen. Tijdens en na afloop van de activiteit vindt er ondersteuning vanuit de leerkracht plaats. Zij zal ingrijpen op momenten waar dit nodig is. Daarnaast zal de leerkracht, samen met de leerlingen, stilstaan bij de betekenis van iedere activiteit. Aan het einde van de week kan een koppeling worden gemaakt naar de groepsafspraken; welke afspraken passen bij de oefeningen en dus bij de waarde van de week?

Leerlingen leren alleen de klassenafspraken door ze positieve feedback te geven over de juistheid van hun gedrag. Als leerkracht is het belangrijk om goed om te gaan met de feedback om een leerling duidelijk te maken wat aanvaardbaar en wat onaanvaardbaar gedrag is. Beloningen kunnen ervoor zorgen dat het gedrag verandert. Voor dit actieplan kan de leerkracht kiezen voor verbale of non-verbale uitingen die de leerling belonen. Het belonen van een leerling vergroot de kans dat gewenst gedrag terugkomt. Een leerling straffen (corrigerende consequenties) kan juist die kans op gewenst gedrag verkleinen. Als het gewenste gedrag zich vaker voordoet dan daarvoor het geval was, dan heeft de beloning gewerkt (Golly, & Sprague, 2009).

Ten slotte een algemene opmerking. Voor het verloop en de effectiviteit van het actieplan is het van belang dat de activiteiten en bijbehorende verwerkingsvragen vooraf grondig worden doorgenomen.

WAARDE: WE COMMUNICEREN POSITIEF MET ELKAAR

Communiceren doen we altijd en overal, bewust of onbewust. Volgens Paul Watzlawick (1967) is het onmogelijk om niet te communiceren want alle gedrag is communicatie. De leerling krijgt voortdurend feedback op zijn/haar handelen in de groep. Die feedback is zeer subjectief, omdat de leerling zelf bepaalt hoe de boodschap wordt vertaald (Bakker-de Jong & Mijland, 2010). Wanneer je positief communiceert komt dit ten goede aan de communicatie met anderen. Non-verbale signalen (oogcontact, glimlachen, openhouding en knikken) bevorderen het prettige contact (Oomkes, 2003). Verbale signalen zijn echter ook van belang voor een goede communicatie. Middels oefeningen die betrekking hebben op het positief communiceren met elkaar wordt geprobeerd de communicatie in de groep te bevorderen.

Er is gekozen voor de volgende vier oefeningen: *smileys*, *wat hoor ik*, *codes* en *puzzel leggen*. Er zijn twee oefeningen die slechts enkele minuten in beslag nemen; de andere twee oefeningen zullen meer tijd vergen. De oefening *smileys* zal gedurende de week elke dag worden gedaan. Deze oefening leert leerlingen namelijk positief denken. De oefeningen *smileys* en *wat hoor ik?* zijn afkomstig uit het boek van Van Engelen (2010). De oefening *codes* is afkomstig uit het boek van Tielemans (2004). Van de oefening *puzzel leggen* is geen bron bekend. Met deze oefening heeft Josine Pinckaers ervaringen opgedaan in Zweden. Dit is een oefening die de communicatie bevordert op het gebied van luisteren en het verplaatsen in de ander.

1. Smileys

Benoemen van positieve dingen bij een ander

Materiaal: één 'smileykaart' per leerling

Aantal deelnemers: 5-30

Tijd: 5 minuten

Uitleg

De leerlingen leren elkaar complimenten te geven. Aan het begin van de week introduceert de leerkracht de zogenaamde 'smileykaart' en gaat hij of zij in op het begrip 'compliment'; wat is dat nu precies en hoe geef je een ander een compliment? Met de smileykaart kunnen leerlingen naar elkaar toe complimenten maken. De leerlingen krijgen aan het begin van de week ieder één kaart uitgedeeld. De leerlingen bewaren deze kaart goed. Wanneer de leerling een compliment wil geven aan een ander, loopt de leerling naar deze persoon toe en toont de kaart, waarop de leerling zegt: *"Ik toon je deze smileykaart omdat ik vind dat je (vandaag) leuke kleren aan hebt/mij goed hebt geholpen/leuke grapjes maakt/erg aardig bent"*. Daarna gaat de leerling, met zijn smileykaart, weer op zijn eigen plaats zitten. De leerkracht kan ervoor kiezen om de oefening op een vast tijdstip te laten plaatsvinden. Het is belangrijk dat de leerlingen niet alleen complimenten geven aan hun eigen vriendjes en vriendinnetjes in de klas, maar dat zij ook eens op een klasgenoot afstappen waar zij minder goed contact mee hebben.

Tip

Laat de oefening iedere dag aan bod komen. Met deze eenvoudige oefening stimuleer je de leerlingen om positief met elkaar om te gaan.

Bron

Bewerking uit: *Grip op de groep*, opdracht 'complimenten geven' van Van Engelen (2010).

2. Wat hoor ik?

Oefenen met geconcentreerd luisteren

Materiaal: luciferdoosje, schaar, speld, lepeltje, kopje en stukje papier.

Aantal deelnemers: 5-30

Tijd: 5-10 minuten

Uitleg

Voorwaarde voor een positieve communicatie is het goed luisteren naar elkaar. Het draait binnen deze oefening om de bewustwording dat luisteren van belang is voor een echt gesprek.

Voorbereiding

Verzamel een aantal objecten die nodig zijn voor deze oefening, zoals een lucifer met doosje, een speld, een schaar, een kopje met lepeltje en een papiertje. De leerlingen zitten in een kring (of aan hun tafel).

Uitvoering

Vertel de leerlingen dat ze stil moeten zijn, hun ogen dicht moeten doen (zich eventueel omdraaien) en goed moeten luisteren naar wat ze horen. Strijk de lucifer langs het doosje zodat deze ontbrandt. Vraag wat de leerlingen hoorden. Herhaal de opdracht met een knippende schaar, een vallende speld, een lepeltje dat tegen een kopje tikt en een papiertje dat wordt verkreukeld.

Nabespreking

- * Is het moeilijk om te luisteren naar wat er gebeurt?
- * Vond je het moeilijk om je ogen dicht te houden?
- * Wanneer is luisteren belangrijk?
- * Wat heb je nu geleerd van deze oefening?

3. Codes

Ervaren hoe het is als je er niet bij hoort

Materiaal: geen

Aantal deelnemers: 18-40

Tijd: 15-20 minuten

Uitleg

Groepen van zes. Per groep gaat één deelnemer (de nieuweling) naar buiten.

Spreek met jullie groepje een bepaalde code af die de nieuweling moet zoeken.

Bijvoorbeeld: een bepaald stopwoordje, een tekenje aan de kleding of de horloge om de rechterpols.

Elke groep bedenkt een niet te opvallende code.

Spreek samen over een onderwerp dat iedereen interessant vindt. Negeer de nieuweling zolang hij of zij de code niet gevonden heeft. Negeren betekent hier niet kijken of reageren op wat hij of zij zegt.

De nieuwelingen komen binnen.

Ga bij jullie groepje zitten en probeer erachter te komen wat ze hebben afgesproken.

Elke nieuweling gaat bij zijn groepje zitten en probeert deel te nemen aan het gesprek. Als een nieuweling een code herkent en ze ook op zichzelf toepast, wordt hij of zij opgenomen in het gesprek. Na vijf minuten legt elke groep uit wat de bedoeling was.

Verwerkingsvragen

- * Hoe was het om de nieuweling te spelen?
- * Hoe was het om de code verborgen te houden?
- * Waar komt dit soort gedrag voor in het dagelijkse leven?
- * Wat kun je doen als je merkt dat een groep(je) iemand uitsluit?

Tip

Dit spel is een metafoor voor pesten. Zorg ervoor dat de ‘nieuwelingen’ sterke en stabiele leerlingen zijn!

4. Puzzel leggen

Ervaren hoe duidelijk je moet zijn met uitleggen van iets

Materiaal: verschillende ruimtelijke figuren (cirkel, driehoek, vierkant, rechthoek, zeshoek)

Aantal deelnemers: tweetallen

Tijd: 15-20 minuten

Voorbereiding

Maak groepjes van twee en zorg dat het tweetal tegenover elkaar gaat zitten aan een tafel.

Maak een afscheiding, bijvoorbeeld een boek in het midden van de tafel. Elk tweetal krijgt twee zakjes met dezelfde ruimtelijke figuren.

Uitleg

Er zijn twee rollen te verdelen in het tweetal: de zender en de ontvanger. De zender legt de ruimtelijke figuren in een vorm op de tafel. Dit is de puzzel. Het is de bedoeling dat de ontvanger precies dezelfde puzzel gaat leggen, maar mag daarbij niet kijken bij de zender. De zender zal instructies aan de ontvanger moeten geven. De ontvanger moet precies doen wat de zender zegt. Het is belangrijk dat de zender duidelijk en rustig communiceert met de ontvanger, anders kan de ontvanger de instructies van de zender niet volgen. De ontvanger mag vragen stellen als de zender niet duidelijk is. Als er goed wordt gecommuniceerd met elkaar dan liggen er uiteindelijk twee identieke puzzels op tafel.

Verwerkingsvragen

- * Hoe was het om zender te zijn?
- * Hoe was het om ontvanger te zijn?
- * Wat is belangrijk als je zender bent?
- * Wat is belangrijk als je ontvanger bent?

Tip

Als er nog tijd over is dan kunnen de rollen van zender en ontvanger worden omgedraaid. Op deze manier ervaren de leerlingen beide rollen.

Bron

Onbekend. Ervaring van Josine uit Zweden. Dit spel bevordert de communicatie op het gebied van luisteren en het verplaatsen in een ander.

5. Evaluatie met de groep

Evaluatieformulier waarde: We communiceren positief met elkaar.
Groep: Leerkracht: Datum:
1. Wat was het doel van deze week?
2. Wat hebben we deze week geleerd als groep?
3. Wat ging daarbij goed?
4. Wat ging daarbij nog niet zo goed?
5. Waar willen we nu mee verder?
6. Welke oefeningen vonden jullie leuk om te doen?

Bewerking uit: *Reflectie formulier bijeenkomst*, Fontys Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg, 2011, september 7.

WAARDE: WE WERKEN SAMEN EN HELPEN ELKAAR

In een samenwerkingsspel krijgt de groep een opdracht uitgelegd door de leerkracht. De leerlingen moeten hierover met elkaar communiceren. De wijze waarop de groep de opdracht aanpakt en de manier waarop er gecommuniceerd wordt met elkaar, geeft altijd informatie voor een zinvolle evaluatie met de klas. Een goede bespreking wordt gestimuleerd door het stellen van open vragen, doorvragen en het concreet maken van belevingen en gevoelens bij de leerlingen. Door vooraf een specifiek thema te benoemen, zullen de leerlingen tijdens het spel bewuster met aspecten omgaan die samenhangen met dit onderwerp. De nabespreking sluit altijd aan bij wat er gebeurt. Ook wanneer de oefening anders verliep dan de leerkracht verwachtte, is het zinvol om het proces en de beleving te bespreken en uit te diepen. Het vertalen van de leerpunten uit een samenwerkingsoefening naar een andere situatie is een interessant leerproces; voor zowel de leerlingen als de leerkracht zelf (Tielemans, 2004). Er is gekozen voor de volgende zes groepsoefeningen: *op één lijn staan, een menselijke knoop, de potlodenketting, een kring van knieën, groepsteken* en *beste maatjes*. Er zijn vier oefeningen bij die slechts enkele minuten in beslag nemen; de andere twee oefeningen zullen iets meer tijd vergen. De oefening *op één lijn staan* is afkomstig uit het boek van Bakker – de Jong en Mijland (2010). De oefening ‘een kring van knieën’ is afkomstig uit het boek van Van Engelen (2010). De andere oefeningen komen uit het boek van Tielemans (2004).

1. Op één lijn staan

Op één lijn in volgorde gaan staan

Materiaal: geen

Aantal deelnemers: voor de hele groep

Tijd: 5–10 minuten

Voorbereiding

Zorg voor genoeg ruimte waar de leerlingen op één lijn kunnen staan.

Uitleg

Geef de groep de opdracht om op één lijn in volgorde te gaan staan. Er zijn verschillende opdrachten mogelijk: op alfabet van voornaam/achternaam gaan staan (zonder tussenvoegsels), geboortedatum, huisnummer of schoenmaat. Als leerkracht kun je zelf beslissen welke opdracht je de groep laat uitvoeren.

Toelichting

Zorg ervoor dat de leerlingen niet gaan schreeuwen. Het doel is namelijk om op een rustige en duidelijke manier met elkaar te communiceren. Dit zal de samenwerking ten goede komen.

2. Menselijke knoop

Menselijke knopen ontwarren

Materiaal: geen

Aantal deelnemers: 12-30

Tijd: 10 minuten

Uitleg

De leerlingen staan in groepjes van acht personen in een kring. De groepjes zijn samengesteld door de leerkracht.

Steek beide handen naar voren. Sluit je ogen en neem met elke hand een hand van een andere persoon vast. Niet de handen van je buurman nemen. Zorg ervoor dat je aan twee verschillende leerlingen een hand geeft.

De leerkracht wacht tot iedereen met elke hand een hand van iemand anders vastheeft.

Probeer zo ver mogelijk uit de knoop te komen zonder de handen los te laten en in een kring te komen staan.

De leerlingen proberen zo ver mogelijk uit de knoop te raken door over of onder elkaars armen te stappen.

Verwerkingsvragen

- * Wat moet je doen om uit de knoop te komen?
- * Welke verschillende rollen nemen mensen op zich?
- * Wat is de overeenkomst tussen deze oefening en het oplossen van een probleem?

Toelichting

Geschikte oefening om als metafoor voor conflicten te gebruiken. In een nabespreking zoeken de leerlingen de overeenkomsten en verschillen met een echt conflict.

3. Potlodenketting

Rekening houden met de andere groepsleden, anders vallen de potloden

Materiaal: stokjes of oude potloden

Aantal deelnemers: 15-40

Tijd: 10 minuten

Uitleg

Groepen van zes. Elke groep staat in een kring en krijgt zes potloden. De potloden worden gespannen tussen de wijsvingers van de leerlingen. De leerkracht wijst een parcours aan.

Houd beide potloden met je burens vast tussen de wijsvingers. Volg de weg die ik aanduid en zorg ervoor dat de potloden niet vallen. Als er één potlood valt, moet de groep terug naar de startplaats.

De leerlingen voeren de opdracht met hun groepje uit.

Toelichting

Samenwerkingsoefening waarbij leerlingen verplicht zijn om te communiceren met elkaar.

Tip

Deze oefening kan tijdens een gymles worden uitgevoerd.

4. Een kring van knieën

Samen een doel bereiken

Materiaal: geen

Aantal deelnemers: 15-40

Tijd: 5 minuten

Uitleg

Het doel (als eerste een kring maken) kan alleen gehaald worden als ieder lid van de groep meedoet. Het is een korte, speelse en hilarische oefening die leidt tot samenwerking.

Vorbereiding

Zorg voor een ruime plek (bijvoorbeeld een gymzaal) of zet stoelen en tafels aan de kant in het klaslokaal. Bedenk hoe de groep in twee delen wordt gesplitst (bijvoorbeeld een splitsing in jongens en meisjes).

Uitvoering

- Vertel de leerlingen in welke twee groepen ze bij elkaar moeten staan.
- Geef aan dat ze met hun eigen groep een kring moeten maken, waarbij je op de knieën van de leerling achter je zit.
- De groep die als eerste een kring heeft waarbij iedereen op de knieën van de vorige leerling zit, heeft gewonnen.
- Speel het spel eventueel nog een keer. Sta toe dat er herrie is; het is een spel waarvan ze enthousiast worden.

Nabespreking

- * Vond je het lastig om een kring te maken?
- * Moest je goed op de anderen letten?

5. Groepsteken

Duo's tekenen samen met één potlood

Materiaal: één potlood per twee leerlingen

Aantal deelnemers: 6-40

Tijd: 20 minuten

Uitleg

De leerlingen zitten per twee tegenover elkaar aan tafel. Elk tweetal krijgt één potlood en een blad papier.

Neem beiden het potlood vast. Teken zonder te praten een huis.

Elk paar tekent een huis. Meestal staat het huis voor één van de personen ondersteboven.

Teken zonder te praten een boom.

Elk paar tekent een boom, de leerkracht observeert.

Besprek met elkaar wie volgens jou het meest de leiding had bij het tekenen.

De leerlingen wisselen hun ideeën uit.

Maak afspraken met elkaar zodat je het leiden zo veel mogelijk verdeelt.

De leerlingen maken afspraken per twee.

Teken nu een dier zonder met elkaar te praten.

Zet één handtekening van de kunstenaars onder de tekening.

De leerlingen voeren de opdrachten uit per twee.

Verwerkingsvragen

- * Hoe is het om samen een tekening te maken?
- * Wat is het verschil tussen samen een huis te tekenen of een dier?
- * Hoe voel je aan wat de ander wil?
- * Hoe zou de opdracht verlopen als je erbij mag praten?

Variant (8+)

Materiaal per persoon: één potje verf, één penseel.

Groepen van vier. Elke persoon krijgt een penseel en een potje verf van een andere kleur.

Maak samen een mooi schilderij. Volg deze regels:

- **Er mag niet gesproken worden.**
- **Je schildert om de beurt. Er mag slechts één persoon tegelijk schilderen.**
- **Je mag zo lang schilderen als er verf uit je penseel komt.**
- **Als je penseel droog is (zonder verf), moet er eerst iemand anders met een andere kleur een stukje schilderen.**

Elke groep maakt een schilderij volgens de regels van het spel.

Verwerkingsvragen

- * Hoe hebben jullie het thema bepaald?
- * Hoe werd er leiding gegeven?
- * Hoe heb je jouw ideeën ingebracht?
- * Wat zijn de overeenkomsten met de manier waarop jullie anders samenwerken? Wat zijn de verschillen?

6. Beste maatjes

Stoelendans zonder stoelen

Materiaal: geen

Aantal deelnemers: 18-40

Tijd: 15 minuten

Uitleg

Groepen van twee. Doe de ‘beste-maatjes-houding’ voor met een deelnemer: elkaar bij de schouders vastnemen en op de hurken gaan zitten. Elk duo oefent de houding.

Ga met je maatje in een dubbele kring staan. De ene persoon staat in de binnenkring, de andere in de buitenkring. De buitenkring gaat met de klok mee, de binnenkring tegen de klok in. Ik tel van 1 tot maximaal 20. Op een getal dat ik in gedachte neem, roep ik “Beste maatjes!”. Dan gaan jullie zo snel mogelijk in de beste-maatjes-houding zitten met je eigen maatje. Het duo dat als laatste klaar is, valt af en komt bij mij om mee af te tellen voor de volgende ronde.

De groep van afvallers wordt elke ronde groter. De afvallers bepalen elke keer het getal waarop “beste maatjes” wordt geroepen. De groep van afvallers bepaalt in overleg welk duo er telkens afvalt. Het winnende duo krijgt een applaus.

Toelichting

Omdat sommige leerlingen vaak de kortste weg naar hun maatje nemen, lopen ze op een menselijk kluwen in het midden. De oefening is op elk moment te stoppen: de winnaars krijgen een applaus van de anderen.

Tip

Deze oefening kan tijdens een gymles of in het tussenlokaal worden uitgevoerd.

7. Evaluatie met de groep

Evaluatieformulier waarde: We werken samen en helpen elkaar.
Groep: Leerkracht: Datum:
1. Wat was het doel van deze week?
2. Wat hebben we deze week geleerd als groep?
3. Wat ging daarbij goed?
4. Wat ging daarbij nog niet zo goed?
5. Waar willen we nu mee verder?
6. Welke oefeningen vonden jullie leuk om te doen?

Bewerking uit: *Reflectie formulier bijeenkomst*, Fontys Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg, 2011, september 7.

WAARDE: WE RESPECTEREN ELKAAR

Een kenmerk van een positieve groep is het respect hebben voor de mening en het karakter van een ander groepslid. Het is belangrijk dat de leerlingen in een groep elkaars capaciteiten leren accepteren en kunnen omgaan met verschillen tussen elkaar (Van Engelen, 2010).

Middels verschillende groepsoefeningen wordt geprobeerd de leerlingen hier bewust van te maken. Het gaat om de volgende vijf oefeningen: *schoolbord*, *wat zie je aan mij*, *je mag niet meedoen*, *laat zien wat je voelt* en *broodje aap verhalen*. Er zijn twee oefeningen die slechts enkele minuten in beslag nemen; de andere drie oefeningen zullen iets meer tijd vergen. De eerste oefening, *schoolbord*, is afkomstig uit het boek van Tielemans (2004). De oefeningen *wat zie je aan mij* en *broodje aap verhalen* zijn afkomstig uit het boek van Apacki (2008). De oefeningen *je mag niet meedoen* en *laat zien wat je voelt* zijn afkomstig uit het boek van Van Engelen (2010).

1.Schoolbord

Elkaar aanraken op een prettige manier

Materiaal: geen

Aantal deelnemers: 4-40

Tijd: 10 minuten

Uitleg

De leerlingen staan per twee in een dubbele kring. De ene persoon staat in de binnenkring, de andere in de buitenkring. De rug van de persoon in de binnenkring is het schoolbord. De persoon in de buitenkring schrijft op het bord.

-Eerst moet het bord worden schoongeveegd. Wrijf met je platte hand het bord helemaal schoon.

-Schrijf één letter op de rug en controleer of 'het bord' de letter 'kan lezen'.

-Veeg het bord weer schoon en schrijf een woord op het bord. Het woord dat je schrijft, moet geraden worden door de persoon in het midden.

-Veeg het bord schoon voor je de rollen omwisselt.

De leerlingen wisselen van rol: de personen van de binnenkring schrijven letters op de rug van de personen in de buitenkring.

Verwerkingsvragen

- * Hoe was deze oefening voor je?
- * Welke rol vind je prettiger?
- * Wat is het verschil tussen prettig en onprettig?
- * Hoe is het om iemand aan te raken?
- * Hoe is het om aangeraakt te worden?
- * Op welke manieren kun je aangeven dat je iets aangenaam vindt?
- * Op welke manieren kun je aangeven dat je iets niet wilt hebben?

2. Wat zie je aan mij

Concentreren op de ander en goed waarnemen

Materiaal: geen

Aantal deelnemers: gehele klas

Tijd: 10 minuten

Uitleg

De leerlingen worden verdeeld in tweetallen. Ze gaan in tweetallen tegenover elkaar staan en observeren elkaar goed: bril, haren, schoenen, sieraden, enzovoort. Na één minuut keren ze zich allebei om en veranderen drie dingen aan hun uiterlijk. Als ze zich weer omdraaien, zoeken ze de veranderingen. Ze mogen niet praten, maar beelden de veranderingen uit of doen ze na.

Tips

- Leerlingen die naast elkaar staan kunnen onderling dingen veranderen of ruilen, bijvoorbeeld bril, ring of schoenen.
- De tweetallen kunnen na één keer spelen wisselen van plek zodat ze tegenover iemand anders staan.

Alternatief

In tweetallen staan de leerlingen tegenover elkaar. Er wordt afgesproken wie leerling A is en wie leerling B is. Ze plaatsen hun handen tegen een denkbeeldige spiegelwand van zo'n tien centimeter dikte. De handen zijn dus ongeveer tien centimeter van elkaar af. Leerling A laat zijn handen bewegen. Leerling B volgt zo goed mogelijk. Na één minuut neemt leerling B de leidende rol over en volgt leerling A.

Tip

- Leerlingen moeten op de plaats blijven staan; zij mogen niet lopen door de klas.

3.Je mag niet meedoen

Een kringgesprek

Materiaal: spiegelverhaal

Aantal deelnemers: 2-30

Tijd: 20 minuten

Uitleg

In deze oefening wordt gebruik gemaakt van een spiegelverhaal (zie bijlage 2). Identificatie met de hoofdpersoon uit het verhaal is hierbij van belang. In deze oefening wordt een groot beroep gedaan op de begeleiding door de leerkracht.

Vorbereiding

Lees het verhaal goed door en bepaal waar accenten komen. Bedenk welke leerlingen als eerste het woord krijgen na het verhaal. Verander eventueel de namen in het verhaal als ze voorkomen in de groep. De leerlingen zitten in een kring.

Uitvoering

Vertel de leerlingen als ze in de kring zitten, dat er een verhaal voorgelezen gaat worden en dat er daarna over gepraat gaat worden. Lees vervolgens het verhaal voor.

Nabespreking

- * Hoe vind je dit voor Mark?
- * Wat vind je van Chris in dit verhaal?
- * Chris is de leider van het groepje. Doet hij dat goed?
- * Hoe vind je dat een leider dit had moeten doen?
- * Wat vind je van de andere vier kinderen die erbij stonden?
- * Hoe zou jij het gedaan hebben als je erbij stond?
- * Mark wordt buitengesloten. Wat vind je van buitensluiten?
- * Ben je zelf wel eens buitengesloten of ken je een voorbeeld van iemand die is buitengesloten?
- * Hoe voelde dat?

4.Laat zien wat je voelt!

Tonen van emoties

Materiaal: geen

Aantal deelnemers: gehele klas

Tijd: 20 minuten

Uitleg

De leerlingen leren de juiste emoties te tonen. In deze oefening draait het om de koppeling non-verbale uitdrukking en emotie.

Voorbereiding

Zet de groep in de vorm van een hoefijzer (halve kring). Maak kaartjes met daarop verschillende emoties: boos, verdrietig, blij, verlegen, bang, pijn, tevreden en moe.

Uitvoering

Vertel de leerlingen dat het belangrijk is dat je laat zien hoe je je voelt. Als je dat niet doet, kan iemand niet weten hoe hij met je moet omgaan.

Vertel dat er acht leerlingen om de beurt naar voren mogen komen om een emotie uit te beelden (zonder te praten). De andere leerlingen raden welke emotie ze zien.

Vraag wie er wil uitbeelden, kies een leerling uit en laat hem/haar de emotie uitbeelden. De andere leerlingen mogen raden. Vraag aan de leerlingen hoe je kon zien om welke emotie het ging. Zorg dat alle acht kaartjes aan de beurt komen (dit mogen er ook meer zijn).

Nabespreking

- * Vond je het moeilijk om de emotie te raden?
- * Vond je het moeilijk om de emotie te spelen?
- * Zie je er aan de buitenkant wel eens anders uit dan jij je van binnen voelt?
- * Waarom is het belangrijk dat je aan anderen laat zien hoe jij je voelt?

5.Broodje aap verhalen

Is het waar of niet waar?

Materiaal: 2 kaartjes per leerling

Aantal deelnemers: gehele klas

Tijd: 30 minuten

Uitvoering

Voordat de activiteit kan beginnen, vult iedere leerling twee kaartjes in met een bewering over zichzelf die waar is en een ander kaartje met een bewering die niet waar is. Op elk kaartje zetten ze hun eigen naam. De leerkracht verzamelt de kaartjes met de beweringen in een potje. De leerkracht haalt een bewering uit het potje. De leerling van wie het kaartje is leest de bewering voor. De leerlingen die denken dat het waar is gaan staan; leerlingen die denken dat het niet waar is, blijven zitten. Degene over wie het kaartje gaat, mag zelf niet meedoen. Alle leerlingen die het goed hebben mogen door naar de volgende ronde. De leerlingen die het fout hebben, mogen niet meer meedoen. Het spel eindigt als er één winnaar overgebleven is.

Tip

- Mocht het spel al snel zijn afgelopen dan kan met de overgebleven beweringen nog een tweede spel worden gestart.

Bron

Bewerking uit: *Handboek positieve groepsvorming*, opdracht 'Holland sport' van Bakker- de Jong en Mijland (2010).

6. Evaluatie met de groep

Evaluatieformulier waarde: We respecteren elkaar.
Groep: Leerkracht: Datum:
1. Wat was het doel van deze week?
2. Wat hebben we deze week geleerd als groep?
3. Wat ging daarbij goed?
4. Wat ging daarbij nog niet zo goed?
5. Waar willen we nu mee verder?
6. Welke oefeningen vonden jullie leuk om te doen?

Bewerking uit: *Reflectie formulier bijeenkomst*, Fontys Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg, 2011, september 7.

WAARDE: IEDEREEN VOELT ZICH VEILIG IN DE GROEP

Leerlingen voelen zich veilig in een groep als ze gezien worden. Om deze veiligheid te bevorderen is het belangrijk dat kinderen de tijd en de ruimte krijgen om *elkaar (beter) te leren kennen*. Daarnaast speelt *vertrouwen* een cruciale rol bij het ontwikkelen van een veilig gevoel (Van Engelen, 2010). De gekozen activiteiten staan in het teken van deze twee aspecten. Het gaat om de volgende zes groepsoefeningen: *blindemannetje*, *in balans*, *groepsfoto*, *wie is dit?*, *namenbingo* en *kaartje schrijven*. De eerste drie oefeningen nemen slechts enkele minuten in beslag; de laatste drie oefeningen zullen iets meer tijd vergen. De oefening *blindemannetje* is overgenomen uit het boek van Van Engelen (2010). In het boek van Tielemans (2004) is de tweede oefening, *in balans*, gevonden. Oefening 3, 4 en 5 zijn afkomstig uit het boek van Apacki (2008). De laatste oefening komt uit het boek van Bakker-de Jong en Mijland (2010).

1. Blindemannetje

Vertrouwen van een ander

Materiaal: geen

Aantal deelnemers: 8-30

Tijd: 10 minuten

Vorbereiding

Zorg voor vier blinddoeken. Kies met zorg uit welke leerlingen eerst de oefening doen en wie als eerste aan het woord komen in de nabespreking. Het klaslokaal kan blijven zoals het is.

Uitvoering

- Vertel de leerlingen dat er veel situaties zijn waarin mensen op elkaar moeten kunnen vertrouwen. Als er afspraken gemaakt worden, moet je ervan op aan kunnen dat die afspraken worden nagekomen.
- Vertel dat vier leerlingen een blinddoek omkrijgen. Daarna krijgt iedere leerling een begeleider die hem door de klas gaat leiden zonder dat de leerling met de blinddoek zich stoot tegen meubels of andere leerlingen.
- Vraag wie een blinddoek om willen. Kies vier leerlingen uit, laat ze naar voren komen en doe ze een blinddoek om.
- Vraag wie wil begeleiden. Kies deze vier leerlingen zorgvuldig uit en vraag ze naar voren te komen. Optioneel: het is extra goed als de geblinddoekte niet weet wie hem of haar begeleid.
- Vertel dat de vier leerlingen die begeleiden hun handen op de schouders van het geblinddoekte kind moeten leggen. De begeleiders mogen niet praten.
- De overige leerlingen zijn de observanten. Geef ze de volgende opdracht: wees stil en steek geen benen en armen uit. Kijk goed naar de vier paren die lopen. Wat zie je? Straks praten we erover.
- De vier paren lopen door de klas.
- Tussenbespreking met de observanten: waaraan kun je zien dat iemand gespannen is? Heb je dat gezien? Hoe kun je zien of iemand een ander vertrouwt? Heb je dat gezien? Op welke manieren biedt de begeleider veiligheid aan de geblinddoekte? Bij welke paren zag je dat er sprake was van veel vertrouwen en veiligheid?
- Tussenbespreking met de paren: Was het moeilijk om je aan je begeleider toe te vertrouwen? Hoe vond je dat je begeleider je begeleidde? Was je begeleider voorzichtig genoeg met je? Voelde jij je veilig? Hoe vond je het om de geblinddoekte leerling te begeleiden? Vond je het lastig?
- Eventueel: herhaal de opdracht inclusief de tussenbespreking. Kies acht andere leerlingen.

Nabespreking

- * Vind je het belangrijk dat je iemand kunt vertrouwen? Waarom?
- * Hoe kon je hier zien dat je iemand kunt vertrouwen?
- * Hoe kan iemand ervoor zorgen dat je hem of haar vertrouwt? Hoe kun je er zelf voor zorgen dat iemand jou vertrouwt?

2. In balans

Door een ander te helpen, help je jezelf

Materiaal: geen

Aantal deelnemers: 2-30

Tijd: 10 minuten

Uitleg

De leerlingen staan per twee bij elkaar.

Ga per twee zitten met de ruggen tegen elkaar. Probeer te staan zonder de grond te raken met je handen.

De oefening wordt in paren uitgevoerd. Daarna proberen de leerlingen de oefening in grotere groepen uit te voeren: per drie, per vier of per acht.

Verwerkingsvragen

- * Hoe was het om deze oefening te doen?
- * Wat helpt er om de oefening goed te doen?
- * Hoe is het om op de hulp van iemand anders te rekenen?
- * Hoe is het als de anderen op jou rekenen?
- * Waarmee kun je deze oefening vergelijken?

3. Groepsfoto

Wie ontbreekt er op de foto?

Materiaal: geen

Aantal deelnemers: voor de hele groep

Tijd: 5 minuten

Uitleg

De leerkracht wijst een leerling aan die de fotograaf is. De fotograaf wordt naar buiten gestuurd. In zijn afwezigheid kiest de groep een leerling, die zich verstoppt in het tussenlokaal. De andere leerlingen wisselen van plek. De fotograaf wordt weer binnengeroepen. Hij moet raden wie er ontbreekt vóór de groep tot 15 heeft geteld. Als hij daarin slaagt mag hij de foto maken.

Tip

Dit kan een aantal keren worden herhaald. Als er in de klas een fotocamera is dan is het leuk als er ook echt een foto gemaakt kan worden.

4. Wie is dit?

De leerlingen gaan na hoe goed ze elkaar eigenlijk kennen

Materiaal: een kaartje voor elk leerling

Aantal deelnemers: de hele groep

Tijd: 15-20 minuten

Uitleg

De leerkracht legt uit dat iedereen anders is. We hebben immers allemaal onze ervaringen, hobby's, voorkeuren en afkeren, die ons maken tot wat we zijn. Het is de bedoeling dat elke leerling drie typisch dingen noteert over zichzelf. Dit is om te voorkomen dat een aantal leerlingen hetzelfde noteren, bijvoorbeeld 'Ik kan goed voetballen'.

Uitvoering

Deel het kaartje uit en zorg dat de leerlingen iets op hun tafel hebben waarmee ze kunnen schrijven. Vraag de leerlingen om hun naam op te schrijven samen met drie bijzondere, interessante of grappige eigenschappen van zichzelf. Het liefste zijn het eigenschappen die niemand anders weet. De leerkracht doet ook mee. Dus vergeet niet zelf ook iets op te schrijven. Verzamel de kaartjes. Lees telkens de eigenschappen van één kaartje voor, zonder de naam te vermelden. De leerlingen moeten raden over wie dit gaat. Als de leerlingen het niet weten vraagt u de leerling waarvan het kaartje is om op te staan.

Tip

- Maak vooraf afspraken over het roepen door de klas bij het raden van wie het kaartje is. Dit voorkomt onrust.
- U hoeft niet alle kaartjes in één keer te bespreken. Het kan ook zo zijn om gedurende de dag een aantal keren een paar kaartjes te bespreken.

5.Namenbingo

De leerlingen verzamelen handtekeningen

Materiaal: bingokaart voor elke leerling (zie bijlage 3)

Aantal deelnemers: de hele groep

Tijd: 15 minuten

Uitleg

Deel de bingokaarten uit. Geef elke leerling de opdracht anderen in de groep te zoeken die beantwoorden aan één van de beschrijvingen op de kaart. Laat die leerling een handtekening zetten in het goede vak. De eerste speler die vijf handtekeningen op een rij (horizontaal, verticaal of diagonaal) heeft verzameld, roept 'bingo'. De leerlingen lopen vrij rond. Wanneer iemand Bingo heeft, wordt het spel stop gelegd. De leerkracht controleert de 'Bingo'. Het spel kan doorgaan totdat er meerdere winnaars zijn. Er zijn twee belangrijke regels bij de 'Namenbingo':

- Er mag maar één handtekening van dezelfde persoon op de bingokaart gezet worden.
- Er mag niet worden geroepen en gerend door de klas.

Tip

Laat de leerlingen eerst de beschrijvingen bekijken voordat het spel wordt gestart.

6. Een kaartje schrijven

De leerlingen schrijven op wat ze hebben geleerd

Materiaal: voor elk kind één kaart

Aantal deelnemers: de hele groep

Tijd: 15 minuten

Uitvoering

Elke leerling schrijft op het kaartje een boodschap aan zichzelf, die drie onderdelen bevat. Allereerst ‘Wat heb je de afgelopen vier weken geleerd?’, daarna ‘Waar wil je verder aan gaan werken?’ Als laatste een regel met een positieve groepsherinnering aan de afgelopen vier weken. Als de kaart in orde is, neemt de leerkracht de kaart in ontvangst. De leerkracht legt uit wat er met de kaarten gaat gebeuren. Over vier weken (voor de mei vakantie) krijgt elke leerling zijn eigen kaart terug. Is het de leerlingen gelukt om zich aan hun eigen gemaakte afspraak te houden?

Bron

Bewerking uit: *Handboek positieve groepsvorming*, opdracht ‘kaartje schrijven’ van Bakker-de Jong en Mijland (2010).

7. Evaluatie met de groep

Evaluatieformulier waarde: Iedereen voelt zich veilig in de groep.
Groep: Leerkracht: Datum:
1. Wat was het doel van deze week?
2. Wat hebben we deze week geleerd als groep?
3. Wat ging daarbij goed?
4. Wat ging daarbij nog niet zo goed?
5. Waar willen we nu mee verder?
6. Welke oefeningen vonden jullie leuk om te doen?

Bewerking uit: *Reflectie formulier bijeenkomst*, Fontys Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg, 2011, september 7.

BRONNEN

Boeken

Apacki, C. (2008). *Energize! Groepsactiviteiten voor groot en klein*. Amstelveen: Lions Quest.

Bakker-de Jong, M., & Mijland, I. (2010). *Handboek positieve groepsvorming*. Esch: Quirijn.

Cozijnsen, A.J., & Vrakking, W.J. (2008). *Handboek verandermanagement. Theorieën en strategieën voor organisatieveranderingen* (p. 189). Deventer: Kluwer.

Golly, A., & Sprague, J. (2009). *Positive Behavior Support. Goed gedrag kun je leren! Doelmatige strategieën voor in de school*. Huizen: Uitgeverij Pica.

Oomkes, F.R. (2003). *Training als beroep, Onderwijsversie*. Amsterdam: Boom.

Tielemans, E. (2004). *Energize II*. Amstelveen: Lions Quest.

Van Engelen, R. (2010). *Grip op de groep*. Amersfoort: Thieme-Meulenhoff.

Van Engelen, R. (2011). *Bouwen aan je groep*. Amersfoort: Thieme-Meulenhoff.

Watzlawick, P., Beavin Bavelas, J., & Jackson, D.D. (1967). *Pragmatics human communication. Study of interactional patterns, pathologies and paradoxes*. New York: W. W. Norton & Company.

Internetpublicaties

Donkers, A.M.J.M., Jeninga, J. & Vermulst, A.A. (2009). De Klimaatschaal. Hoe groen is het pedagogisch klimaat in uw klas en op uw school? Verkregen op 2 februari, 2012, van <http://www.klimaatschaal.nl/docs/Flyer%20klimaatschaal.pdf>

Fontys Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg (2011, 7 september). Reflectie formulier bijeenkomst. Verkregen op 19 januari, 2012, van <https://portal.fontys.nl/instituten/oso/Remedial%20Teaching%20Primair%20Onderwijs/GLSittard2012012-2/Documenten/REFLECTIE%20FORMULIER%20BIJEENKOMSTEN.doc>

Van Ramshorst, B. (2002, 5 januari). Verandermanagement. Verkregen op 13 februari, 2012, van Van Geffen, B. docent bij Fontys Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg.

BIJLAGE 1: EVALUATIEFORMULIER

Evaluatieformulier:
Groep: Leerkracht: Datum:
1. Wat was het doel van deze week?
2. Wat hebben we deze week geleerd als groep?
3. Wat ging daarbij goed?
4. Wat ging daarbij nog niet zo goed?
5. Waar willen we nu mee verder?
6. Welke oefeningen vonden jullie leuk om te doen?

Bewerking uit: *Reflectie formulier bijeenkomst*, Fontys Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg, 2011, september 7.

BIJLAGE 2: SPIEGELVERHAAL

Mark

Mark vindt het spannend. Hij is met zijn ouders verhuisd naar een nieuwe stad. Hij heeft alle dozen uitgepakt en zijn nieuwe kamer helemaal ingericht. Zijn dino's staan op de bovenste plank van zijn nieuwe kast. Op de plank daaronder staat een foto van zijn oude klas. Al zijn vriendjes staan erop. Met die vriendjes speelde hij altijd buiten: voetballen, cowboytje, verstoppertje. O ja, en natuurlijk zaten ze vaak achter de computer! Dan had je contact met elkaar en kon je moppen doorsturen. Dat was leuk. Mark mist zijn vrienden. Hij kijkt naar buiten. Zal hij buitenspelen? Hij ziet een paar kinderen lopen. Ze zijn van zijn leeftijd. Ze zullen vast op zijn nieuwe school zitten.

Mark besluit dat hij naar buiten gaat en zal vragen of hij mee mag doen. Hij vindt het spannend. Misschien mag hij niet meedoen of pesten ze hem. Maar dan denkt hij aan zijn oude vrienden, dat was altijd leuk!

Hij loopt snel naar beneden en roept naar zijn moeder: 'Mam, ik ga buiten spelen! Hoe laat moet ik thuis zijn?' Zijn moeder antwoordt: 'Om half zes. Maar hoezo, buitenspelen, je kent hier toch niemand?' Maar Mark hoort het al niet meer, hij heeft snel zijn jas aangedaan en rent naar buiten.

Buiten ziet Mark de vijf kinderen staan die hij vanuit zijn nieuwe kamer had gezien. Ze spelen verstoppertje of zoiets. Ze hebben veel lol. Daar zou hij graag aan mee willen doen. Hij moet weer denken aan zijn vrienden uit zijn oude straat. Ze hadden ook altijd veel lol samen.

'Hoi, ik ben Mark! Ik ben hier net komen wonen. Ik ga hier morgen ook naar school. Wie zijn jullie?' Vier van de kinderen kijken nieuwsgierig naar Mark en daarna naar Chris, de jongen in het midden. Chris kijkt Mark met een vies gezicht aan. 'Het gaat je geen reet aan hoe wij heten.' Mark weet even niet wat hij moet zeggen. Dan probeert hij het nog eens: 'Mag ik met jullie meespelen?' Chris kijkt Mark onderzoekend aan. De andere kinderen wachten af wat Chris zal zeggen. Dan zegt Chris: 'Nee, rot op. Jij hoort niet bij ons. Hoepel op. Kom op jongens, wegwezen!' Chris en de andere kinderen lopen hard weg. Mark krijgt een heel vervelend gevoel in zijn buik. Het lijkt wel of hij zich nog nooit zo rot heeft gevoeld.

Langzaam loopt hij naar zijn nieuwe achtertuin. Achter het schuurtje, waar niemand hem kan zien, gaat hij zitten. Zonder dat hij het wil, moet hij huilen. Dikke tranen rollen over zijn wangen.

Bron

Van Engelen, R. (2010). *Grip op de groep*. Amersfoort: Thieme-Meulenhoff.

BIJLAGE 3: BINGOKAART

Opdracht: zoek kinderen uit de klas die beantwoorden aan de beschrijvingen in de onderstaande vakjes. Vraag ze hun naam op te schrijven.

Speelt een muziek-instrument Naam:	Houdt van lezen Naam:	Spreekt meer dan één taal Naam:	Heeft deze week een wedstrijd gewonnen Naam:	Is thuis de oudste Naam:
Is enig kind Naam:	Is wel eens verhuisd Naam:	Danst graag Naam:	Heeft in een tent gekampeerd Naam:	Heeft 2 broers of zussen Naam:
Heeft een konijn als huisdier Naam:	Kan goed een mop vertellen Naam:	Helpt vaak anderen Naam:	Is wel eens in Italië geweest Naam:	Voetbalt graag Naam:
Vindt spaghetti lekker Naam:	Is graag buiten Naam:	Heeft een hond als huisdier Naam:	Houdt van tekenen Naam:	Kan goed computeren Naam:
Is wel eens in Spanje geweest Naam:	Kan koken Naam:	Doet boodschappen Naam:	Is thuis de jongste Naam:	Vindt spruitjes niet lekker Naam:

Bewerking uit: *Energize!*, opdracht 'namenbingo' van Apacki (2008).

Bijlage 10 Resultaten Klimaatschaal voormeting 21 oktober 2011

Verslag over: klimaat in de klas

Voornaam	Tussenvoegsel	Achternaam	Geslacht	Kwaliteit	Sfeer
M	van den	B	Jongen	7	5
T		B	Meisje	3	5
Y		B	Jongen	3	4
D		B	Jongen	3	5
M		C	Jongen	3	1
M		Cr	Meisje	4	4
P		D	Jongen	4	5
M		F	Jongen	6	6
K		G	Meisje	3	3
S		H	Jongen	4	5
J	v.d.	H	Jongen	7	6
R		H	Jongen	1	4
N		J	Meisje	4	4
L	van	M	Jongen	4	4
J		M	Jongen	2	4
N		R-D	Meisje	1	3
C		S	Meisje	2	3
F		S	Jongen	4	3
R		T	Meisje	6	4
C		T	Meisje	3	4
N		V	Meisje	2	3
C		W	Jongen	4	3
R		W	Jongen	3	5
M		W	Meisje	4	5

1=zeer laag, 2=laag, 3=ondergemiddeld 4=gemiddeld 5=bovengemiddeld, 6=hoog en 7=zeer hoog

Onderlinge leerling-relaties: Gemiddelde = 3,63 (standaardafwijking = 1,61)

Sfeer in de klas: Gemiddelde = 4,08 (standaardafwijking = 1,14)

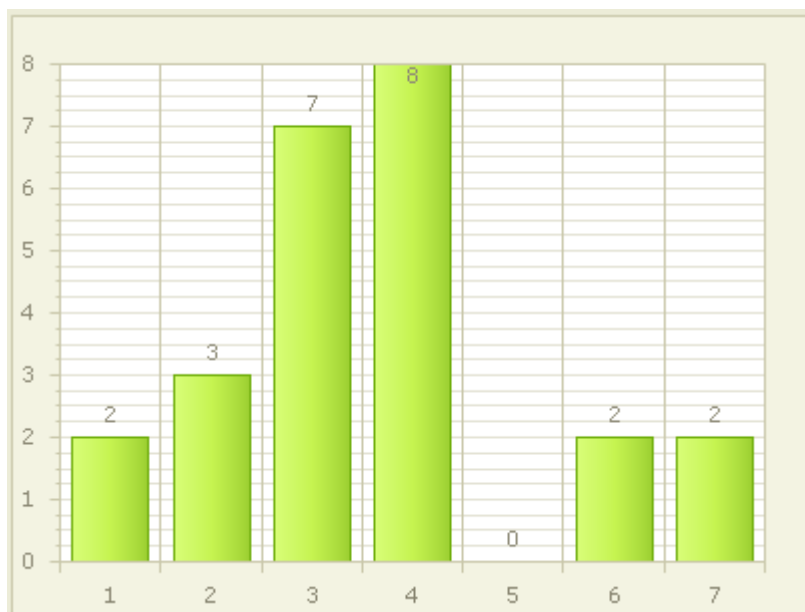
Verslag:

In vergelijking met de normgroep scoort deze klas op de kwaliteit van de onderlinge leerling-relaties ondergemiddeld en op de sfeer in de klas gemiddeld. De onderlinge leerling-relaties zijn daarom een aandachtspunt voor deze klas. Bedenk hoe je deze kunt verbeteren. Hoe

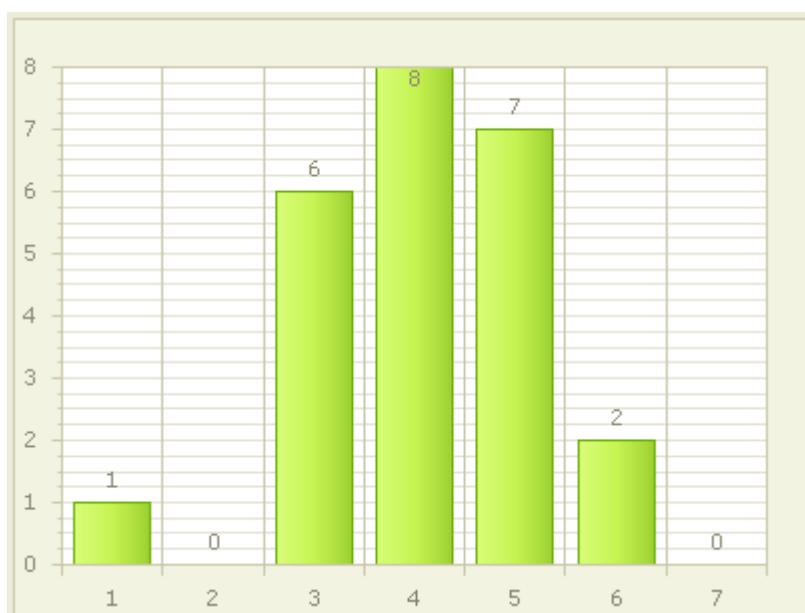
krijg je het voor elkaar dat leerlingen onderling meer begrip voor elkaar krijgen?
 Indien er leerlingen op het clusters “onderlinge leerling-relaties” of op sfeer in de klas zorgelijk (septiel 1 of 2) scoren, zijn dit leerlingen die zich waarschijnlijk niet veilig voelen in deze klas. Worden zij gepest of buitengesloten?. Ga eens in gesprek met deze leerlingen. Neem eventueel een sociogram af in je klas om te kijken of er subgroepen zijn en wie de leidersfiguren in je klas zijn of werk eens met sfeerversterker en energizers. Mogelijk biedt de handelingswijzer van de Klimaatschaal hiervoor aanknopingspunten. Neem over drie maanden de Klimaatschaal opnieuw af om te bezien of er een verbetering heeft plaatsgevonden.

Ad Donkers

Kwaliteit onderlinge leerling-relaties:

Sfeer in de groep:

Bijlage 11 Quickscan positieve of negatieve groep 21 december 2011

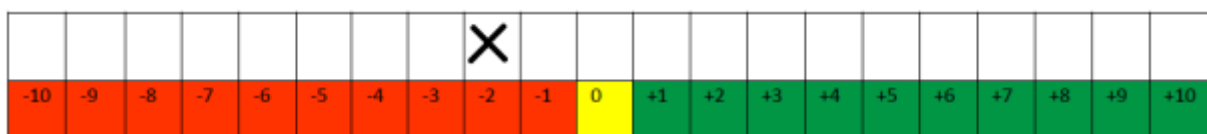
Toelichting

Deze quickscan is bedoeld als hulpmiddel om te zien of de groep positief of negatief is. Het is niet zo dat een kenmerk continu moet voorkomen. Het gaat er om of het 'in het algemeen' geldt voor de groep. Je kunt de quickscan toepassen op de hele groep en op subgroepen.

Het kan prettig zijn om snel te kunnen kijken of een groep (meer) positief of (meer) negatief is. Aan de hand van 10 vragen is dit te bepalen. Beantwoord de vragen met een JA of een NEE.

Iedere JA geeft een score van +1. Iedere NEE geeft een score van -1.

Tel de scores op en zet de eindscore af op onderstaande lijn met behulp van een kruisje.

Het is geen genormeerde test. Het is slechts een indicatie. Ligt de score nog dicht rond het nulpunt, dan is het aan te bevelen om een beter beeld te krijgen van de groep met behulp van de 'Checklist rollen' en het open sociogram.

Wat u moet verstaan onder bijvoorbeeld 'Joker' en andere zaken uit de Quicksan, vindt u in het boek 'Grip op de groep'.

Kenmerk positieve en negatieve groep		Pos. JA	Neg. NEE
1	Kinderen werken samen.	X	
2	Kinderen helpen elkaar spontaan (zonder dat de leerkracht het heeft opgelegd).	X	
3	Kinderen moedigen elkaar aan, bij bijvoorbeeld buitenspel, maar ook bij bijvoorbeeld een boekenbeurt.		X
4	Kinderen respecteren verschillen. Ze accepteren bijvoorbeeld dat een kind dyslectisch is, slim is of niet zo goed kan meekomen.		X
5	Er heerst een harmonische sfeer in de klas (dus geen continue strijd tussen bepaalde kinderen).		X
6	Er wordt regelmatig taakgericht gewerkt. Kinderen communiceren regelmatig over een leertaak.		X
7	De rol van de 'Joker' is aanwezig.	X	
8	De rol van de 'Sociaal werker' is aanwezig.		X
9	De kinderen nemen het voor elkaar op.	X	
10	Alle kinderen worden door de groep betrokken bij werk en spel (uitzondering kan een kind zijn dat deviant gedrag vertoont). Er wordt niet buitengesloten.		X

Bijlage 12 Checklist rolherkenning groep 6a 21 december 2011

Checklist rolherkenning		M	T	Y	D	M	P	M	K	S	J	R	N	L	J	N	C	F	R	C	N	C	R	M
Leerlingnamen (vul deze rechts in, verticaal)		B	B	B	B	C	D	F	G	H	H	J	M	M	D	S	S	T	T	V	W	W	W	W
P – Rollen in de positieve groep																								
P.1 – Gezagsdrager (leidinggevende rol)																								
P.1.1	(Bijna) alle andere kinderen beoordelen deze leerling positief.	x					x	x		x		x	x		x			x	x		x		x	x
P.1.2	Deze leerling geeft een vorm van toestemming om iets te doen als groep.			x								x	x	x				x						x
P.1.3	De leerling heeft een positief, stabiel karakter.	x						x	x	x			x		x							x		x
P.2 – Sociaal werker (leidinggevende rol)																								
P.2.1	Leerling is er als eerste bij als een ander iets overkomt.			x							x	x	x			x		x	x	x				
P.2.2	Deze leerling is zorgzaam naar andere leerlingen toe.	x		x							x	x	x		x	x		x	x	x				x
P.2.3	Neemt initiatieven om de groepssfeer goed te houden.												x											
P.2.4	Intervenieert bij conflicten en draagt bij tot het oplossen van het conflict.																							
P.3 – Organisator (leidinggevende rol)																								
P.3.1	Deze leerling organiseert in zowel formele als informele groepssituaties.			x		x									x		x							
P.3.2	Verdeelt taken bij het samenwerken.																x							
P.3.3	Neemt het initiatief bij het maken van afspraken bij bijvoorbeeld spelletjes.			x			x	x							x		x				x			
P.3.4	Neemt de leiding in een gesprek.			x			x										x	x	x	x				
P.4 – Verkenner																								
P.4.1	Leerling vertoont nieuwsgierig gedrag (kijken bij anderen, zoeken op internet).			x	x	x	x				x	x	x	x	x	x	x	x	x	x				
P.4.2	Gaat over grenzen heen (en past zich ook weer keurig aan als de leerkracht hier iets over zegt).									x	x	x			x	x		x	x	x				
P.4.3	Maakt zich regelmatig los van de groep om te ‘verkennen’.																							
P.4.4	Neemt de rol van de organisator over als deze wegvalt.			x			x								x		x				x			
P.5 – Volger																								
P.5.1	Leerling doet trouw wat er binnen de groep van hem of haar gevraagd wordt.	x	x				x	x	x	x	x			x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
P.5.2	Organisator zorgt er voor dat deze leerling het naar zijn of haar zin heeft (de organisator ‘koestert’ deze leerling).													x		x						x		
P.6 – Appellant (deze rol kan tegelijkertijd met andere rollen vervuld worden)																								
P.6.1	Leerling is (tijdelijk) de zwakste van de groep.			x								x						x						
P.6.2	Leerling heeft een bepaalde zwakte (handicap, ouders gaan scheiden, overleden huisdier, gewond, enzovoort).			x	x					x	x							x	x				x	

Checklist rolherkenning		M	T	Y	D	M	M	P	M	K	S	J	R	N	L	J	N	C	F	R	C	N	C	R	M
Leerlingnamen (vul deze rechts in, verticaal)		B	B	B	B	C	C	D	F	G	H	H	J	M	M	D	S	S	T	T	V	W	W	W	W
P.6.3	Sociaal werker heeft zich als eerste over deze leerling ontfermt.																			x					
P.6.4	Deze leerling versterkt het positieve van de groep, de groep zorgt samen voor deze leerling.																								
P.7 – Joker																									
P.7.1	Plaatst op het juiste moment, bijvoorbeeld op een moment van spanning, de juiste grap, waardoor de situatie zich ontspant.																		x						
P.7.2	Doorbreekt als de regels van de groep en de groepshiërarchie. Dit wordt door de groep geaccepteerd van deze leerling.							x				x													
P.7.3	Deze leerling relativeert.																								
P.7.4	Het LIJKT alsof deze leerling niet serieus wordt genomen, maar dat is niet zo.																								
N – rollen in de negatieve groep																									
N.1 – Dictator (leidinggevende rol)																									
N.1.1	Vergaart 'medestanders' om zich heen.							x																	
N.1.2	Deze leerling heeft de leiding op een negatieve manier.							x	x										x						
N.1.3	Toont geen respect voor andere leerlingen (trapt ze bijvoorbeeld de grond in met opmerkingen).					x		x											x						
N.1.4	Deze leerling stelt doelen met een negatieve lading (bijvoorbeeld: 'we pakken dat kind' of 'ik krijg je wel op msn').							x	x																
N.1.5	Deze leerling pest.					x	x	x																	
N.2 – Intrigant																									
N.2.1	Deze leerling is niet bang voor de dictator.					x												x				x			
N.2.2	Probeert kinderen tegen elkaar uit te spelen.							x																	
N.2.3	Schuift de schuld op andere kinderen (op een zondebok of een meeloper).					x													x						
N.2.4	Probeert de positie van de dictator onderuit te halen EN probeert in het gevecht te komen van de dictator.																								
N.2.5	Veel gebruikte middelen van de intrigant om doelen te bereiken: roddelen, pesten, bedreiging en omkoping.																								
N.3 – Meeloper																									
N.3.1	Doet alles wat de dictator en/of intrigant van hem of haar vragen.								x	x															
N.3.2	Deze leerling stelt zich onderdanig op.								x	x		x	x		x							x		x	
N.3.3	Deze leerling pest de zondebok.																								
N.3.4	Kan regelmatig van rol wisselen met de zondebok.																								
N.4 – Zondebok																									
N.4.1	Deze leerling krijgt ongefundeerd de schuld van allerlei zaken.				x								x												
N.4.2	Frustraties van anderen worden op deze leerling botgevierd (bijv. door slaan, schelden, schreeuwen, bedreigen, enz.).				x								x												
N.4.3	Leerling stelt zich onderdanig op.				x								x												
N.4.4	Kan regelmatig van rol wisselen met de meeloper.																								

Bijlage 13 Sociogram 17 november 2011

	Namen van de leerlingen	C W	D B	F S	J M	J H	L M	M B	M F	P D	R W	R H	S H	Y B	C T	C S	K G	M W	M C r	M C	N D	N V	N J	R T	T B
1	C.W.																								
2	D.B.																								
3	F.S.																								
4	J.M																								
5	J.H.																								
6	L.M																								
7	M.B.																								
8	M.F.																								
9	P.D.																								
10	R.W.																								
11	R.H.																								
12	S.H.																								
13	Y.B.																								
14	C.T.																								
15	C.S.																								
16	K.G.																								
17	M.W.																								
18	M.Cr																								
19	M.C.																								
20	N.R-D.																								
21	N.V.																								
22	N.J.																								
23	R.T.																								
24	T.B.																								
	Totaal positief	4	3	1	0	4	3	6	4	6	1	0	4	3	1	1	3	5	3	3	2	2	5	3	5
	Totaal negatief	0	8	5	3	1	0	0	2	3	2	13	1	6	5	4	1	1	2	11	0	2	1	0	0

Bijlage 14

Observatie knutselles 8 februari 2012

Tijd: 11.30 uur tot 12.30 uur

Vrije situatie → de knutselles

Na een rekenles gaan de leerlingen aan de slag met hun knutselwerk waar ze al een aantal keren aan hebben gewerkt. De leerkracht geeft aan dat vandaag alle werkjes af moeten zijn. Als dit niet zo is, worden werkjes thuis af gemaakt en morgen weer mee naar school genomen.

Begin van de knutselles

- De leerkracht is in gesprek met de ambulante begeleider van een van de leerlingen en staat met de rug naar de groep toe.
- De meeste meiden gaan aan de slag met hun knutselwerk.
- De meeste jongens zijn met andere dingen bezig (afspreken na school).
- Twee jongens slaan, schoppen en duwen elkaar voor de grap.
- Er wordt veel door de klas gelopen; Leerlingen zoeken elkaar op.
- De meeste leerlingen zijn niet taakgericht bezig.
- Als de leerkracht klaar is met het gesprek dat is na ongeveer vijf minuten klap de leerkracht in haar handen en vraagt de aandacht. De leerkracht gebruikt het stilletekken (klap, klap, hand omhoog).
- De leerkracht benoemt dat er zeven leerlingen zijn die reageren. De leerkracht wacht tot dat alle leerlingen naar haar kijken en alles uit de handen hebben.
- Tijdens de uitleg van de leerkracht zie ik leerlingen toch rondlopen, met elkaar communiceren (non-verbaal) en door met werken. De leerkracht verliest de aandacht. Ze geeft aan wat ze moeten doen en mogen gebruiken.

Werken aan de opdracht

- Na de uitleg van de leerkracht gaan de leerlingen aan de slag.
- Er zijn een paar leerlingen die elkaar opzoeken en maar door de klas lopen.
- De leerkracht geeft aan dat ze voor één minuutje uit de klas gaat.
- Na een tijdje wordt het volume in de klas groter. Er wordt geroepen door de klas.
- De leerkracht is terug in de klas en spreekt een aantal leerlingen aan op hun taakgedrag.
- Er wordt door de klas gerend.
- Er zijn leerlingen die op een positieve manier met elkaar communiceren, maar grotendeels wordt er negatief met elkaar gecommuniceerd. 'Laat nou' 'Dat vindt ik echt niet mooi' 'nee dat wil ik niet' 'Vind je dat mooi?'

- De leerkracht is met van alle bezig. Helpt leerlingen tussendoor met de opdracht en geeft complimenten. Tussendoor geeft ze het doel van de les aan (de knutselopdrachten moeten vandaag af zijn).
- Er wordt gefluisterd door een aantal leerlingen.
- Leerlingen vertellen tijdens het werk over alledaagse dingen.
- Bemoeien zich veel met elkaar.
- Na 15 minuten werken de meeste leerlingen aan de opdracht.
- Twee leerlingen lachen het werk van iemand uit als hij dit laat zien. De leerkracht spreekt de jongens hier op aan.
- Er wordt niet goed naar elkaar geluisterd.
- Twee leerlingen laten steken hun voet uit terwijl er net een leerling langs loopt deze valt op de grond.
- Er wordt door een aantal leerlingen in de groep gelachen.
- Er zijn een aantal jongens in de groep die elkaar uitdagen.
- Een leerling vraagt of hij stiften mag lenen. Bij iedereen die hij vraagt krijgt hij het antwoord 'Nee'.
- De leerkracht communiceert via de ik-boodschap.
- Leerlingen leggen zaken rustig aan elkaar uit.
- Na een 20 minuten legt de leerkracht de les stop. De leerkracht legt uit dat het rode stoplicht wordt opgehangen. Dit betekent dat de leerlingen de leerkracht niets mogen vragen en is het ook het teken dat de leerlingen moeten opruimen. De timetimer wordt ingesteld.

Werken met het rode stoplicht

- Leerlingen werken rustig en zijn bezig met hun taak.
- Leerlingen helpen elkaar met het ophangen van hun knutselopdracht.
- Er wordt rustig met elkaar overlegd.
- De leerkracht draait het stoplicht om en klapt in de handen. De leerkracht wacht dat ze de aandacht heeft van alle leerlingen. Dit duurt erg lang. Leerlingen blijven door de klas lopen, werken door, kijken niet naar de leerkracht. De leerkracht herhaalt de afspraak om elkaar te helpen door elkaar te wijzen op de wachtende leerkracht.
- De leerkracht wil dat iedereen op zijn/haar plaats gaan zitten met de armen over elkaar en rechtop.
- Leerkracht geeft aan dat ze gaan opruimen. Daarbij wordt uitgelegd hoe ze het beste kunnen opruimen. Zodat het snel kan gebeuren. Het stukje veiligheid wordt hierin meegenomen.
- De leerkracht corrigeert leerlingen die toch met iets anders bezig zijn.

- De leerkracht moeten op een leerling wachten. De leerkracht geeft aan de leerlingen nu ook op haar moeten wachten en laat ze een minuut stil zijn (een time-out).
- Er zijn leerlingen die grinniken.
- De leerkracht zegt dat ze na het opruimen de gemaakte werkjes wil bekijken.
- De leerkracht schrijft de namen op van de leerlingen die het knutselopdracht niet af hebben. Deze moeten ze thuis af maken en mee naar school nemen.
- De leerlingen ruimen met veel lawaai hun spullen op.
- Na het opruimen mogen de leerlingen hun knutselwerkje in de lucht houden. De leerkracht geeft er feedback over. Er zijn leerlingen die grinniken als ze sommige werkjes zien.
- Leerlingen roepen door de klas als de leerkracht met iets anders bezig is.
- De leerkracht kijkt welke rij het eerste klaar is. Deze mag het eerste naar huis vertrekken.

Naar huis gaan

- De meeste leerlingen zetten hun stoel op de tafel.
- Er ligt nog veel rommel op de grond.
- Er is een groepje jongens die roepen, rennen en aan elkaars tas trekken. Er wordt naar elkaar gewezen.

Conclusie klimaat in de groep

De belangrijkste elementen van de observatie zijn hieronder kort samengevat. Bij de belangrijkste elementen van de leerlingen worden niet alle leerlingen bedoeld. Er zijn steeds een aantal leerlingen waarbij een deze elementen naar voren komen. Het zijn vaak dezelfde leerlingen. De groep vormt geen eenheid dit is te zien in hoe ze met elkaar omgaan. De leerkracht zou hier een duidelijke taak moeten in nemen, maar omdat de leerkracht met veel andere zaken bezig is, merkt ze niet wat er allemaal gebeurt in de groep.

Leerlingen
De leerlingen zijn in het algemeen niet taakgericht. Veel energie gaat uit naar het in de gaten houden van elkaar. Hierdoor lopen veel leerlingen door de klas
Er is veel lawaai. Dit is er vooral als de leerkracht niet in de groep is.
Er wordt gelachen als iemand iets anders doet dan anders.
Er wordt gegrinnikt of uitgelachen als iemand iets laat zien aan de ander.
Als de leerkracht in de groep is, gaat het werken een stuk beter; er is minder lawaai en de leerlingen werken beter aan de taak.
Er zijn leerlingen die elkaar proberen uit te dagen door bijvoorbeeld te lachen, spullen af pakken, fysiek te zijn.
Leerlingen geven geen positieve complimenten naar elkaar; 'is wel lelijk' 'vind jij dat mooi?'
Leerlingen luisteren vaak niet naar elkaar; praten er over heen of lopen tijdens het verhaal van iemand gewoon weg.
Veel leerlingen praten niet met elkaar maar roepen naar elkaar.
Er wordt niet gelijk geluisterd naar de leerkracht.
De leerlingen helpen elkaar weinig.
Er zijn leerlingen die zich afzijdig houden van wat er allemaal in de groep gebeurt. Zij werken goed aan de taak en communiceren op een positieve manier met elkaar.

Leerkracht
De leerkracht heeft aan het begin van de les weinig controle over de groep. Dit komt doordat ze met de rug naar de groep staat tijdens het gesprek met de ambulante begeleider.
De leerkracht houdt van structuur, rust en duidelijkheid. Als de leerkracht de aandacht wil wacht ze totdat iedereen kijkt en alles uit zijn handen heeft.
Afspraken die zijn gemaakt in de groep worden herhaald.
De leerkracht geeft gerichte complimenten
De leerkracht neemt de leerlingen apart die tijdens het knutselen een leerling hebben laten struikelen. Na school bespreekt ze dit met deze leerlingen
Er wordt gebruik gemaakt van een timetimer en roodstoplicht.
De leerkracht maakt gebruik van de ik-boodschap.

Bijlage 15 Observatielijst knutselles 8 februari 2012

De gegevens die in de tabel zijn verwerkt zijn alleen gericht op de observatie van 8 februari 2012.

Hoe functioneert de groep	Ja	beetje	nee	Toelichting
<u>Groepsverantwoordelijkheid</u> 1. Komen leerlingen regelmatig voor elkaar opkomen? 2. Is de groep een eenheid?			X X	De leerlingen komen niet voor elkaar op wanneer er iemand wordt uitgelachen of fysiek wordt pijn gedaan. De groep vormt geen eenheid. Dit is te zien in hoe ze met elkaar omgaan.
<u>Respect voor klasgenootjes en Docent</u> 3. Uiten de leerlingen in het algemeen gemakkelijk hun mening? 4. Laten leerlingen elkaar uitpraten? 5. worden klasgenootjes vaak uitgelachen? 6. Wordt de leerkracht met respect behandeld?	X X	 X X		De leerlingen uiten hun mening vooral op een negatieve manier; negatieve complimenten geven op de gemaakte werkjes. Er worden leerlingen uitgelachen door wat ze hebben gemaakt of door hun vertoonde gedrag. Er wordt niet gelijk geluisterd naar de leerkracht. De leerkracht moet lang wachten als het stilteteken is gegeven. Als de leerkracht aan het woord is zijn er leerlingen die toch nog met andere dingen bezig zijn; non-verbaal communiceren, verbaal communiceren, verder gaan met het werk waar ze mee bezig zijn.
<u>Beslissingen</u> 7. Drukken enkele leerlingen door als de groep iets moet beslissen? 8. Houdt de meerderheid van de groep vaak zijn mond? 9. Wordt er door de klas geschreeuwd als iets besloten moet worden?				Dit is niet van toepassing in deze observatie.
<u>Zelfstandig werken</u> 10. Kan er rustig gewerkt worden? 11. Wordt er naar elkaar geluisterd? 12. Werken de leerlingen taakgericht? 13. Zijn er leerlingen die ondergesneeuwd raken in de drukte?	 X	 X	X X	Als de leerkracht niet in de groep is, is er veel lawaai, lopen leerlingen door de groep, wordt er door de klas geroepen, zijn er leerlingen die elkaar uitdagen en zijn er leerlingen die erg fysiek zijn (slaan, schoppen en duwen voor de grap). Leerlingen luisteren vaak niet naar elkaar; praten er over heen of lopen tijdens het verhaal van iemand gewoon weg. Als de leerkracht in de groep is gaat het werken een stuk beter; er is minder

				lawaaï en de leerlingen werken beter aan de taak. In het algemeen zijn de leerlingen niet taakgericht. Er zijn leerlingen die zich afzijdig houden van wat er allemaal in de groep gebeurt. Zij werken goed aan de taak en communiceren op een positieve manier met elkaar.
<u>Opmerkingen</u> De leerkracht was tijdens de les veel uit de groep. Hierdoor was er weinig controle in de groep. Dit zorgde voor te veel vrijheid waar sommige leerlingen moeilijk mee om kunnen gaan. Doordat er weinig controle was konden ze niet gecorrigeerd worden. Dit zorgde voor onrust, lawaai en niet taakgericht gedrag.				

Bewerking uit: Donkers, A. (2008, 3 december). *Analyse van het groepsklimaat*.

Geraadpleegd op 5 maart 2012 op het World Wide Web:

<https://portal.fontys.nl/instituten/oso/praktijkonderwijsleerwegondersteunendonderwijs/Materiaal%20PL03/GV03%20thema%202%20pedagogisch%20klimaat/Analyse%20van%20het%20groepsklimaat.doc>

Groepsafspraken van groep 6a

- In onze groep is iedereen even belangrijk!
 - In onze klas wordt niet gepest
 - Wij sluiten niemand buiten
 - Wij werken samen
 - Wij schelden niemand uit
- Wij gaan op een respectvolle manier met elkaar om
- Wij maken geen ruzie met elkaar, niet in de klas en niet buiten
- Wij blijven van elkaar en van elkaars spullen af
 - Wij spelen op een leuke manier met elkaar
- Wij proberen altijd rustig te werken, zodat we niemand storen
- Wij gaan op een leuke, gewone ,goede manier met elkaar om
 - Wij helpen elkaar zoveel mogelijk
- Wij werken soms in groepjes en soms met tweetallen

Bijlage 17 Resultaten Klimaatschaal tussenmeting 25 februari 2012

Verslag over: klimaat in de klas

Voornaam	Tussenvoegsel	Achternaam	Geslacht	Kwaliteit	Sfeer
M	van den	B	Jongen	7	5
T		B	Meisje	3	5
Y		B	Jongen	3	4
D		B	Jongen	3	5
M		C	Jongen	3	1
M		Cr	Meisje	4	4
P		D	Jongen	4	5
M		F	Jongen	6	6
K		G	Meisje	3	3
S		H	Jongen	4	5
J	v.d.	H	Jongen	7	6
R		H	Jongen	1	4
N		J	Meisje	4	4
L	van	Mi	Jongen	4	4
J		M	Jongen	2	4
N		R-D	Meisje	1	3
C		S	Meisje	2	3
F		S	Jongen	4	3
R		T	Meisje	6	4
C		T	Meisje	3	4
N		V	Meisje	2	3
C		W	Jongen	4	3
R		W	Jongen	3	5
M		W	Meisje	4	5

1=zeer laag, 2=laag, 3=ondergemiddeld 4=gemiddeld 5=bovengemiddeld, 6=hoog en 7=zeer hoog

Onderlinge leerling-relaties: Gemiddelde = 3,63 (standaardafwijking = 1,61)

Sfeer in de klas: Gemiddelde = 4,08 (standaardafwijking = 1,14)

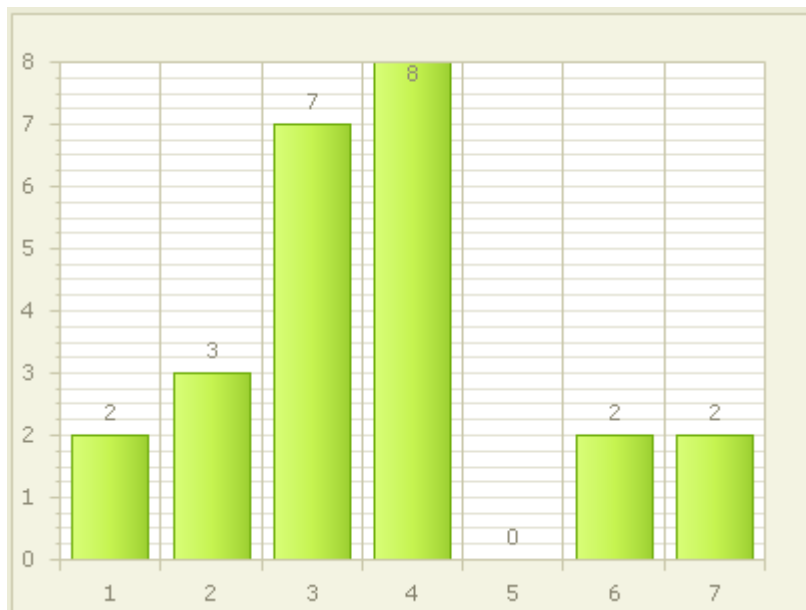
Verslag:

In vergelijking met de normgroep scoort deze klas op de kwaliteit van de onderlinge leerling-relaties ondergemiddeld en op de sfeer in de klas gemiddeld. De onderlinge leerling-relaties zijn daarom een aandachtspunt voor deze klas. Bedenk hoe je deze kunt verbeteren. Hoe

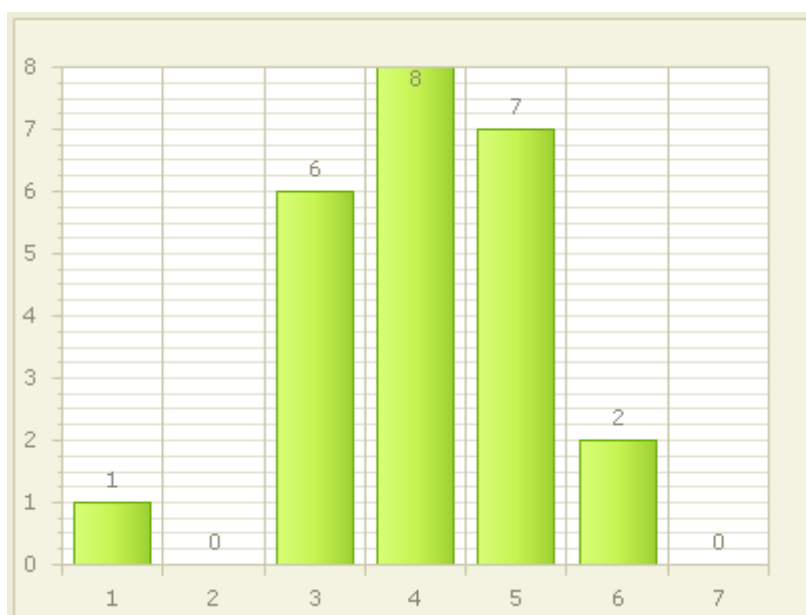
krijg je het voor elkaar dat leerlingen onderling meer begrip voor elkaar krijgen?
 Indien er leerlingen op het clusters "onderlinge leerling-relaties" of op sfeer in de klas zorgelijk (septiel 1 of 2) scoren, zijn dit leerlingen die zich waarschijnlijk niet veilig voelen in deze klas. Worden zij gepest of buitengesloten?. Ga eens in gesprek met deze leerlingen. Neem eventueel een sociogram af in je klas om te kijken of er subgroepen zijn en wie de leidersfiguren in je klas zijn of werk eens met sfeerversterker en energizers. Mogelijk biedt de handelingswijzer van de Klimaatschaal hiervoor aanknopingspunten. Neem over drie maanden de Klimaatschaal opnieuw af om te bezien of er een verbetering heeft plaatsgevonden.

Ad Donkers

Kwaliteit onderlinge leerling-relaties:

Sfeer in de groep:

Bijlage 18 Resultaten Klimaatschaal nameting 3 april 2012

Verslag over: Klimaat in de klas

Voornaam	Tussenvoegsel	Achternaam	Geslacht	Kwaliteit	Sfeer
M	van den	B	Jongen	7	4
T		B	Meisje	4	5
Y		B	Jongen	4	2
D		B	Jongen	4	4
M		C	Jongen	3	5
M		C	Meisje	3	4
P		D	Jongen	3	4
M		F	Jongen	7	4
K		G	Meisje	6	4
S		H	Jongen	4	6
J	v.d.	H	Jongen	7	5
R		H	Jongen	1	1
N		J	Meisje	6	5
L	van	M	Jongen	4	4
J		M	Jongen	2	3
N		R-D	Meisje	2	6
C		S	Meisje	2	4
F		S	Jongen	4	4
R		T	Meisje	3	4
C		T	Meisje	5	4
N		V	Meisje	2	3
C		W	Jongen	4	4
R		W	Jongen	4	4
M		W	Meisje	4	3

1=zeer laag, 2=laag, 3=ondergemiddeld 4=gemiddeld 5=bovengemiddeld, 6=hoog en 7=zeer hoog

Onderlinge leerling-relaties: Gemiddelde = 3,96 (standaardafwijking = 1,68)

Sfeer in de klas: Gemiddelde = 4,00 (standaardafwijking = 1,10)

Verslag:

In vergelijking met de normgroep scoort deze klas op beide clusters gemiddeld. Dit is een voldoende resultaat.

Indien er leerlingen op het clusters "onderlinge leerling-relaties" of op sfeer in de klas zorgelijk (septiel 1 of 2) scoren, zijn dit leerlingen die zich waarschijnlijk niet veilig voelen in

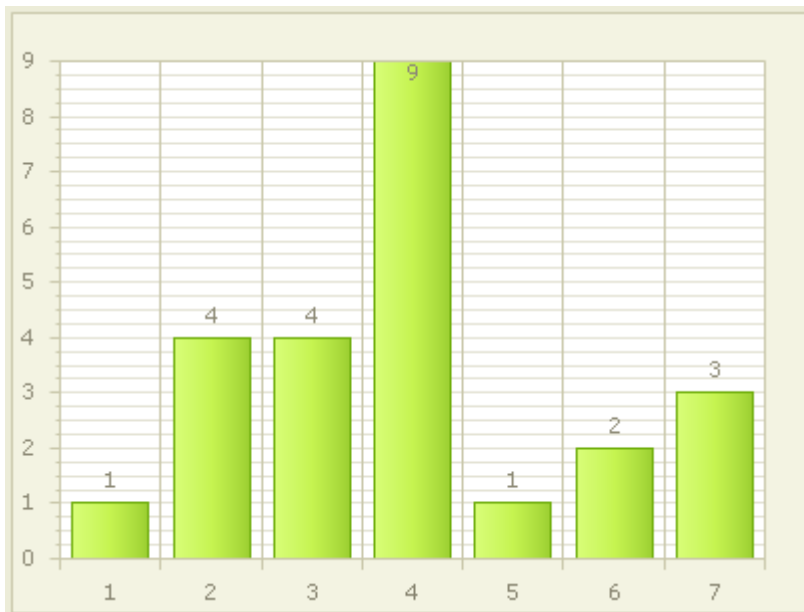
deze klas. Worden zij gepest of buitengesloten? Ga eens in gesprek met deze leerlingen. Neem eventueel een sociogram af in je klas om te kijken of er subgroepen zijn en wie de leidersfiguren in je klas zijn.

Zijn er scores van leerlingen die afwijken van de rest van de klas?? Bijvoorbeeld bij een grote spreiding ($SD > 1,4$). Leerlingen hebben dan zeer uiteenlopende meningen. Ga eens na hoe dit komt door bijvoorbeeld een gesprek met de klas te houden.

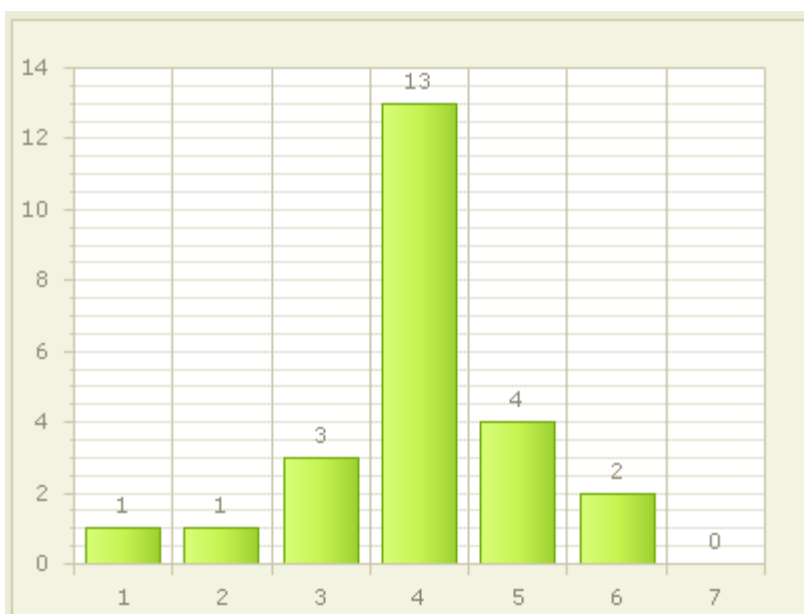
Mogelijk biedt de handelingswijzer van de Klimaatschaal hiervoor aanknopingspunten.

Ad Donkers

Kwaliteit onderlinge leerling-relaties:

Sfeer in de groep:

Bijlage 19 Quickscan positieve of negatieve groep 19 april 2012

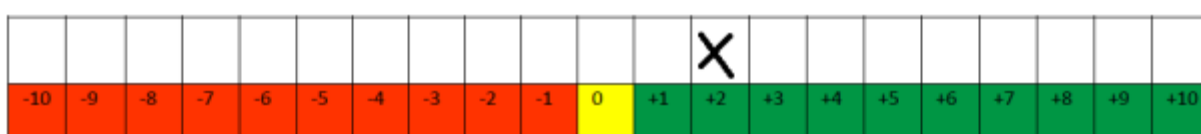
Toelichting

Deze quickscan is bedoeld als hulpmiddel om te zien of de groep positief of negatief is. Het is niet zo dat een kenmerk continu moet voorkomen. Het gaat er om of het 'in het algemeen' geldt voor de groep. Je kunt de quickscan toepassen op de hele groep en op subgroepen.

Het kan prettig zijn om snel te kunnen kijken of een groep (meer) positief of (meer) negatief is. Aan de hand van 10 vragen is dit te bepalen. Beantwoord de vragen met een JA of een NEE.

Iedere JA geeft een score van +1. Iedere NEE geeft een score van -1.

Tel de scores op en zet de eindscore af op onderstaande lijn met behulp van een kruisje.

Het is geen genormeerde test. Het is slechts een indicatie. Ligt de score nog dicht rond het nulpunt, dan is het aan te bevelen om een beter beeld te krijgen van de groep met behulp van de 'Checklist rollen' en het open sociogram.

Wat u moet verstaan onder bijvoorbeeld 'Joker' en andere zaken uit de Quicksan, vindt u in het boek 'Grip op de groep'.

Kenmerk positieve en negatieve groep		Pos. JA	Neg. NEE
1	Kinderen werken samen.	X	
2	Kinderen helpen elkaar spontaan (zonder dat de leerkracht het heeft opgelegd).	X	
3	Kinderen moedigen elkaar aan, bij bijvoorbeeld buitenspel, maar ook bij bijvoorbeeld een boekenbeurt.		X
4	Kinderen respecteren verschillen. Ze accepteren bijvoorbeeld dat een kind dyslectisch is, slim is of niet zo goed kan meekomen.	X	
5	Er heerst een harmonische sfeer in de klas (dus geen continue strijd tussen bepaalde kinderen).	X	
6	Er wordt regelmatig taakgericht gewerkt. Kinderen communiceren regelmatig over een leertaak.	X	
7	De rol van de 'Joker' is aanwezig.		X
8	De rol van de 'Sociaal werker' is aanwezig.		X
9	De kinderen nemen het voor elkaar op.	X	
10	Alle kinderen worden door de groep betrokken bij werk en spel (uitzondering kan een kind zijn dat deviant gedrag vertoont). Er wordt niet buitengesloten.		X

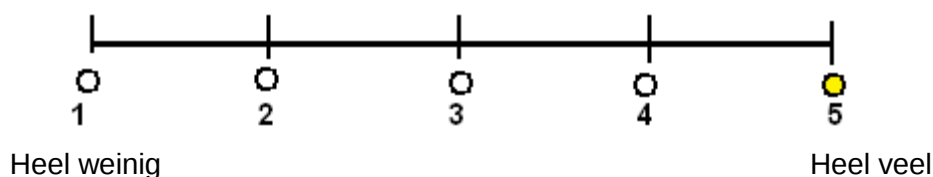
Bijlage 20 Interview leerkracht 1

Interview leerkracht 1 van groep 6a van basisschool C. aan het eind van de interventieperiode.

Implementatie van het actieplan

1. Is het doel van het actieplan duidelijk gemaakt? Kleur het bolletje in dat past bij uw waardering.

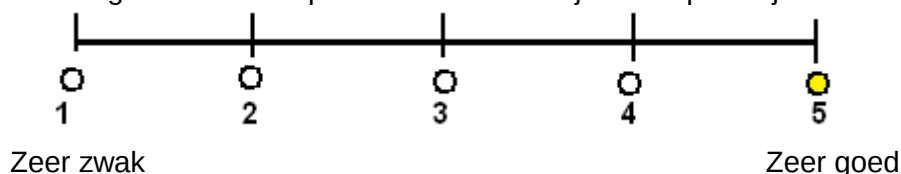
Het bespreken van het actieplan voor af de interventieperiode heb ik als zeer prettig ervaren. Hierdoor werd het doel en wat mijn rol als leerkracht is duidelijk gemaakt. Verder werden de eerste spellen van het actieplan besproken. Dit was zeer verhelderend.

2. Welke verwachtingen had u voorafgaand aan het uitvoeren van het actieplan?

De interventieperiode waarin het actieplan wordt uitgevoerd is erg kort. Ik ben dan ook benieuwd of er een zichtbare vooruitgang te zien is. Toch ben ik positief begonnen met het uitvoeren van het actieplan.

Geef een waardering voor het actieplan. Kleur het bolletje in dat past bij uw waardering.

3. Wat zijn de sterke punten van het actieplan?

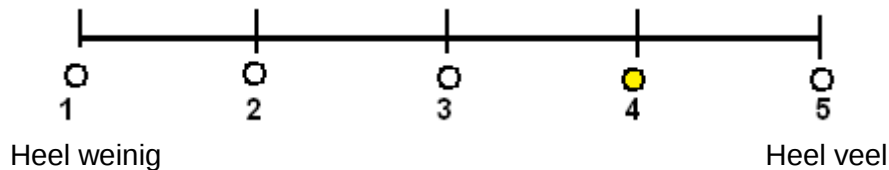
Het actieplan is een fijne handreiking om te werken aan de sociaal emotionele ontwikkeling van de leerlingen. De spellen zijn erg bevorderend. Het is erg duidelijk en er zit een goede structuur in.

4. Wat zijn de zwakke punten van het actieplan?

Om de spellen nog duidelijker uit te leggen in het actieplan kan er gewerkt worden met foto's. Voor sommige spellen kan dit voor de leerkracht een beter idee geven hoe het spel moet worden uitgevoerd. Een tweede punt is tijd. Ik vond het namelijk erg moeilijk om de spellen in te plannen in het rooster. Vooral de keuze om iets anders belangrijks te laten vervallen.

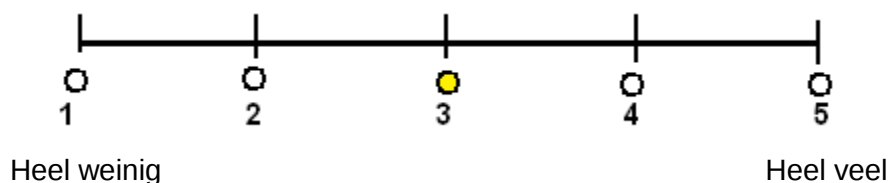
Opbrengsten van het actieplan

5. Komt de uitslag van de Klimatschaal overeen met uw eventuele verwachtingen? Kleur het bolletje in dat past bij uw waardering.

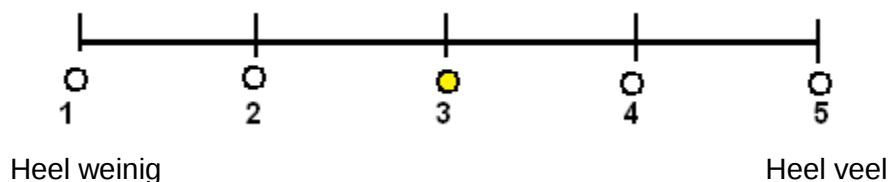
Ja, in zo'n korte tijd had ik niet veel veranderingen verwacht.

6. Wat heeft het actieplan voor u als leerkracht opgeleverd? Kleur het bolletje in dat past bij uw waardering.

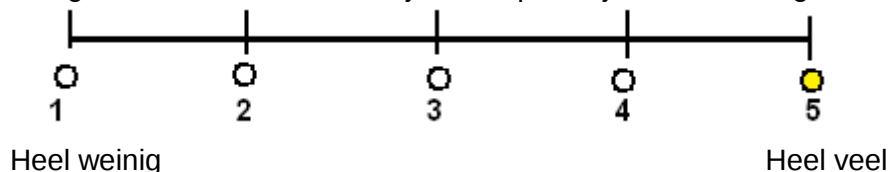
Ik heb het actieplan als zeer prettig ervaren. Het actieplan heeft gezorgd voor bewustwording hoe belangrijk de sociaal emotionele ontwikkeling is en dat groepsbevorderde spelletjes hier erg geschikt voor zijn. Verder heb ik van een aantal leerlingen een bevestiging gekregen dat ze de onderlinge leerling relaties en de sfeer in de groep niet als prettig ervaren.

7. Wat heeft het actieplan volgens u voor de klas opgeleverd? Kleur het bolletje in dat past bij uw waardering.

De kinderen hebben zich door de groepsbevorderende oefeningen beter leren kennen. Bij het 'kind van de week' geven ze gerichte complimenten en zijn ze trots om hun compliment die ze hebben gemaakt voor het 'kind van de week' te delen met de groep.

8. Heeft het actieplan ervoor gezorgd dat u nu verder gaat met het optimaliseren van de onderlinge leerling relaties? Kleur het bolletje in dat past bij uw waardering.

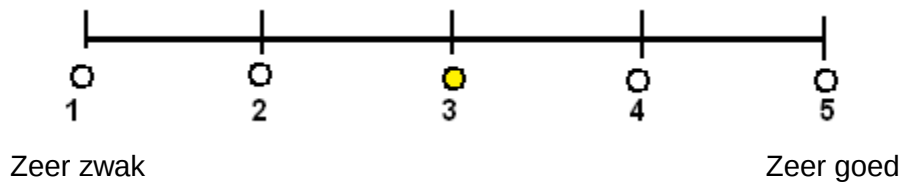

Wat ik nu met de groep heb bereikt wil ik voortzetten. Het is daarom van belang dat ik doorga met groepsbevorderende oefeningen. Sindsdien neem ik dan ook het actieplan altijd

mee naar school. Ik heb gevraagd aan de nieuwe vervanger of ze hier ook mee door wil gaan. Dit vond ze ook een goed idee.

Leerpunten voor de remedial teacher

Geef een waardering voor de remedial teacher die u heeft begeleid in het proces. Kleur het bolletje in dat past bij de waardering van de remedial teacher.

9. Wat zijn de sterke kanten van de remedial teacher die u heeft begeleid in het proces?

Open, behulpzaam en prettig in de omgang.

10. Waarin kan de remedial teacher die u heeft begeleid in het proces nog groeien?

Doordat ik alleen op dinsdag en woensdag werk en Josine in het begin van de interventieperiode weinig tijd had, heb ik weinig contact gehad met Josine. Daardoor miste ik af en toe je begeleiding. Voor een volgende keer moet je zorgen dat je een aanspreekpunt bent en dat je meer in de groep bent om de oefeningen te begeleiden.

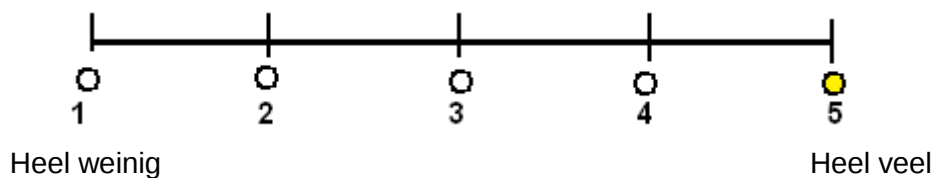
Bijlage 21 Interview leerkracht 2

Interview leerkracht 2 van groep 6a van basisschool C. aan het eind van de interventieperiode.

Implementatie van het actieplan

1. Is het doel van het actieplan duidelijk gemaakt? Kleur het bolletje in dat past bij uw waardering.

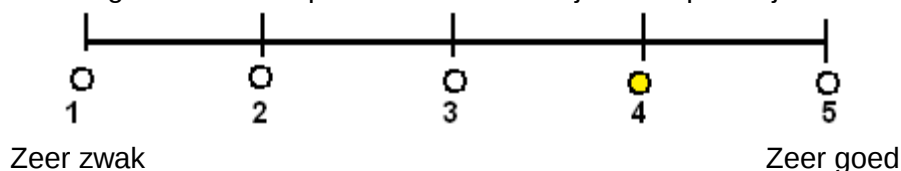
Het actieplan is in de bespreking goed en duidelijk uitgelegd. Het actieplan is erg belangrijk om in deze groep bewust te worden van het klimaat dat er heerst in de groep.

2. Welke verwachtingen had u voorafgaand aan het uitvoeren van het actieplan?

Ik hoopte voor de groep en voor mij als vervanger dat het zou bijdragen aan de verbetering van de onderlinge leerling-relaties, maar dat het pas op langere duur effect zou hebben.

Geef een waardering voor het actieplan. Kleur het bolletje in dat past bij uw waardering.

3. Wat zijn de sterke punten van het actieplan?

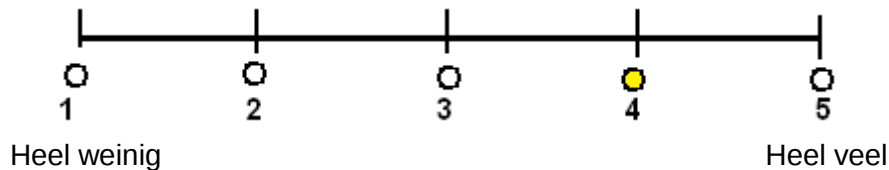
Door de vragen die horen bij de groepsbevorderende oefeningen werden leerling zich bewust waarom het nodig is dat er in deze groep gewerkt moet worden aan de sociaal-emotionele ontwikkeling. Verder leerde de leerlingen met andere leerlingen te werken waar ze anders nooit mee zouden werken en opdrachten te volbrengen.

4. Wat zijn de zwakke punten van het actieplan?

Het actieplan zou voor een langere periode moeten zijn. De interventieperiode is erg kort, daardoor kwam ik vaak in tijdnood en kon ik spellen niet uitvoeren.

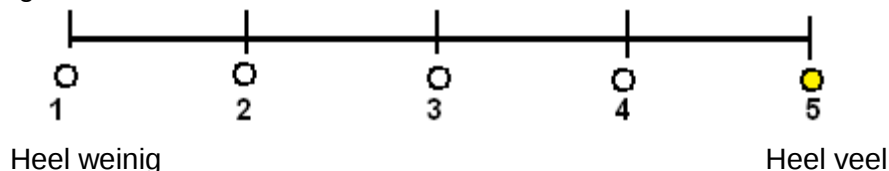
Opbrengsten van het actieplan

5. Komt de uitslag van de Klimaatschaal overeen met uw eventuele verwachtingen? Kleur het bolletje in dat past bij uw waardering.

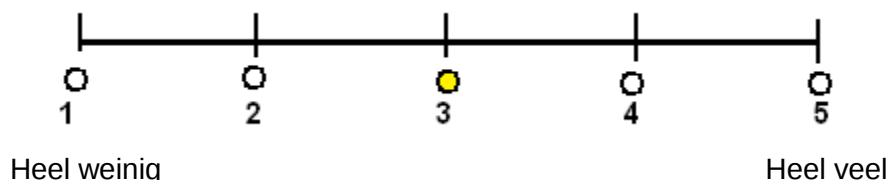
Ja, door de korte interventieperiode en de wisseling van leerkrachten zijn de leerlingen en de ik als leerkracht pas in de laatste twee weken in het actieplan gegroeid. Dit heeft deels te maken met de vertrouwensband die ik met veel leerlingen nog niet had omdat ik een vervanger ben.

6. Wat heeft het actieplan voor u als leerkracht opgeleverd? Kleur het bolletje in dat past bij uw waardering.

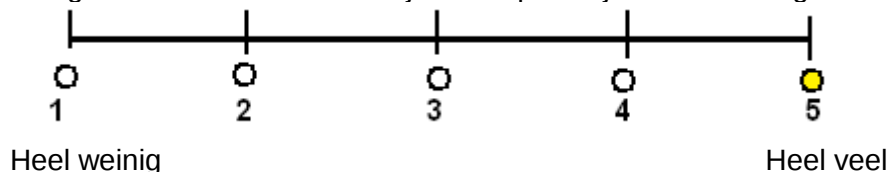
Het actieplan heeft gezorgd voor een proces van bewustwording. Ik heb de groep door het actieplan beter leren kennen. Verder heeft het actieplan ervoor gezorgd dat ik opzoek ben gegaan naar andere groepsbevorderende oefeningen. Daarnaast heb ik veel plezier gehad met het uitvoeren van het actieplan. Het was een hele ervaring.

7. Wat heeft het actieplan volgens u voor de klas opgeleverd? Kleur het bolletje in dat past bij uw waardering.

Er is een verbetering, maar deze zal pas langzaam zichtbaar worden. Van een algemeen compliment 'Hij is leuk' zijn de leerlingen veel gericht gaan kijken naar leerlingen en kunnen specifiekere complimenten geven: Hij is leuk omdat hij andere kinderen helpt bij moeilijke sommen'.

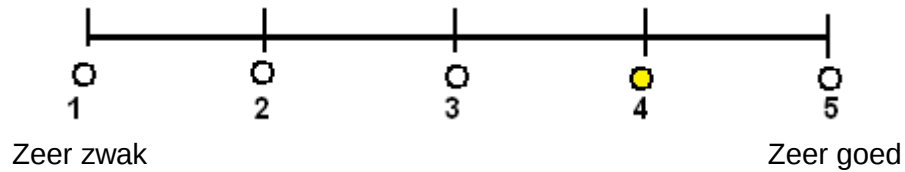
8. Heeft het actieplan ervoor gezorgd dat u nu verder gaat met het optimaliseren van de onderlinge leerling relaties? Kleur het bolletje in dat past bij uw waardering.

Ja, ik ga het zelf vaker gebruiken. Als vervanger niet alleen bij 'moeilijke' groepen, maar ook bij andere groepen als energizer.

Leerpunten voor de remedial teacher

Geef een waardering voor de remedial teacher die u heeft begeleid in het proces. Kleur het bolletje in dat past bij de waardering van de remedial teacher.

9. Wat zijn de sterke kanten van de remedial teacher die u heeft begeleid in het proces?

Heldere overdracht van het actieplan, goede betrokkenheid (tussendoor vragen stellen) en een openhouding.

10. Waarin kan de remedial teacher die u heeft begeleid in het proces nog groeien?

Meer in de groep zijn om oefeningen te begeleiden en/of samen met de leerlingen uit te voeren.

Bijlage22 Observatie knutselles 19 april 2012

Tijd: 14.15 uur tot 15.00 uur

Vrije situatie → de knutselles

Na de spreekbeurt van de drie leerlingen gaat iedereen aan de slag met zijn knutselwerkje voor Moederdag waar ze gisteren aan zijn begonnen.

Begin van de knutselles

- De leerkracht zegt dat de leerlingen alles van de tafel moeten doen. De leerlingen beginnen stil, maar het wordt steeds drukker in de groep.

- De leerkracht gebruikt het stilteteken. De leerkracht geeft aan dat ze het nog niet rustig genoeg vindt en wacht dat het helemaal stil is.

- De leerkracht maak het doel van de les duidelijk. De leerlingen weten hierdoor precies wat ze moeten doen.

- De leerkracht geeft de leerlingen de ruimte om vragen te stellen. Hierbij is het rustig en luisteren goed naar elkaar.

Werken aan knutselopdracht

- De leerlingen gaan aan de slag.

- Iedereen weet wat hij/zij moet doen.

- Het merendeel van de leerlingen is taakgericht.

- Er is een conflict waarbij wordt geslagen.

- Leerlingen dagen elkaar uit.

- De leerlingen die op hun plaats zitten helpen elkaar.

- De leerkracht corrigeert een leerling op zijn gedrag (deze leerling vervalt al snel in zijn oude patroon).

- De leerlingen die in het tussenlokaal bezig zijn met de opdracht, praten met elkaar, maar zijn taakgericht.

- De leerlingen werken rustig.

- De leerkracht zet leerlingen aan het werk die niet aan het werk zijn.

- Leerlingen lopen door de klas, maar zijn bezig met de taak.

- De leerlingen worden drukker als ze langer bezig zijn.

- Als de leerkracht even uit de klas is, slaan twee leerlingen met een boek op iemands anders hoofd.

- Geven positief complimenten.

- Er wordt me elkaar gelachen.
- Er is een positieve communicatie.
- Lenen elkaars spullen uit.

Het tussenlokaal

- In het tussenlokaal is er geen toezicht van de leerkracht. De leerkracht kijkt af en toe.
- De leerlingen praten met elkaar over hobby's en andere zaken die hen bezig houdt, maar werken aan de opdracht.
- De leerlingen reageren veel op elkaar.
- De leerkracht komt binnen en observeert wat er gebeurt.
- Leerlingen helpen elkaar.
- Er is veel lawaai.
- Er worden grove woorden gebruikt.
- De leerkracht geeft aan dat ze over vijf minuutjes gaan opruimen.

Opruimen

De rij die het eerst klaar is met opruimen krijgt een streepje achter hun groepje (beloningssysteem).

- Leerlingen rennen door de klas.
- Leerlingen schreeuwen door de klas en naar elkaar.
- Alle leerlingen zijn bezig met opruimen.
- Leerlingen duwen elkaar.
- Leerlingen die klaar zijn gaan met hun armen over elkaar zitten en houden hun mond.
- Het wordt steeds rustiger in de groep.
- Twee leerlingen reageren negatief naar een ander leerling 'hou je kop'.
- De leerkracht kijkt welke rij het eerste klaar is.
- De leerkracht kijkt of er nog dingen moeten worden opgeruimd.
- Als alle leerlingen zitten is het rustig en vertelt de leerkracht welke rij het snelste en rustigste is.
- De leerkracht sluit de dag af.
- Leerlingen reageren op de leerkracht, maar ook op elkaar.

- De leerkracht kijkt wie rustig zit en wie goed gewerkt heeft. Om de beurt noemt de leerkracht de naam van de leerling die naar huis mag.
- Het blijft rustig.
- De leerkracht heeft een zachte en rustige stem.
- Leerlingen gaan rustig naar huis.

Conclusie klimaat in de groep

De belangrijkste elementen van de observatie zijn hieronder kort samengevat.

Leerlingen
De leerlingen werken taakgericht.
De leerlingen kunnen rustig werken. Het wordt drukker als ze langer bezig zijn.
De leerlingen reageren op elkaar; bemoeien zich met elkaar.
Er zijn leerlingen die positieve complimentjes geven. Er zijn ook leerlingen die negatieve complimentjes geven
Er zijn een aantal leerlingen die elkaar uitdagen en fysiek pijn doen.
De leerlingen communiceren positief met elkaar.
De leerlingen praten, maar dit gaat over de opdracht. Sommige leerlingen lopen weg tijdens het verhaal van iemand anders.
De leerlingen lopen veel door de klas, maar zijn met hun opdracht bezig.
Er zijn leerlingen die andere leerlingen uitlachen.
Bij het opruimen is het erg druk; leerlingen willen heel snel zijn daardoor wordt er geduwd en gerend door de klas.
Leerlingen helpen elkaar, maar ze kiezen bewust uit wie ze helpen.
Leerkracht
De leerkracht zorgt voor rust.
De leerkracht geeft het doel van de les aan.
De leerkracht is duidelijk en zorgt voor een goede structuur.
De leerkracht loopt door de klas en observeert de leerlingen.
Er is een beloningssysteem waar elke rij voor kan werken; dit stimuleert de leerlingen enorm met het snel en goed opruimen en het stil zijn.

Bijlage 23 Observatielijst knutselles 19 april 2012

De gegevens die in de tabel zijn verwerkt zijn alleen gericht op de observatie van 19 april 2012.

Hoe functioneert de groep	Ja	beetje	nee	Toelichting
<u>Groepsverantwoordelijkheid</u> 1. Komen leerlingen regelmatig voor elkaar opkomen? 2. Is de groep een eenheid?	n.v.t.	X		De leerlingen werken samen, helpen elkaar, communiceren positief met elkaar, er zijn minder conflicten in de groep. Sommige leerlingen vinden dit nog erg moeilijk, maar de groep wordt nu meer gezien als een echte groep. Er zijn een aantal leerlingen die elkaar uitdagen en fysiek pijn doen.
<u>Respect voor klasgenootjes en leerkracht</u> 3. Uiten de leerlingen in het algemeen gemakkelijk hun mening? 4. Laten leerlingen elkaar uitpraten? 5. worden klasgenootjes vaak uitgelachen? 6. Wordt de leerkracht met respect behandeld?	X X X	 X		Sommige leerlingen lopen weg tijdens het verhaal van iemand anders, maar de meeste leerlingen luisteren naar wat iemand anders te zeggen heeft. Er zijn leerlingen die andere leerlingen uitlachen over het gemaakte werkje of door wat er wordt gezegd. De leerlingen leven de afspraken van de leerkracht na. Het is rustig als de leerkracht daarom vraagt. De leerkracht zorgt voor rust door het doel van de les duidelijk te maken en om door de klas te lopen en de leerlingen te observeren op hun werkhouding en gedrag. Als het nodig is, wordt dit door de leerkracht gecorrigeerd.
<u>Beslissingen</u> 7. Drukken enkele leerlingen door als de groep iets moet beslissen? 8. Houdt de meerderheid van de groep vaak zijn mond? 9. Wordt er door de klas geschreeuwd als iets besloten moet worden?				Dit is niet van toepassing in deze les
<u>Zelfstandig werken</u> 10. Kan er rustig gewerkt worden? 11. Wordt er naar elkaar geluisterd? 12. Werken de leerlingen taakgericht? 13. Zijn er leerlingen die ondergesneeuwd raken in de drukte?	X X X		X	De leerkracht heeft voordat de leerlingen begonnen met de werkjes gezorgd voor rust. De leerlingen kunnen rustig werken. Het wordt drukker als ze langer bezig zijn. Dit weten de leerlingen vast te houden. Leerlingen zijn hierdoor taakgericht bezig. Bij het opruimen is het erg druk; leerlingen willen heel snel zijn daardoor wordt er geduwd en gerend door de klas.

Opmerkingen:

De leerkracht was tijdens de les constant in de groep. Hierdoor was er constant controle op de groep. Dit zorgde voor duidelijkheid en grenzen. Hierdoor was het rustig in de groep en konden de leerlingen zich richten op de taak. Waar nodig was kon de leerkracht de leerling(en) aanspreken op hun gedrag of werkhouding.

Bewerking uit: Donkers, A. (2008, 3 december). *Analyse van het groepsklimaat*.

Geraadpleegd op 5 maart 2012 op het World Wide Web:

<https://portal.fontys.nl/instituten/oso/praktijkonderwijsleerwegondersteunendonderwijs/Materiaal%20PL03/GV03%20thema%202%20pedagogisch%20klimaat/Analyse%20van%20het%20groepsklimaat.doc>

Bijlage 24 Verwerkte interviews leerkrachten groep 6a en groep 6b van basisschool de C.

	Implementatie van het actieplan					Opbrengst van het actieplan				Leerpunten voor de remedial teacher		
	1. Is het doel van het actieplan voldoende duidelijk gemaakt? *	2. Welke verwachtingen had u voorafgaand aan het uitvoeren van het actieplan?	Waardering voor het actieplan: **	3. Wat zijn de sterke punten van het actieplan?	4. Wat zijn de zwakke punten van het actieplan?	5. Komt de uitslag van de Klimaat-schaal overeen met uw eventuele verwachtingen? *	6. Wat heeft het actieplan voor u als leerkracht opgeleverd? *	7. Wat heeft het actieplan volgens u voor de klas opgeleverd? *	8. Heeft het actieplan ervoor gezorgd dat u nu verder kunt met het optimaliseren van de onderlinge leerling relaties?*	Waardering voor de remedial teacher die u heeft begeleid in het actieplan: **	9. Wat zijn de sterke kanten van de remedial teacher die u heeft begeleid in het proces?	10. Waarin kan de remedial teacher die u heeft begeleid in het proces nog groeien?
Groep 6A												
Leraar 1	++ Zowel mondeling als schriftelijk zijn is het actieplan goed uitgelegd.	De interventieperiode is erg kort; benieuwd of er een zichtbare vooruitgang zal zijn.	++	Het actieplan is duidelijk met een goede structuur; spellen zijn bevorderend; een fijne handreiking.	Sommige spellen onduidelijk, deze duidelijk maken met een foto; in plannen van spellen in het rooster.	+ Ja, in zo'n korte tijd niet veel verandering verwacht.	+/- Bewustwording belang sociaal emotionele ontwikkeling; bevestiging van een aantal leerlingen dat ze de groep niet als prettig ervaren.	+/- Leerlingen hebben zich beter leren kennen; geven gericht complimenten.	++ Wat bereikt is met de groep voortzetten. Inzetten van groepsbevorderende oefeningen.	+/-	Open, behulpzaam en prettig in de omgang.	Meer een aanspreekpunt zijn en meer in de groep zijn om oefeningen te begeleiden.

Leraar 2	++ Zowel mondeling als schriftelijk zijn is het actieplan goed uitgelegd.	Hopen dat het een positieve invloed heeft op de groep; Op langere termijn zal het meer effect hebben.	+	Duidelijke opdrachten; Met leerlingen praten over en bewust worden door de vragen die in het actieplan worden gesteld.	Het actieplan zou voor een langere tijd dan zes weken moeten worden uitgevoerd om meer effect te krijgen.	+ Ja, maar door de tijd en de wisseling van de leerkracht pas in de laatste weken samen (leerkracht en leerling) gegroeid in het actieplan.	++ Een proces van bewustwording; nieuwe ervaringen; plezier; zelf opzoek gaan naar groepsbevorderende oefeningen.	+/- Er is een verbetering, maar die zal langzaam zichtbaar worden.	++ Ja, zelf vaker gaan gebruiken; Als vervanger niet alleen bij 'moeilijke' groepen, maar ook bij andere groepen als tussendoortje.	+	Heldere overdracht van het plan, goede betrokkenheid (tussendoor vragen stellen); Een open houding.	Meer een aanspreekpunt zijn en meer in de groep zijn om oefeningen te begeleiden.
Groep 6B												
Leraar 1	++ Zowel mondeling als schriftelijk.	Een positieve invloed op de groep; meer acceptatie en goede dingen in elkaar gaan zien.	+	Opdrachten waren duidelijk uitgelegd, inhoudelijk goed, passend voor de groep, gevarieerd én verschillend qua tijdsduur.	Theorie bij iedere waarde: lastig om te lezen.	++ Ja. Nu minder ruzies. Leerlingen kunnen meer van elkaar hebben.	+ Meer rust en plezier in de klas.	+ Het plan was leerzaam en leuk. Leerlingen tonen nu meer respect en zien de positieve dingen van elkaar in.	+ Wekelijks herhalen van spellen en inzetten op momenten waarin dat nodig is.	++	Heldere overdracht van het plan, de leerkracht goed op de hoogte gehouden en een open houding.	Jezelf nog vaker laten zien.

Leraar 2	++ Plan van aanpak en lijst van data zijn helder gepresenteerd.	Dat er ingespeeld zou worden op de pesterijen, relaties en sfeer. Meer bewustzijn bij leerlingen creëren.	++	Opzet plan, uitleg van waarden en spellen, variatie in de spellen.	Soms te weinig ruimte om opdrachten te doen, wegens duur van bepaalde opdrachten.	- Resultaat is positief, had ik echter niet verwacht (wegens eerdere acties die weinig effect hadden).	+ Hechtere groep ontstaan. Nu meer ruimte voor leuke dingen. Geleerd om meer los te laten.	++ Kinderen weten nu beter hoe conflicten op te lossen en te voorkomen.	++ Teruggrijp en naar het plan; oefenen, herhalen en praten met de groep.	++	Inzet, motivatie, structuur, betrokken, positieve instelling, goed doordacht te werk gaan en goed voorbereid.	Bewaken van de tijd bij de evaluatie.
Tabel: * -- = heel weinig - = weinig +/- = gemiddeld + = veel ++ = heel veel ** -- = zeer zwak - = zwak +/- = gemiddeld + = goed ++ = zeer goed												

Bron: Bewerking uit Harinck (2009), p.128

Bijlage 25 Gezamenlijk logboek Marleen van der Sangen en Josine Pinckaers

Vorbereidingen en invulling actieplan

Datum	Tijd	Activiteit	Wie
19-10-2011	30 minuten	Gesprek met de intern begeleider omtrent mogelijk onderzoeksthema	Josine en Marleen
20-10-2011	10 minuten	Gesprek met de directeur: bijwonen teamvergadering	Josine en Marleen
20-10-2011	90 minuten	Bijwonen teamvergadering, met als agendapunt: opstellen schoolregels	Josine en Marleen
20-10-2011	10 minuten	Mailcontact met de coördinator van de Master SEN	Josine en Marleen
09-11-2011	30 minuten	Gesprek met de intern begeleider over mogelijk onderzoeksthema	Josine en Marleen
28-11-2011	120 minuten	Bijstellen van de onderzoeksvragen en onderzoeksplan (bijeenkomst 3)	Josine en Marleen
20-12-2011	120 minuten	Bijstellen van het onderzoeksplan, brainstormen over de inhoud en het verloop van het actieonderzoek (bijeenkomst 4)	Josine en Marleen
22-12-2011	15 minuten	Bespreken: interventies en inhoud zessporenaanpak	Josine en Marleen
13-01-2012	240 minuten	Werken aan het actieplan: inleiding en groepsoefeningen in het kader van samenwerking	Marleen
17-01-2012	15 minuten	Nalezen en aanpassingen van actieplan tot nu toe	Josine
18-01-2012	120 minuten	Werken aan het actieplan: groepsoefeningen in het kader van communicatie	Josine en Marleen
18-01-2012	60 minuten	Werken aan het actieplan: uitwerken oefeningen (communicatie)	Marleen
19-01-2012	90 minuten	Werken aan het actieplan: uitwerken oefeningen (communicatie en samenwerking). Zoeken naar evaluatieformulieren	Josine
24-01-2012	180 minuten	Bespreken van elkaars vragen en invulling actieplan (bijeenkomst 5)	Josine en Marleen
24-01-2012	30 minuten	Werken aan het actieplan: inleiding groepsoefeningen in het kader van communicatie, aanpassingen algemene inleiding, literatuur communicatie oefeningen	Josine
25-01-2012	120 minuten	Werken aan het actieplan: groepsoefeningen in het kader van veiligheid, controle voorlopig actieplan, rol van de leerkracht	Josine en Marleen
25-01-2012	60 minuten	Werken aan het actieplan: groepsoefeningen in het kader van veiligheid	Josine
25-01-2012	90 minuten	Werken aan het actieplan: inleiding en groepsoefeningen in het kader van veiligheid	Marleen

01-02-2012	60 minuten	Werken aan het actieplan: groepsoefeningen in het kader van respect	Josine en Marleen
01-02-2012	60 minuten	Werken aan het actieplan: uitwerken groepsoefeningen in het kader van respect	Marleen
02-02-2012	90 minuten	Werken aan het actieplan: toevoeging inleiding, lay-out actieplan	Josine en Marleen
02-02-2012	60 minuten	Werken aan het actieplan: uitwerken groepsoefeningen in het kader van respect en veiligheid	Josine
05-02-2012	60 minuten	Werken aan het actieplan: globaal doornemen van het plan, beschrijving van de rol van de leerkracht	Marleen
06-02-2012	60 minuten	Werken aan het actieplan: inleiding groepsoefeningen in het kader van communicatie	Josine
07-02-2012	75 minuten	Werken aan het actieplan: beschrijving van de rol van de leerkracht, maken van de inhoudsopgaven, aanvullen bronnen, verbeteringen maken in het plan	Josine
08-02-2012	45 minuten	Werken aan het actieplan: inleiding groepsoefeningen in het kader van respect	Josine
08-02-2012	30 minuten	Werken aan het actieplan: verbeteringen, verdelen pagina's voor het nakijken	Josine en Marleen
08-02-2012	60 minuten	Werken aan het actieplan: inleiding groepsoefeningen in het kader van communicatie aanpassen, nalezen en verbeteren van het actieplan	Josine
08-02-2012	60 minuten	Nalezen en verbeteren van het actieplan	Marleen
09-02-2012	30 minuten	Verbeteren van het actieplan	Josine en Marleen
13-02-2012	60 minuten	Werken aan het actieplan: literatuur van Ramshorst besproken	Josine en Marleen
13-02-2012	90 minuten	Werken aan het actieplan: verwerken van literatuur Vrakking en Van Ramshorst, literatuurlijst bijwerken	Josine en Marleen

Voorbereiding en invulling interview voor de leerkrachten van de groepen zes

Datum	Tijd	Activiteit	Wie
16-03-2012	60 minuten	Maken van de vragen voor het interview	Josine en Marleen
20-03-2012	90 minuten	Werken aan interview: verwerken van de vragen voor het interview in een matrix, vragen van het interview in een format plaatsen	Josine
21-03-2012	45 minuten	Werken aan interviewschema: aanpassingen aangebracht en besproken	Josine en Marleen
29-03-2012	45 minuten	Werken aan interviewschema en format interview vragen voor de leerkracht:	Josine en Marleen

		aanpassingen aangebracht en besproken	
29-03-2012	30 minuten	Werken aan interviewmatrix: aanpassingen aan de matrix	Josine
04-04-2012	60 minuten	Werken aan interview: aanpassingen aan de matrix en de vragen	Josine en Marleen

Verwerking van de resultaten Klimaatschaal

Datum	Tijd	Activiteit	Wie
24-04-2012	60 minuten	Verwerken van de gegevens in een staafdiagram	Josine
24-04-2012	20 minuten	Bekijken en feedback op de verwerking van gegevens van beide groepen	Marleen
25-04-2012	30 minuten	Aanpassen van de staafdiagrammen	Josine
09-05-2012	120 minuten	Beschrijving van de staafdiagrammen; beknopte tabel implementatie en opbrengsten actieplan; beschrijving van beknopte tabel	Josine en Marleen

Conclusie en evaluatie

Datum	Tijd	Activiteit	Wie
16-05-2012	90 minuten	Conclusie vergelijking van de groepen zes; evaluatie samenwerkingsproces	Josine en Marleen

Presentatie voor het team

Datum	Tijd	Activiteit	Wie
22-05-2012	60 minuten	Presentatie maken voor het team	Josine en Marleen
24-05-2012	30 minuten	Presentatie voor het team	Josine en Marleen

Bijlage 26 Individueel logboek

Datum	Tijd	Activiteit
12-10-2011	10 minuten	Afspraak maken afnemen van de Klimaatschaal met leerkracht 3, leerkracht van groep 6a
19-10-2011	60 minuten	Invoeren van de leerlingen en leerkracht in het programma Klimaatschaal, maken van inloggegevens en inlogcode voor de leerlingen en de leerkracht
21-10-2011	90 minuten	Eerste meting Klimaatschaal: voorbereidingen computerlokaal, leerlingen van groep 6a vullen de vragen van de Klimaatschaal in
22-10-2011	30 minuten	Bekijken van de resultaten Klimaatschaal
09-11-2011	15 minuten	Voorleggen van het onderzoek; eventuele samenwerking met Marleen
16-11-2011	90 minuten	Voorbereiding gesprek met leerkracht 3 leerkracht van groep 6a over de resultaten van de Klimaatschaal.
17-11-2011	75 minuten	Gesprek met leerkracht 3 leerkracht van groep 6a over de resultaten van de Klimaatschaal, maken van een actieplan.
21-11-2011	60 minuten	Uitwerken van het actieplan, zoeken naar geschikte literatuur
23-11-2011	30 minuten	Voorbereiding klassengesprek met groep 6a en leerkracht 3 (maken van klassenafspraken)
24-11-2011	90 minuten	Klassengesprek 'Hoe gaan we met elkaar om in de klas': maken van klassenafspraken, nabespreken met leerkracht 3
28-11-2011	30 minuten	In tweetallen bespreken Meesterstuk: samen met Marleen aanpak voor het onderzoek besproken
30-11-2011	15 minuten	Gesprek met leerkracht 3 toestemming voor het uitvoeren van het Meesterstuk, hoe gaat het nu in de klas met de klassenafspraken?
20-12-2011	30 minuten	In tweetallen bespreken Meesterstuk: planning gemaakt voor actieplan samen met Marleen, bespreken literatuur.
16-01-2012	10 minuten	E-mail voor leerkracht 1, leerkracht 2, leerkracht 3, leerkrachten van groep 6a: Quickscan positieve of negatieve groep + checklist rolherkenning, afspraak Klimaatschaal
25-01-2012	90 minuten	Tweede meting Klimaatschaal: voorbereidingen in het computerlokaal, leerlingen van groep 6a vullen de vragen van de Klimaatschaal in
25-01-2012	30 minuten	Zoeken naar geschikt observatiemateriaal voor in de klas
26-01-2012	15 minuten	Tweede meting Klimaatschaal voor één leerling
02-02-2012	30 minuten	Bespreken Quickscan positieve of negatieve groep + checklist rolherkenning, hoe gaat het nu in de klas
08-02-2012	90 minuten	Observatie groep 6a tijdens de knutselles, observatie nabespreken met de leerkracht
15-02-2012	30 minuten	Actieplan bespreken met leerkracht 1
16-02-2012	30 minuten	Actieplan bespreken met leerkracht 2
27-02-2012	30 minuten	Aanwezig bij de introductie van het actieplan in groep 6a
28-02-2012	60 minuten	Geschikte literatuur zoeken voor het onderzoek
06-03-2012	120 minuten	Hoofdstuk 1aanleiding en probleemstelling
14-03-2012	60 minuten	Gegevens verzamelen en sorteren over groep 6a, bedacht hoe ik het interview met de leerkracht vorm wil geven, e-mail naar Marleen voor het interview
15-03-2012	30 minuten	Tussen evaluatie met de leerkrachten van groep 6a, hoe gaat het in de klas en waar loop je tegenaan
15-03-2012	30 minuten	Gesprek met de nieuwe directrice: uitleg gehele onderzoek + actieplan

20-03-2012	60 minuten	Aanwezig bij het uitvoeren van het actieplan in groep 6a, nabespreken met de leerkracht
21-03-2012	60 minuten	Aanwezig bij het uitvoeren van het actieplan in groep 6a, nabespreken met de leerkracht
27-03-2012	90 minuten	Hoofdstuk 1aanleiding en probleemstelling
28-03-2012	120 minuten	Hoofdstuk 1 aanleiding en probleemstelling, bijwerken logboek
28-03-2012	90 minuten	Gesprek met Jan over meesterstuk
03-04-2012	60 minuten	Derde meting Klimaatschaal: voorbereiding + afname
03-04-2012	60 minuten	Resultaten bekijken en verwerken Klimaatschaal, e-mail naar de leerkrachten voor het plannen van het gesprek, hoofdstuk 1 aanleiding en probleemstelling af maken + controleren en opsturen naar Jan.
04-04-2012	90 minuten	Resultaten Klimaatschaal verwerken in staafdiagram, hoofdstuk 1 aanleiding en probleemstelling af maken + controleren en opsturen naar Jan.
06-04-2012	10 minuten	Afspraak maken voor het interview leerkracht 1
17-04-2012	15 minuten	Vorbereiden op het interview leerkracht 1
18-04-2012	45 minuten	Interview leerkracht 1
19-04-2012	60 minuten	Verwerken van de gegevens interview leerkracht 1
24-04-2012	60 minuten	Gesprek met Jan en Marleen over de geschreven stukken van het meesterstuk
01-05-2012	240 minuten	Hoofdstuk 2 theoretisch kader, verwerken interview leerkracht 1 in de matrix, literatuurlijst aanmaken.
02-05-2012	240 minuten	Hoofdstuk 1 verbeteringen en aanpassingen; Hoofdstuk 2 theoretisch kader, verwerken van literatuur
03-05-2012	180 minuten	Hoofdstuk 2 theoretisch kader afronden
09-05-2012	75 minuten	Vorbereiden op het interview; Interview leerkracht 2
09-05-2012	90 minuten	Verwerken van de gegevens interview leerkracht 2; correctie hoofdstuk 1 en 2
14-05-2012	90 minuten	Bijlagen maken van hoofdstuk 2; namen van leerlingen veranderen in initialen (tabellen)
20-05-2012	180 minuten	Hoofdstuk 3 onderzoeksmethodologie, e-mail naar leerkracht over vragenlijst en sociogram
21-05-2012	120 minuten	Hoofdstuk 3 onderzoeksmethodologie +aanpassingen
21-05-2012	45 minuten	Gesprek met Jan en Marleen over de geschreven stukken
22-05-2012	180 minuten	Hoofdstuk 3 onderzoeksmethodologie + veranderingen en aanpassingen; bijwerken logboek
23-05-2012	120 minuten	Hoofdstuk 3 onderzoeksmethodologie af maken + doorsturen naar Jan voor feedback
24-05-2012	15 minuten	Bekijken van feedback hoofdstuk 3 + opnieuw bekijken van de geschreven tekst met aanpassingen
26-05-2012	180 minuten	Hoofdstuk 4 data-analyse en resultaten; voorpagina meesterstuk
28-05-2012	240 minuten	Hoofdstuk 4 data-analyse en resultaten; bijlagen
29-05-2012	240 minuten	Hoofdstuk 4 data-analyse en resultaten, resultaten uitwerken, verwerken in grafieken en tabellen; bijlagen
30-05-2012	420 minuten	Hoofdstuk 4 data-analyse en resultaten, beschrijven van de resultaten; bijlagen aanpassen; aanpassingen hoofdstuk 4.
31-05-2012	20 minuten	Controleren van de bijlagen, figuren en tabellen.
01-06-2012	150 minuten	Inleiding; inhoudsopgave
02-06-2012	60 minuten	Nawoord; controle inleiding
03-06-2012	180 minuten	Hoofdstuk 4 aanpassingen en toevoegingen; Hoofdstuk 5 schrijven van de conclusie deelvragen; verbeteringen hoofdstuk 1, 2 en 3

04-06-2012	105 minuten	Hoofdstuk 4 verbeteringen toevoegen; stelling platformdag + dia
06-06-2012	240 minuten	Hoofdstuk 5 conclusie deelvragen + antwoord op de onderzoeksvraag; alle bijlagen in een document zetten + controleren spellingfouten en typefouten
07-06-2012	240 minuten	Hoofdstuk 5 aanbevelingen + controleren hoofdstuk 5; samenvatting; verbeteringen inleiding
14-06-2012	60 minuten	Aanpassingen en verbeteringen samenvatting, inleiding en hoofdstuk 5; dia voor platformdag met stelling
15-06-2012	210 minuten	Hoofdstuk 6 evaluatie en reflectie van het onderzoek
16-06-2012	120 minuten	Verbeteringen hoofdstuk 6 + inleiding; Hoofdstuk 6 reflectie van mijzelf
17-06-2012	420 mintuten	Hoofdstuk 6 reflectie van mijzelf; alle hoofdstukken onder elkaar zetten; inhoudsopgave; afronding van het onderzoek
18-06-2012	60 minuten	Controleren lay-out